ELISABETH BADINTER

Kadınlık mı Annelik mi?

İletişim

ELISABETH BADINTER

Kadınlık mı? Annelik mi?

ELISABETH BADINTER École polytechnique'te felsefe dersleri vermektedir. "Barış ve Şiddetsizlik Kültürü Onyılı İçin Fransız Koalisyonu" destek komitesinin üyesidir. 1980'de yayımlanan ve tartışmalara yol açan *L'Amour en plus*'de annelik sevgisinin bir içgüdü değil, toplumun yarattığı bir ürün olduğunu savunmuştur. Sonraki çalışmalarında ise cinsiyet farkına yapılan aşırı vurgunun kadınlar için yarattığı tehlikeleri ortaya koymuştur (*L'un est l'autre*, 1985 ve *Qu'est-ce qu'une femme?* 1989).

Le conflit. La femme et la mère
© 2010 Éditions Flammarion, Paris

İletişim Yayınları 1569 • Bugünün Kitapları 126
ISBN-13: 978-975-05-0863-9
© 2011 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 2011, İstanbul

EDİTÖR Berna Akkıyal
KAPAK Suat Aysu
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Ekrem Buğra Büte
BASKI ve CİLT Sena Ofset
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları
Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ELISABETH BADINTER

Kadınlık mı? Annelik mi?

Le conflit
La femme et la mère

ÇEVİREN *Ayşen Ekmekci*

iletişim

Robert'e

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ
SESSİZ DEVRİM 9

BİRİNCİ KISIM
MEVCUT DURUM 15

BİRİNCİ BÖLÜM
ANNELİĞE İLİŞKİN ÇİFTDEĞERLİLİKLER 17

İKİNCİ KISIM
NATÜRALİST SALDIRI 35

İKİNCİ BÖLÜM
"REAKSİYONERLER"İN KUTSAL İTTİFAKI 41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ANNELER, ONLARA HER ŞEYİ BORÇLUSUNUZ! 69

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
BEBEK İMPARATORLUĞU 101

ÜÇÜNCÜ KISIM
AŞIRI YÜKLENME... 117
BEŞİNCİ BÖLÜM
KADINLARIN İSTEKLERİNİN ÇEŞİTLİLİĞİ 123
ALTINCI BÖLÜM
KARINLAR GREVDE 135
YEDİNCİ BÖLÜM
FRANSIZ KADINLARININ DURUMU 159

KAYNAKÇA 175

ÖNSÖZ

Sessiz Devrim

1980-2010: Biz neredeyse farkına dahi varmadan annelik algımızda bir devrim gerçekleşti. Bu devrim hakkında hiçbir tartışma yapılmadı, hiç ses çıkmadı. Aslında bu devrimin hedefi büyük önem taşıyor; zira anneliğin kadın kaderinin merkezine yeniden yerleştirilmesi söz konusu.

1970'lerin sonunda, üremelerini kontrol altına alabilecekleri çeşitli olanaklarla donatılmış olan kadınlar, annelikle bağdaştırabileceklerini düşündükleri özgürlük ve eşitlik (erkeklerle) gibi temel haklarını kazanmak için var güçleriyle çabalıyorlardı. Kadın hayatı artık annelikten ibaret değildi. Kadınların önünde, annelerinin bilmediği bir hayat tarzı çeşitliliği belirmişti. Kişisel tutkularına öncelik verebilmekte, bekârlığın tadını çıkarabilmekte, birlikte oldukları erkekle ilişkilerini çocuk sahibi olmadan sürdürebilmekte ya da annelik arzularını mesleki etkinlikle birlikte ya da çalışmadan tatmin edebilmekteler. Neticede bu yeni özgürlük, bir çelişkiye yol açmıştır. Bir yandan, doğurulmaya *karar verilen* çocuğa dair artan görevleri dayatarak annelik statüsünü hissedilir bir şekilde değiştirmiş, öte yandan es-

ki kader ve doğal gereklilik nosyonlarına son vererek kişisel tamamlanma nosyonunu ön plana çıkarmıştır. Eğer duygusal hayatımızı zenginleştiriyor ve hayat tercihimize uyuyorsa bir, iki ya da daha çok çocuk doğuruyor; aksi halde hiç yapmamayı tercih ediyoruz. Kültürümüze özgü bireycilik ve hedonizm, üretmemizin ve zaman zaman da bunun reddinin birincil saikleri haline geldi. Kadınların büyük bir çoğunluğu için, hiç durmadan ağırlaşan annelik görevleriyle kişisel tamamlanmalarının uzlaşması, sorunlu bir alan olarak kalmıştır.

Otuz yıl önce, dış dünyanın ve aile ortamının erkeklerle hakkaniyetli bir şekilde paylaşılmasının, çözümü olmayan problemi çözeceğine hâlâ inanılıyordu. Hatta 1980'ler ve 90'larda umutlarımızın sona erdiğini anladığımızda bile, hâlâ doğru yolda olduğumuzu düşünüyorduk. Bu yıllar, aslında bir önceki onyılın tutkularına, belki sadece geçici olarak son veren üçlü bir temel krizin başlangıcını bildiriyordu: Bir başka bunalımla, yani kimlik bunalımıyla birleşen ekonomik bunalım, bu dönemden itibaren ücretler arasında sabitleşen farkın da tanıklık ettiği gibi, eşitliğe doğru yürüyüşü sert bir biçimde durdurmuştur.

Ekonomik bunalım 1990'ların başında çok sayıda kadının işsiz kalmasına yol açmıştır, özellikle de düşük formasyonlu ve ekonomik açıdan en kırılgan olanların. Fransa'da bu kadınlara evde kalmaları ve üç yıl boyunca küçük çocuklarıyla ilgilenmeleri için bir annelik ödeneği sunulmuştur. "Ne de olsa annelik de bir iştir ve hatta genellikle herhangi bir işten daha değerlidir" denilse de, bu işe asgari ücretin ancak yarısı uygun görülmüştür. Kadınları erkeklerden daha kötü etkileyen kitlesel işsizliğin, anneliğin tekrar ön plana çıkmasında etkisi olmuştur: Annelik bugünden yarına kaybedilebilecek düşük ücretli bir işten daha güvenilir ve huzurlu bir kazanç kaynağıdır. Babanın işsiz kalmasının aileye, annenin iş-

siz kalmasından daha fazla zarar vereceği düşünüldüğü ve çocuk psikiyatrları hiç durmadan çocuğa dair, sadece anneye düşen yeni sorumluluklar keşfettiği müddetçe, bu durum etkisini artırarak sürecektir.

Yaşanan ekonomik bunalım erkeklerin beklenen gelişimi üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmuştur. İşbölümüne ve eşitliğe karşı gösterdikleri direnç artmıştır. Gerçekleştiğini zannettiğimiz, umut vaat eden başlangıçlar öylece kalmıştır. Erkek ve kadın ücretleri arasındaki farkla ölçülen *eşitlik bunalımı* aile ve ev işlerinin eşitliksiz bölüşümünden kaynaklanmaktadır. Bugün, tıpkı yirmi yıldır olduğu gibi, bu işlerin dörtte üçünü kadınlar üstleniyor. Bununla birlikte, ekonomik bunalım eşitsizliğin devam etmesinin tek nedeni değildir. Ekonomik bunalımı ağırlaştıran, halledilmesi daha zor olan bir başka bunalım söz konusudur: insanlık tarihinde muhtemelen benzeri görülmemiş bir *kimlik bunalımı*.

Düne kadar erkek ve kadın dünyaları kesin olarak ayrışmıştı. Rollerin ve işlevlerin birbirini tamamlaması, her iki cinsin kimlik duygularını da besliyordu. Erkekler ve kadınlar –toplumsal ve özel alanlarda– aynı işlevleri üstlenebildiği ve aynı rolleri oynayabildiği takdirde aralarında nasıl bir temel farklılık kalır? Eğer annelik kadının doğurabilmesiyle özdeşleştirilirse, "çocuk doğuramayan" gibi olumsuz bir erkek tanımıyla yetinilmesi mi gerekecektir?

Bu, erkekte derin bir varoluş sersemliğine yol açar... Annelik sürecinde olası bir ayrışmanın ve anneliğin yeniden tanımlanması ihtiyacının ortaya çıkmasıyla, sorun daha da karmaşık hale gelir. Anne döllenecek yumurtayı üreten mi, çocuğu taşıyan mı, yoksa onu yetiştiren midir? Ve çocuğu yetiştirme konusunda, babalık ile annelik arasında ne tür bir temel farklılık vardır?

Bu yoğun kargaşa ve belirsizlik karşısında iyi kalpli yaş-

lı "tabiat anamız"a teslim olma ve önceki neslin aptalca tutkularını kınama eğilimi güçlenir. Adına natüralizm denilen, modernite ve ahlak sosuyla çeşnilendirilmiş söylemin ortaya çıkmasıyla bu eğilim pekişir. Kısaca geleneksel modele geri dönüşü salık veren bu ideoloji, kadınların geleceğine ve tercihlerine bütün ağırlığıyla yüklenir. Tıpkı Rousseau'nun kendi döneminde yaptığı gibi, bugün kadınlar yine, doğa ile yeniden ilişki kurmaya ve annelik içgüdüsüne dayanan en temel yaşayışa geri dönmeye ikna edilmek isteniyor. Ama 18. yüzyıldan farklı olarak, bugün kadınların önünde üç olasılık var: kişisel çıkarlarına mı yoksa annelik işlevlerine mi öncelik vereceklerine bağlı olarak anneliği benimsemek, reddetmek ya da müzakere etmek. Annelik işlevi, yoğunlaştıkça hatta özelleştikçe diğer isteklerle çatışma ihtimali daha da artar ve kadın ile erkek arasındaki müzakere daha da zorlaşır. Kendilerini tam anlamıyla annelikte gerçekleştirenlerin ve sayıları giderek artan, anneliğe gönüllü ya da gönülsüz sırt çevirenlerin yanı sıra, hâkim maternalist ideolojiye duyarlı olan ve kadınlık arzularıyla annelik görevlerini uzlaştırma olasılığını zorlayan kadınlar da var. Sonuçta kadınların çıkarları o kadar farklılık gösterebilmektedir ki bu farklılıklar birleşik bir kadın cephesi yanılsaması paramparça etmiştir. Bu, mevcut kadın kimliği tanımını sorgulanır kılıyor.

Gelişmiş ülkelerin tümünde gözlemlenebilen bu evrim yine de her ülkenin tarih ve kültürüne bağlı olarak büyük farklılıklar göstermektedir. Anglo-Sakson, İskandinav, Akdenizli ve hatta Almanca konuşulan ülkelerdeki kadınlar ya da Japon kadınları aynı soruları kendi tarzlarına göre yanıtlamışlar; Fransız kadınları tuhaf bir şekilde sürüden ayrılmışlardır. Bunun nedeni diğerlerine dayatılan ikilemden tamamen habersiz olmaları değil, annelik anlayışlarının temelinde, dört yüzyıldan fazla bir süredir gelişen kadına özel

statünün yatmasıdır.[1] Belki de bugün Avrupa'nın en doğurgan kadınları olmalarının nedeni de budur. Sorulması gereken soru şu: Annelik içgüdüsünü ve dayattığı davranışları daima canlı tutmak anneliğin en büyük düşmanı mıdır, değil midir?

1 Elisabeth Badinter, *L'Amour en plus. Histoire de l'amour maternel. XVIIe-XXe siècle*, 1980.

BİRİNCİ KISIM

MEVCUT DURUM

BİRİNCİ BÖLÜM

ANNELİĞE İLİŞKİN ÇİFTDEĞERLİLİKLER*

70'lerden önce, çocuk, evliliğin doğal sonucuydu. Doğurabilen tüm kadınlar, çok fazla sorgulamaksızın çocuk yapıyordu. Üreme hem bir içgüdü, hem dinî bir görev, hem de türün bekası için bir yükümlülüktü. Her "normal" kadının çocuk arzuladığı kabul ediliyordu. İşte son dönemde dergilerde rastlanabilecek, pek tartışılmayan bir ifade: "Çocuk arzusu evrenseldir. Bu arzu, sürüngen beynimizin derinliklerinden, varlık nedenimiz olan 'soyu devam ettirme' içgüdüsünden, doğar."[1] Fakat, kadınların büyük bir çoğunluğunun doğum kontrol yöntemlerini kullanmaya başlamasıyla birlikte, anneliğe ilişkin çiftdeğerlilik çok daha açık bir şekilde ortaya çıkmış ve sürüngen beynimizden gelen dirimsel güç biraz zayıflamış görünmektedir... Çocuk arzusu ne sabittir ne de evrenseldir. Kimileri çocuk ister, kimileri istemez, kimileri ise aklından bile geçirmez. Seçme şansı doğ-

(*) *Ambivalence*, Latince *ambo* (her iki) ve *valencia* (güç) sözcüklerinden türetilmiştir. Bir şeye karşı iki karşıt duyguyu aynı anda hissetmek; bir durum karşısında çelişkili veya karşıt davranış ve duygular sergilemek.

1 *Psychologies magazine*, Mayıs 2009, dosya: "Vouloir un enfant".

duğundan beri, bu konuda farklı görüşler ortaya atılmaktadır ve artık içgüdüden ya da evrensel arzudan söz etmek mümkün değildir.

ÖZGÜRLÜK ACILARI

Anne olmaya karar vermek

Verilen her türlü karar, saikleri ve sonuçları hakkında düşünmeyi gerektirir. Dünyaya bir çocuk getirmek, çocuğa öncelik verilmesini kaçınılmaz kılan uzun vadeli bir taahhüttür. Bu, bir insanın, hayatında alacağı en altüst edici karardır. Sağduyusu kişiye, bu meseleyi iki kere düşünmesini; fedakârlığının sınırlarını ve bu işten alabileceği zevki ciddi bir şekilde sorgulamasını söyler. Peki, gerçekten böyle yapılıyor mu?

Geçenlerde *Philosophie magazine* öğretici nitelikte, sağlam bir araştırma yayımladı.[2] Fransızlar (sorular hem erkeklere hem de kadınlara yöneltilmiş) "Neden çocuk yapılıyor?" sorusunu şu şekilde yanıtlamışlar:[3]

Çocuk günlük hayatı daha güzel ve daha neşeli kılar	%60
Çocuk ailenin sürdürülmesini; aile değerlerinin, tarihinin aktarılmasını sağlar	%47
Çocuk şefkat ve sevgi kaynağıdır; yaşlılık döneminde tümüyle yalnız kalınmasını önler	%33
Doğum, birine hayat hediyesi vermektir	%26
Çocuk sahibi olmak çiftin ilişkisini daha yoğun ve daha sağlam hale getirir	%22

2 Mart 2009 sayı 27'de yayımlanmıştır. TNS-Sofres şirketinin 2-5 Ocak 2009 arasında 1.000 kişiden oluşan bir ulusal örneklem üzerinde yaptığı anket.

3 Sorgulanan kişiler birden çok yanıt verebiliyordu.

Çocuk sahibi olmak yetişkin olmaya, sorumluluk almaya yardımcı olur	%22
Çocuk sahibi olmak öldükten sonra yeryüzünde kendinden bir parça bırakmayı mümkün kılar	%20
Kişi kendi yapamadıklarını çocuğunun gerçekleştirmesine imkân sağlayabilir	%15
Çocuk sahibi olmak yeni bir deneyimdir, hayata yenilik getirir	%15
Eşi memnun etmek için çocuk sahibi olunur	%9
Çocuk sahibi olmak dinî ya etik bir karardır	%3
Diğer yanıtlar (belirtilmemiş)	%4
Özel bir nedenle değil, kazayla çocuk sahibi oldum	%6
Toplamda	
Çocuğum var ve çocuk sahibi olmak istiyorum	%91
Çocuğum yok ve çocuk sahibi olmak istemiyorum	%9

Philosophie magazine haklı olarak, çocuk sahibi olmanın, yanıtların %48'inde sevgi ve %69'unda görev ile ilişkilendirilirken, %73'ünde zevkle ilişkilendirildiğine dikkat çekiyor. Hedonizm motivasyonların ilk sırasına yerleşirken fedakârlık ve kendinden bir şey vermek söz konusu dahi edilmiyor.

Aklın, doğurma kararında gerçekten çok az bir etkisi vardır. Buna karşılık çocuk doğurmama kararında aklın etkisi muhtemelen çok daha fazladır. Yalnız, bilinçaltının tüm ağırlığıyla birine veya diğerine yüklendiğini kabul etmekten ziyade, ailelerin büyük bir çoğunluğunun neden çocuk yaptıklarını bilmediklerini[4] ve motivasyonlarının araştırmada söz edilenlerden çok daha karanlık ve karmaşık olduğunu da kabul etmek gerekiyor. Her şeye üstün gelen bir içgüdüye

4 Bunu bilen kadın sayısı çok azdır. Bu vesileyle, Québécli Pascale Pontoreau'nun *Des enfants, en avoir ou pas*'da (2003) ya da felsefeci Éliette Abécassis'in romanı *Un heureux événement*'da (2005) yaptığı gibi, bunu dile getirenlere bir selam gönderelim. Romanın kadın kahramanı dürüst bir içgörüden sonra "aşk, sıkıntı ve ölüm korkusuyla" çocuk yapmaya karar verir, s.15.

teslim olma eğilimi buradan ileri gelmektedir. Aslında karar, avantaj ve sakıncaların rasyonel bir şekilde değerlendirilmesinden çok, duygusal ve normatif nedenlere dayanmaktadır. Duygusallığın etkisinden sık sık söz edilse de, en az duygusallık kadar önemli olan ve her birimizi etkileyen aile, arkadaş ve toplum baskısından pek de bahsedilmiyor. Bir kadının (ondan daha az derecede olmak üzere bir erkeğin) ya da bir çiftin çocuksuz olması, daima sorgulama gerektiren bir anormallik olarak görülür. Çocuk yapmamak ve normlardan kaçmak nasıl bir şeydir! Bir anneye neden anne olduğunu; anneliğin gerektirdiği olgunluktan ve sorumluluk duygusundan nasibini alıp almadığını sormak (ve ondan geçerli nedenler istemek) kimsenin aklına bile gelmezken çocuksuz insanlardan sürekli bunun gerekçelerini açıklamaları istenir. Buna karşılık isteyerek doğurmayan kadının, ebeveynlerinin yakınmalarından (büyükanne-büyükbaba olmaları engellenmiştir), arkadaşlarının anlayışsızlığından (kendileri gibi davranılmasını isterler) ve tanımları gereği doğumu teşvik eden ve ödevini yapmayanları cezalandıracak çeşitli araçlara sahip olan toplum ve devletin hışmından kaçma şansı çok düşüktür. Bir tür damgalamaya varan tüm bu baskıların üstesinden gelmek için çok sağlam bir iradeye ve karaktere sahip olmak gerekir.

Hedonist ikilem, ya da özgürlüğe karşı annelik

Bireycilik ve kişisel tamamlanma arayışı, geleceğin annelerini, kendilerine dün sormadıkları soruları sormaya yöneltmektedir. Annelik artık bir kadının yegâne kendini onaylama şekli olmadığı için, çocuk isteği başka zorunluluklarla çatışabilmektedir. Önemli bir mesleği olanlar ve bu meslekte kariyer yapmayı hayal edenler (gerçi bunlar azınlıktadır) şu soruları sormaktan kaçamazlar: Çocuk profesyonel

hayatlarını ne kadar etkileyecek? Zorlu kariyerleri ile çocuğun yetiştirilmesini aynı anda yürütebilecekler mi? Bu durumun çiftin ilişkisi üzerinde ne gibi sonuçları olacak? Ev yaşantısı yeni baştan nasıl organize edilecek? Hayatlarındaki olumlu şeyleri koruyabilecekler mi ve asıl önemlisi, özgürlüklerinin ne kadarından vazgeçmeleri gerekecek?[5] Bu son soru sadece kariyer yapanları değil, çok daha fazla sayıda kadını ilgilendirmektedir.

"Önce ben"in ilke haline geldiği bir uygarlıkta annelik bir meydan okuma, hatta bir çelişkidir. Anne olmayan bir kadın için meşru olan şey, çocuk ortaya çıktığında meşruiyetini yitirir. Kendine ilişkin kaygılar yerini kendini unutmaya bırakır ve "her şeyi istiyorum" şiarı "ona her şeyi sunmalıyım"a dönüşür. Zevk için dünyaya bir çocuk getirme kararı verildiği andan itibaren, alacaktan çok borç konuşulur. Eskiden hayattan alacaklı durumdayken, artık ne Tanrı'nın ne de doğanın vazettiği ve günün birinde, dünyaya gelmenin kendi isteği olmadığını hatırlatmayı gayet iyi bilecek olan birisine karşı sonsuz bir borçluluk durumuna geçilmiştir...

Kişi, kararlarında ne kadar özgürse sorumlulukları ve görevleri de o kadar çok olur. Bir başka ifadeyle, birileri için karşı konulmaz bir kendini tamamlama kaynağı olan çocuk, başkaları için bir engel olarak görülebilir. Her şey anneliğe yaptıkları yatırıma ve fedakârlıklarının sınırlarına bağlıdır. Bununla birlikte, çok az kadın (ve çift) karar almadan önce zevk ve acıları, yarar ve sıkıntıları bilinçli bir şekilde hesaplamaya girişir. Hatta tam tersine, annelik gerçeği, aldatıcı bir haleyle sarmalanmış gibi görünüyor. Müstakbel anne yalnızca sevgi ve mutluluk düşleri kurar. Anneliğin tükenme, früstrasyon, yalnızlık ve hatta bir sürü suçlu-

5 Marian Faux'nun kitabından serbestçe esinlenilmiş sorular. *Childless by Choice*, 1984, s. 28.

luk duygusuyla karışık bir yabancılaşmadan meydana gelen öbür yüzünü görmezden gelir. Annelerin son zamanlardaki ifadelerinden,[6] bu altüst oluşa ne denli az hazırlandıkları anlaşılıyor. Maceranın zorluklarının önceden bildirilmediğini söylüyorlar. "Herkes çocuk yapabilir, ancak müstakbel annelerin çok azı esas hakikatin farkında: *Çocuk sahibi olmak hayatın sonudur.*"[7] Bununla özgürlüğümün ve bu özgürlüğün bana sağladığı zevklerin sona erdiğini kastediyorum. Bebeğin özellikle ilk ayları dayanılmazdır: "Bu şekilde cazip olmak imkânsız; bu bağımlılıktan, bu acımasız ve kurtuluşu olmayan kaygı halinden keyif çıkabilmesi imkânsız."[8] Ya da: "Emiyordu, aralıksız emiyordu; küçücük bedenini bu işe vakfetmişti, tıpkı benim televizyonun karşısında saplanıp kalmam gibi o da benim mememe yapışıp kalmıştı. [...] Uyanıyordum, tekrar uyuyordum, gündüz oluyordu, gece oluyordu; kimse beni bu kadar sıkıcı olacağına dair uyarmadı, ya da ben bu kadar sıkıcı olacağını düşünemedim."[9]

Marie Darrieussecq için, *Le Bébé*'de bahsettiği gibi sevinç sıkıntısının üzerine binse de, bazıları için hâkim durum boşluk duygusudur ve böyleleri dış dünyaya yeniden kavuşmaya can atarlar.

Anneliğin büyük bir bilinmez olarak kaldığını belirtmek gerekiyor. Önceliklerde radikal bir değişikliğe yol açan bu hayat tercihi kumar gibidir. Kimileri mutlu olur ve kişisel olarak çok şey kazanır. Kimileri çelişkili istekleri iyi kötü uzlaştırmaya çalışır. Kimiyse, amaçlarına ulaşamadığını ve

6 Marie Darrieussecq, *Le Bébé*, 2002; Nathalie Azoulai, *Mère agitée*, 2002; Éliette Abécassis, *Un heureux événement*, 2005; Pascale Kramer, *L'Implacable Brutalité du réveil*, 2009.

7 Éliette Abécassis, *a.g.e.*, s. 15. Italikler bana ait.

8 Pascale Kramer, *a.g.e.*, s. 17.

9 Marie Darrieussecq, *a.g.e.*, s. 98.

annelik deneyinde başarısızlığa uğradığını itiraf etmekten kaçınır. Sahiden de, toplumumuzda itiraf edilmesi bundan daha zor bir şey yoktur. Yanıldığınızı, anne olmak için yaratılmadığınızı ve bu işten pek de tatmin olmadığınızı itiraf ettiğiniz anda sorumsuz canavarın tekine dönüşürsünüz. Bununla birlikte, toplumun bütün sınıflarında bu gerçeği yaşayan, yeterince sevilmemiş, iyi yetiştirilmemiş ve tek başına bırakılmış bir sürü çocuk vardır! *Chicago Sun-Times* yazarı Ann Landers'ın 1970'lerde yaptığı soruşturma konuyla ilgili Amerika'da yapılan çalışmalarda halen sıkça zikredilir. Landers okurlarına şunu sormuştur: Bugün bildikleriniz bilseydiniz yine de anne baba olma kararı verir miydiniz? Aldığı onbinlerce yanıtın %70'inin olumsuz olması şaşkınlık yaratmıştı.[10] Bu insanlar, anne baba olmaktan duydukları tatmin karşılığında feda ettikleri şeyleri çok önemsiyorlardı. Elbette bu deneyimin bilimsel bir araştırma değeri yoktur. Soruyu yanıtlayanlar belki de yalnızca, hayal kırıklığına uğramış ailelerdi. Bu örnek yine de, görmezden gelinenlerin sessizliğini kırmayı başarmıştır.[11]

Annelik ve anneliğe yüklenen erdemler, anneliğin zorunlu bir kader olduğu düne göre, bugün daha açık bir biçimde ortaya konmuş da değildir. Anne olmaya karar vermek, başta düşünüldüğü gibi daha iyi bir anneliği garanti etmez. Bunun nedeni karar verme özgürlüğünün bir aldatmaca olabilmesi değil, aynı zamanda bu özgürlüğün, sorumlulukların yükünü ciddi bir şekilde ağırlaştırması ya da bireyciliğin ve "kendi tutkusu"nun[12] artık çok güçlü olmasıdır.

10 *Chicago Sun-Times*, 29 Mart 1976. Bkz. Marian Faux, *a.g.e.*, s. 2.

11 Bu deneyim 1990'larda, Childfree ağının kurucusu Leslie Lafayette tarafından defalarca tekrarlanmıştır. L. Lafayette radyo yayınları sırasında isimlerini açıklamama güvencesi vererek kadın dinleyicilerin aynı soruyu yanıtlamasını ister. Olumsuz yanıtların yüzdesi %60 ile %45 arasında değişir. Bırakamlar yine sadece ebeveynlik deneyiminden hayal kırıklığına uğramış kişilere söz verilerek elde edilmiştir. Somut yüzdeler hakkında bilgi vermezler.

12 Jean-Claude Kaufmann'dan aldığım bir tabir. Bkz. *Kendi bulışu*, 2004, s. 276.

Annelik çiftin arasındaki eşitsizliği artırır

Evliliğin kadınlara yüklendiği, erkekleri ise kayırdığı Durkheim'dan beri bilinmektedir. Bir yüzyıl sonra küçük farklılıklardan söz edilmekle birlikte *ev işleriyle ilgili eşitsizlik*[13] devam etmektedir: Evlilik yaşantısının her zaman kadınlar için sosyal ve kültürel bir bedeli olmuştur; ev işlerinin paylaşılması, çocukların eğitimi konularında olduğu gibi, mesleki kariyerlerinin gelişimi ve ücretlendirilme konularında da bu böyledir. Bugün kadınların omzuna çöken, zorunluluk özelliğini yitirmiş olan evlilik değil, çift olarak yaşamak ve özellikle de çocuğun doğumudur. Oldukça yaygınlaşan "birlikte yaşama", anketlerde kadınların evliliğe tercih ettikleri bir seçenek olarak çıksa da, ev işlerindeki eşitsizliğe son vermemiştir. En azından birlikte yaşamın ilk döneminde bu eşitsizlik devam eder, çocuğun gelmesi zaten kadının evde geçirdiği saatleri belirgin bir şekilde ağırlaştırır.[14] Tam da bu sırada erkek, baba olarak profesyonel hayatına daha fazla yatırım yapar. F. de Singly'ye göre "ev işinin yoğunluğu – ve bunun gerekçesi– erkeklerin taleplerinden çok, çocukların gerçek ya da varsayılan istekleriyle ilintilidir. Çocukların evden gidişi, evlilik yaşantısının yükünün geniş ölçüde çocukların yükünden kaynaklandığını neredeyse bir laboratuvar deneyi gibi kanıtlar."[15]

13 *Fortune et infortune de la femme mariée*'den yirmi yıl sonra 2007'de François de Singly'nin yönetiminde basılan kitabın başlığı.

14 Bkz. F. de Singly, *Fortune et infortune...*, *a.g.e.*, s. 218'deki Sonsöz'de yer alan, Shelton ve John'un yaptığı Amerika araştırması. Aynı şekilde bkz. Arnaud Régnier-Loilier'nin en son makalesi, "L'arrivée d'un enfant modifie-t-elle la répartition des tâches domestiques au sein du couple?", *Population & Sociétés*, sayı 461, Kasım 2009. "Çocuğun gelmesinin işbölümündeki dengesizliği kadının aleyhine artırdığını" ki bunun da kadının iş dünyasından uzaklaşmasında etkili olduğunu belirtir. Doğumlarla birlikte daha da ağırlaşan ev işlerinin esas kısmını, tıpkı dün olduğu gibi bugün de kadınlar, üstlenmektedir. Yazar doğumdan sonra kadınların tatminsizliğinin arttığını vurguluyor.

15 *Fortune et infortune...*, *a.g.e.* s. 215.

Kadınların eğitim düzeyi arttıkça ev işlerini daha az yaptıkları ve profesyonel işlerini artırdıkları, eşlerinin ise evde hiç ev işi yapmadığı doğrudur.[16] Singly'nin belirttiği gibi kadının eğitim sermayesi, her şeyden önce aile dışından alınacak hizmetlere başvurma imkânı yaratır. Bir profesyonel etkinliği olan ancak daha az donanımlı annelerin böyle bir şansı yoktur. Singly'nin, anneliğe ilişkin hiç de önemsiz olmayan şu saptaması da bununla ilgilidir: "Geleneklerdeki devrim iyi eğitimli erkekleri ve kadınları birbirine yaklaştırırken, bu kadınları, daha az eğitimli olanlardan tamamen uzaklaştırmıştır."[17] Birinciler işlerine, zaman zaman annelikten vazgeçecek kadar çok yatırım yaparken ikinciler, özellikle de iş imkânları kısıtlı olduğu ve düşük ücret aldıkları zaman tam tersini tercih ediyorlar. Cinslerarası eşitsizliğe eklenen toplumsal eşitsizlik, çocuk isteği konusunda tüm ağırlığını hissettiriyor.

ÇİFTDEĞERLİLİĞİN ETKİLERİ

Kadınlar doğurganlıklarını kontrol altına aldığından beri bu konuda tüm gelişmiş ülkeleri etkileyen dört olgu görülüyor: doğurganlığın azalması, ortalama annelik yaşının yükselmesi, iş dünyasındaki kadın sayısında artış ve kadınların hayat tarzlarının çeşitlenmesi. Bunların söz konusu olduğu ülkelerde çocuksuz çift ya da bekâr kadınlara daha sık rastlanıyor.

16 A.y., s. 221: Cins ve diplomaya göre işbölümü tablosu (INSEE EDT, 1998-1999, Devlet Istatistik ve Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü - Institut national de la statistique et des études économiques Yay.)

17 A.y., s. 222.

Daha az çocuk, çocuksuzluk

Giderek cömertleşen aile politikalarına rağmen sanayileşmiş ülkeler üreme oranlarını korumayı ancak (bazıları ise tam olarak değil) başarıyorlar. Anneliğin geri çekilmesi, 1970 ile 2009 arasında doğurganlık rakamlarının (kadın başına ortalama çocuk sayısı) da gösterdiği gibi, dipten gelen bir dalgadır. Avrupa'daki örnekler şöyledir:[18]

	1970	1980	1990	2006	2009[19]
Almanya	2,03	1,56	1,45	1,34	1,3
Avusturya	2,29	1,65	1,46	1,41	1,4
Danimarka	1,99	1,55	1,67	1,85	1,9
İspanya	2,88	2,20	1,36	1,36	1,5
Kıta Fransası (Korsika dâhil)	2,47	1,95	1,78	1,98	2,0
Yunanistan	2,40	2,23	1,39	1,38	1,4
İrlanda	3,85	3,24	2,11	1,93	2,0
İtalya	2,43	1,64	1,33	1,35	1,4
Norveç	2,50	1,72	1,93	1,90	2,0
Hollanda	2,57	1,60	1,62	1,71	1,8
Polonya	2,26	2,26	2,05	1,27	1,4
Portekiz	3,01	2,25	1,57	1,36	1,3
Birleşik Krallık	2,43	1,89	1,83	1,85	1,9
İsveç	1,92	1,68	2,13	1,85	1,9
İsviçre	2,10	1,55	1,58	1,44	1,5

Kuzey ile Güney Avrupa arasında önemli farklılıklar gözlemlenmekle birlikte –şu son yıllarda doğum oranında bazı ülkelerde hafif bir yükselme olmasına karşın– genel bir düşme eğilimi vardır. Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda ve Japonya'da da aynı düşüş sözkonusudur:

18 Bu ve bir sonraki tablonun kaynakları Eurostat, ulusal istatistik enstitüleri ve BM'dir. INED (Ulusal Nüfus İncelemeleri Enstitüsü - Institut national études démographiques) tarafından oluşturulan bu tablolara internetten de erişilebilir: http://www.ined.fr/fr/pop_chiffres/pays_developpes/indicateurs_fecondite/

19 Gilles Pison, "Tous les pays du monde (2009)", *Population & Sociétés*, sayı 458, Temmuz-Ağustos 2009.

	1970	1980	1990	2006	2009
ABD	2,43	1,85	2,08	2,10	2,1
Kanada	2,28	1,64	1,68	1,54	1,6
Avustralya	2,86	1,89	1,90	1,81	2,0
Yeni Zelanda	3,17	2,02	2,16	2,01	2,2
Japonya	2,12	1,76	1,54	1,32	1,4

Her ne kadar nüfus bilimciler aile politikalarının etkiliği konusunda hemfikir değillerse de (yirmi yılı aşkın zamandan beri bu politikalardan özel olarak yararlandırılan İsveçli kadınlar aynı avantajlara sahip olmayan Amerikalı ya da Irlandalı kadınlardan daha az çocuk yapıyorlar) bu politikalar, grafiği tersine çevirmeye çalışan temel kaldıraçlar niteliğinde. Bütün ülkeler kendilerine şu soruyu soruyor: Çiftleri biraz daha doğurgan hale getirmek için ne yapmalı? Onlara nasıl yardımcı olmalı? Öncelikli olarak çifte mi yoksa kadına mı hitap edildiğine (İskandinav ülkelerinin dışında çok az ülke ev işlerinde daha iyi bir işbölümü için erkeklere baskı yapmayı düşünmektedir!) bağlı olarak Kuzey ülkeleriyle Güney ülkelerini karşı karşıya getiren geleneksel ya da modern bir aile politikası uygulanmaktadır. Bununla birlikte, annelerin profesyonel yaşantılarıyla aile yaşantılarını daha iyi uzlaştırmalarına olanak tanımak için sarf edilen çabalar (daha uzun süreli annelik izinleri, üç yaş altı çocukların bakım olanaklarının bol ve nitelikli olması, özel ya da kamu sektöründe daha esnek çalışma saatleri, uzun süreli annelik izninin ardından işe geri dönme olanağı vb.) ne olursa olsun, Avrupalı kadınların çoğunluğu kaçınılmaz 2,1 çocuk ortalaması dönemecini almaya hazır görünmüyor.

Fransa ve Irlanda bu dönemece yaklaşmıştır, ama bu iki Katolik ülkenin çok az ortak noktası bulunmaktadır. Kilise'nin İrlanda politikası üzerindeki etkisi tartışılmaz; an-

cak doğum kontrolü (1967)[20] ve kürtajın (1975) hayat tarzına kesinlikle dâhil olduğu Fransa'da durum böyle değildir. Fransa'daki doğurganlık oranını açıklamak için göç de yeterli değildir; çünkü göçmen kadınların doğurganlık oranı ülkeye geldikleri ilk yıllarda daha yüksek olsa da, bir sonraki nesil, Fransız kadınlarının oranını yakalama eğilimi göstermektedir.[21] Aslında Fransız kadınlarının durumunun esas nedeni yanlış anlatılıyor. Diğer ülkelerde olduğu gibi burada da ortalama ilk çocuğu doğurma yaşı otuzlarda dolaşıyor, beraberlikler[22] burada daha sağlam değil ve tıpkı Kuzey Avrupa anneleri gibi ikinci çocuğu doğurduktan sonra profesyonel yaşantılarına devam eden annelerin sayısı Güney Avrupalı annelerden daha fazla. Bunun geleneksel olarak doğumu teşvik eden bir politikadan kaynaklandığını düşünenlere, Fransa aile politikasının İskandinav ülkelerinin aile politikalarından daha az cömert ve daha az sonuca yönelik olduğu saptaması yapılabilir. Buna karşılık Fransız kadınlarını komşularından ayıran nokta, içlerinden çok azının hiç çocuk sahibi olmamayı tercih etmesidir. Anglo-Sakson ülkelerde ortaya çıkan bu olgu onları pek etkilememiş gibi görünüyor. On Fransız kadınından birinin, hayatı boyunca (planlayarak ya da isteği dışında gelişen nedenlerden dolayı) çocuğu olmuyor; bu oran 1940'tan beri neredeyse hiç değişmemiştir[23] ve "çeşitli Avrupa ülkelerindeki oranlarla karşılaştırıldığında da açıkça daha düşüktür: 1965 doğumlu kadınlar arasında İngiltere, Galler

20 Yürürlüğe koyan kararnameler 1969 ve 1972 arasında parça parça yayımlandı.

21 Bununla birlikte France Prioux, 2007'den bu yana ritim azalsa da, karma çiftlerde gerçekleşen doğumların artmaya devam ettiğini gözlemlemiştir. Bkz. "L'évolution démographique récente en France", *Population-F*, 63 (3), 2008, s. 437-476.

22 "Beraberlik"ten evlilik, PACS (bir tür özel sözleşmeli birliktelik), nikâhsız yaşayanlar ve birlikte yaşayanları anlıyoruz.

23 Laurent Toulemon, "Très peu de couples restent volontairement sans enfant", *Population*, 50. yıl, sayı 4/5 (Temmuz-Ekim 1995), s. 1079-1109. INED tarafından yayımlanmıştır.

ve Hollanda'da %17, Avusturya'da %20 ve Batı Almanya'da %29'dur".[24] Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya gibi diğer ülkelerden bahsetmiyoruz bile.

Daha sonra tekrar söz edeceğimiz bu istisna, Fransız kadınlarının da tıpkı diğerleri gibi doğurma konusunda isteksiz olmalarını engellemiyor. Sanki çocuk artık en önemli öncelikleri değil gibi. Önce tatmin edici iş imkânları sağlayan ve giderek daha çok zaman alan bir eğitim süreciyle (kriz dönemlerinde daha uzun ve daha belirsiz bir süreç) özgürlüğün güvence altına alınması; daha sonra çocuklarının babası olması istenen hayat arkadaşının bulunması söz konusudur; doğurmadan önce iki kişilik, özgür ve sorumsuz bir hayatın keyfini sürmek isteyen genç çiftler ise çoğunluktadır. Annelik duygusu[25] otuza doğru ağır ağır, otuz beş ila kırk arasında ise daha çok kaygıyla uyanmaktadır. Biyolojik saat kadınları bir karar vermeye zorlar ve zaman zaman, yaş baskısının ve anne olma şansını yitirme korkusunun, kadınların doğurmasında dayanılmaz çocuk arzusundan daha belirleyici olduğu hissedilir. Hayatı zenginleştirmek üzere "bir de çocuk", ama dolu dolu yaşadıktan sonra...

Bu annelik yaklaşımının diğerlerini gölgede bırakması gerekmez çünkü çağımızın gerçeği tercihlerin çeşitli olmasıdır. Kendisini kalabalık bir aileye adama hayalini kuran kadınlar ile hem çocuk hem de meslek isteyenler, hiç çocuk istemeyenler ve ne pahasına olursa olsun çocuk arzulayan kısır kadınlar güruhu tarafından anneliğin oldukça farklı biçimlerde kavrandığını ve değerlendirildiğini belirtmek gerekir.[26]

---

24 Bkz. Jean-Paul Sardon, "Évolution démographique récente des pays développés", *Population*, sayı 1 (Ocak-Mart 2002) ve Isabelle Robert-Bobée, "Ne pas avoir eu d'enfant...", *France, portrait social*, 2006, s. 182.

25 Bugün "annelik içgüdüsü" tabirinin pek iyi bir şöhreti olmadığı için, taraftarları "annelik duygusu"nu tercih ediyorlar.

26 Son iki kadın kategorisine, yani çocuk istemeyenlerle her ne pahasına olursa olsun çocuk isteyenlere genellikle iyi bakılmadığını belirtelim.

Kadınların aldığı kararların heterojenliği

Kalabalık aile hayali kuran kadınları *childless* (çocuksuz) kadınlar fenomeniyle karşılaştıran Anglo-Amerikan araştırmacılar, durumu daha açık görebilmek için, sınıflandırmalar ve tipolojiler önermişlerdir. Catherine Hakim 21. yüzyılda kadınların hayat tercihlerini sınıflandıran, tanımlayan ve ölçen ilk araştırmacılardan biri olmuştur. Hakim, hayat tarzlarını üç kategoriye ayırır: *home-centred*'lar (ev-merkezci), *adaptive*'ler (uyum sağlayabilen) ve *work-centred*'lar (iş-merkezci).[27] Aşağıdaki tabloda bu portreyi genel hatlarıyla görüyoruz:

Home-centred	*Adaptive*	*Work-centred*
Kadınların %20'si. Değişme derecesi: %10-%30	Kadınların %60'ı. Değişme derecesi: %40-%80	Kadınların %20'si. Değişme derecesi: %10-%30
Temel öncelikleri aile yaşantısı ve çocuklar	Planlı ve istikrarlı bir kariyere sahip olmaksızın iş ve aileyi bir arada götürmek isteyen kadınların dâhil oldukları daha değişken grup	Çocuksuz kadınlar burada toplanıyor. Temel öncelikleri iş ya da kamusal alandaki eşdeğer etkinlikler: politika, spor, sanat vb.
Çalışmamayı tercih ediyorlar	Kendilerini profesyonel bir kariyere adamadan çalışmak istiyorlar	Kendilerini tamamen işlerine vermişler
Diplomaları entelektüel çeyiz işlevi görüyor	Diplomalar çalışma niyetiyle alınmış	Bir iş ya da başka etkinlikler için yüklü bir akademik derece ve formasyon yatırımı
Aileye yönelik politikalara açıklar	Her türlü politikaya açıklar	İşle ilgili politikalara açıklar

27 *Work-Lifestyle Choices in the 21st Century*, Oxford University Press, 2000, s. 6. Tablonun Fransızca'ya çevirisi bize ait.

Catherine Hakim, sosyal bilimlerin bir bölümünün sıkça vermeye çalıştığı, kadınların iş ve aile yaşantısını uzlaştırmaya çalışan homojen bir grup oluşturdukları yolundaki izlenimin aksine, kadınların işe dâhil olma koşullarındaki çeşitliliğin altını çizmek istemektedir. C. Hakim "kadınların çalışma modellerinde var olan heterojenlik"i dile getirerek, feminist söylemlerde alışılageldiği gibi, kadınların ortak çıkarlarından bahsetmekten kaçınır. Tam tersine "tercihler ve önceliklerdeki bu heterojenlik kadın grupları arasında bazı çelişkilere yol açar"[28] ki bu çelişkiler çıkarları nispeten homojen olan erkekler için oldukça avantajlı bir durum yaratır. Onların gözünde eşitlikçi modelin temel başarısızlık nedeni budur. Kadınlarla karşılaştırıldığında erkekler, özellikle de 25-50 yaş arası kilit dönem boyunca birleşik bir cephe oluştururlar: "Büyük bir azim ve sebatla para, iktidar ve statü peşinden giderler."[29] Her ne kadar son yıllarda belli bir erkek heterojenliği ortaya çıktıysa da kadınlarınkiyle karşılaştırıldığında önemsiz kalmaktadır. Ev işlerini yapma kararı alan erkekler çok küçük bir azınlığı temsil ediyorlar. Catherine Hakim'in de belirttiği gibi, kamusal ve özel alanda iktidarı erkeklerden almak isteyen kadınlar her zaman mevcuttur; oysa aile alanında, çocukların eğitimi de dâhil olmak üzere, aynı şeyi kadınlardan talep eden çok az erkek olmuştur. İskandinav ülkelerindeki cömert babalık izinlerinin erkekleri, aynı ücreti almaya devam ederek bile olsa, kendilerini aile işlerine adamaya ikna edemediğini belirtmiştir.[30]

Daha yakın bir zamanda, Neil Gilbert, Amerika Birleşik Devletleri'nde kadınları, sahip oldukları çocuk sayısına göre dört kategoriye ayıran bir başka tipoloji önermiştir.[31] 2002'de

28 *A.e.*, s. 8.

29 *A.e.*, s. 9.

30 *A.e.*, s. 10.

31 *A Mother's Work. How Feminism, the Market and Policy Shape Family Life*, Yale University Press, 2008.

40 ila 44 yaşlarındaki Amerikalı kadınların %29'unun üç ya da daha fazla çocuğu vardı; %35,5'inin iki, %17,5'inin bir çocuğu vardı ve %18'inin çocuğu yoktu. Neil Gilbert, bu oranlara bakarak kadınların hayat tarzlarına ilişkin, işe ve aileye verilen öneme göre bir *continuum* oluşturan dört ideal tip[32] tanımlıyor. Aşırı uçların birinde *geleneksel*[33] denilen kalabalık ailelere (üç ve daha fazla çocuk) mensup kadınlar vardır. Kimliklerini ve kişisel tamamlanmalarını çocuklarının eğitiminde ve evlerinin idaresinde bulurlar. Birçoğunun iş dünyası deneyimi olmuş, ama evde tam zamanlı anne olmak için kariyerlerine ara vermeyi tercih etmişlerdir. Çocuklarının bakımı ve günlük eğitiminin hayatlarının en önemli etkinliği olduğuna inanırlar. Böylelikle derin bir gerçekleşme duygusu türetirler. Her ne kadar partnerleriyle geleneksel bir işbölümünü yeğleseler de, patriarkal modele dönüş söz konusu değildir. Bu kadınların çoğu birbirlerini kelimenin tam anlamıyla "meslektaş" olarak görürler. Yine de bu kadın kategorisi son otuz yıldır belirgin bir şekilde daralmıştır. Neil Gilbert 1976'da %59 olan oranların 2002'de %29'a düştüğünü gözlemler.

Continuum'un diğer aşırı ucunda Gilbert'ın "postmodernler" olarak nitelediği grup yer alır. Bunlar aynı dönem içinde sayıları hemen hemen %20 oranında artan çocuksuz kadınlardır. Son derece bireyci bir profilleri olan bu kadınlar hayatlarını kariyerlerine adarlar. Genellikle güçlü bir üniversite eğitimi almış olan bu kadınlar, tamamlanmalarını profesyonel (iş, politika ya da serbest meslek) başarılarında bulurlar. 2004'te İngiltere'de içlerinden 500'ü ile yapılan bir araştırmaya göre bu kadınların %28'i, bağımsız ve tarzlarından memnun olduklarını söylemiş, hayatlarının temel meselele-

32 Max Weber'in yüklediği anlamda. Bu mantıklı kategoriler eksiksiz değildir ve her kategoride çok sayıda istisnayı dışarıda bırakırlar.

33 *A.e.*, s. 31-32.

ri konusunda söz sahibi olmaları bakımından kendilerini gözüpek ve güvenli olarak nitelemiştir. "Yalnız ya da arkadaşlarla birlikteyken partneriyle olduğu kadar mutlu olan bu kadınların, evlilik ve aile hayatının amaçlarıyla örtüşmeyen istekleri vardır."[34] Anket yapılan kadınlardan, bir aileye ve sevimli bir eve sahip olmanın kendilerine hakiki bir tamamlanma duygusu getireceğini söyleyenlerin oranı %50'den azdır.

Continuum'un ortasında iki çocuklu anneler olan "*neo-gelenekseller*" ve "*modernler*"[35] yer alır. Bu kadınlar hayatlarını kazanmak isterler ancak kariyerlerine annelikten vazgeçecek kadar bağlı değillerdir. Çoğunluğu oluşturan bu iki kategori genellikle işle aile arasında bölünen kadınları temsil etmektedir. Ama aile ve işin gerekliliklerini dengelemeye çalışma çabalarında, "modernler" dengeyi daha ziyade kariyerlerinden yana kurarken "neo-gelenekseller" aile yaşantısına daha fazla öncelik verirler. Bu iki grup geleneksellerden ve postmodernlerden ancak tedrici olarak ayrılır. İki çocuk anneleri genellikle yarı-zamanlı çalışırlar ve kendilerini fiziksel ve psikolojik olarak işlerinden çok ev yaşantılarına verirler. 1976'dan beri 40 yaşını aşmış iki çocuklu anneler %75 oranında artmıştır. Aynı grup 2002'de bu yaş aralığındaki kadınların %35'ini temsil ediyordu. Buna karşılık profesyonel etkinliği olan ve bir çocuğu olan modern anne işine neo-geleneksel anneden daha fazla vakit ve enerji sarf etmektedir. Oranları 1976'dan beri %90 artmıştır ve bu oran kendi yaş grubunun %17'sini temsil etmektedir.

Uzmanların[36] sosyal bilimler alanında yaptığı bu iki sınıflandırma öncelikle İngiliz ve Amerikalı kadınlara uygun düşmektedir. Bu sınıflandırmaların Avrupa'nın farklı böl-

34 *A.e.*, s. 32-33. Fransızca'ya çevirisi bize ait.

35 *A.e.*, s. 33.34. Ev işleri ve evde çocuk bakımı konularında çok az yardım olduğunu ve bu hizmetlere çok para ödendiğini hatırlamak gerekir.

36 Catherine Hakim, London School of Economics'de araştırma görevlisidir; Neil Gilbert, Berkeley Üniversitesi'nde sosyal refah ve sosyal hizmetler profesörüdür.

gelerinde de geçerli olabilmesi için detaylandırılması gerektiği açıktır. Bu sınıflandırmalar yine de, bugün hepimizi ilgilendiren, annelik kararlarındaki ve kadınların hayat tarzlarındaki farklılığı, hatta heterojenliği ortaya koymak açısından yararlıdır. Ama bu tercihler ve tarzlar sabit değildir. Ekonomik duruma ve sosyal ve aile politikalarına bağlı olarak değişim gösterirler. Değişen annelik ideolojileri ve moda olan iyi anne modeline uyum sağlamaları için kadınlara uygulanan baskılar da aynı derecede önemlidir. Bu modelin 18. yüzyılda Fransa'da tamamen değiştiği biliniyor: İsteksiz ve mesafeli bir annelikten, yaklaşık iki yüzyıl boyunca kendini benimseten aktif ve özel bir anneliğe geçildi. Her ne kadar feminist ideoloji ve doğum kontrolü eli yeniden dağıttıysa da kadınlara eskinin iyi annesine geri dönüşü kabul ettirmeye yönelik karşı rüzgârlar esmeye başlamıştır. Ama bu sefer sonuçları beklenenden bir hayli farklı olabilir.

İKİNCİ KISIM

NATÜRALİST SALDIRI

Savaş sonrası döneme otuz yıllık muzaffer bir kültüralizm damgasını vurmuştur. Bu kültüralizm bazı Avrupa ülkelerinde saldırgan bir Marksist ideolojinin desteğini bile alıyordu. Devir, doğal ve toplumsal determinizmlerden gönüllü olarak ve isteyerek kurtulma devriydi. Descartes'ın kendi döneminde yaptığı gibi, insanın, kaderinin yanı sıra "doğanın da efendisi ve sahibi" olması bekleniyordu. Bilim ve teknikte bizlere özgürlük ve refah –hiç olmazsa 18. yüzyıldaki gibi mutluluk– getirmesi gereken sonsuz gelişmeye inanılıyordu. Kısacası kazanımlarla dolu bir çağdaydık ve kadınlar bu süre zarfında statülerini, kimliklerini ve erkeklerle ilişkilerini yeniden gündeme getirmek için bu ortamdan yararlanmışlardı.

Tarih boyunca, insanları zorlayan şey her zaman savaşlar ve büyük ekolojik ya da ekonomik krizlerdir. Bu defa görkemli yıllarımızın sonunun geldiğini bildiren petrol krizi (1973) olmuştur. Ardından gelen çalkantılı ekonomik kriz unutulmuş bir ideolojinin hortlaması için uygun bir ortam yaratmıştır: natüralizm.[1] Her ne kadar bu krizin et-

1 "Esas olarak insanın doğadan ve onun yasalarından ileri gelen özelliklerini vurgulayan doktrin", *Dictionnaire Le Robert.*

kisi sanayi toplumlarının tamamına yavaş yavaş yayılmışsa da, kadınlar ilk uyarıyı alanlar arasında yer almıştır. Haliyle, işsizlik ve geçici çalışan olmak kadınları birinci derecede etkilemiştir. En kırılgan olanlar evlerine dönmüş, diğerleri ise –erkekler gibi– pazarın koşullarının iyi ya da kötü olmasına göre, onları bir kâğıt mendil gibi fırlatıp atabilecek şirketlere karşı kırgınlık ve kin beslemeye başlamışlardır. Feminist anneleriyle görülecek hesapları olan yeni bir kadın kuşağı, natüralizmin siren seslerine ilk kulak verenler olmuştur. Sonuç olarak eğer iş dünyası hayal kırıklığı yaratıyorsa, size hak ettiğiniz mevkiyi vermiyorsa, size ne umduğunuz sosyal statüyü ne de parasal özgürlüğü sunuyorsa o zaman işten ne beklentiniz olabilir ki? Kuralları koyan maddi ihtiyaçlardır, ama kadınların çoğu annelik statüsünün de ayrı bir değeri olduğunu ve çocuklarının bakımı ve eğitiminin kendi başyapıtları olabileceğini düşünmeye başlamıştır. Her zaman acelesi olan, mesleki ve ailevi gereklilikler arasında iyi kötü bir denge kurmaya çalışan annelerinin aksine, kızlar yeni parolaya karşı duyarlıdırlar: önce çocuklar!

Eşzamanlı olarak, çocuğa ilişkin, hep daha önemli görevler dayatan doğa ve biyoloji kanunlarından; annelik "özü" ve "içgüdüsü"nden daha sık bahsedilmeye başlanmıştır. Pediatrlar ve çok sayıda annelik "uzmanı" seleflerinin verdiği öğütlerden –zaman zaman da birkaç sene arayla kendi verdikleri öğütlerden–[2] vazgeçerek, doğanın sesine kulak vermeyen kadınları suçlamayı çok iyi bilen Plutarque ya da Rousseau gibilerin argümanlarına başvuruyorlardı.

Natüralistlerle kültüralistler bir yeraltı savaşına tutuşmuşlardır. Aslında savaşın aktörleri, kendilerini çocukla-

2 Geneviève Delaisi de Parseval ve Suzanne Lallemand'ın kitapları sayesinde, pediatrinin bir asırdır süren 180 derecelik dönüşleri gayet iyi bilinmektedir, *L'Art d'accommoder les bébés*, 1980; yeni baskı 1998.

rın "avukatları"[3] olarak adlandıran (çocukları anne cehaletinden ve ihmalinden korumak için mi?) erkek ve kadınlarla, kadınların özgürlüklerinin gerilediğini görmeyi reddeden kadınlardır. Bugün sonucun ne olacağı henüz bilinmiyor.

3 Pediatr T. Berry Brazelton kendisini böyle tanıtıyor, *Points forts. De la naissance à trois ans*, 1999, s. 32.

İKİNCİ BÖLÜM

"REAKSİYONERLER"İN[1] KUTSAL İTTİFAKI

70'ler ve 80'lerden beri, hâkim kültürel modelin açmazlarını eleştiren, farklı bakış açılarına sahip üç söylem ortaya çıkmıştır: Ekoloji, etolojiye dayanan davranış bilimleri ve yeni bir özcü feminizm insanlığın saadeti için işbirliğine gitmişlerdir. Bunlar, kadına, anneye, aileye, topluma ve hatta bütün insanlığa mutluluk ve bilgelik getirmekle övünerek, her biri kendi tarzında, bir tür "doğaya dönüş"ü salık verirler. Doğaya hâkim olmak isteyerek ve onun sesine kulak vermeyerek pusulamızı kaybetmiş bir halde yıkımımıza doğru koşuyorduk. Yanıldığımızı teslim etmenin ve *suçumuzu* hem kolektif hem de bireysel olarak kabul etmenin vakti gelmiştir. Özgürleştirici ve ilerici olduğunu düşündüğümüz şeylerin tehlikeli oldukları kadar aldatıcı oldukları da ortaya çıkmıştır. Kimileri derhal, bilgeliğin başka yerde olduğunu ilan etmiştir, "geçmişteydi..." dememek için.

1 Mecazi anlamda: "Bir eyleme, onu geçersiz kılmak amacıyla, zıddı bir eylemle karşılık" verenler. *Le Robert. Dictionnaire historique de la langue française*, haz. Alain Rey, 2 cilt, 1994.

Siyasi ve ahlaki bozulma

Ekoloji, kökeninde "insanın çevresine daha iyi uyum sağlamasını hedefleyen doktrindir".[2] Bu sözün gözle görülür sıradanlığının altında, değerlerde hakiki bir tersine dönüş gizlidir. Artık doğayı insanın ihtiyaçları ve isteklerine göre hâkimiyet altına almak ve kullanmak değil, doğanın yasalarına boyun eğmek söz konusudur. Bu yeni doktrin, 70'lerde karşı-kültür hareketlerinin yeşerdiği Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu kadar Kuzey Avrupa'da da hızla politik bir söylem yaratmıştır. Farklı yaklaşımları olan bu karşı-kültür hareketlerinin ortak noktası, muzaffer kapitalizme özgü ölçüsüz tüketime duydukları nefret olmuştur. Lanetlenen sisteme yapılan saldırıların odak noktası, insanın insan tarafından sömürülmesinden, doğanın yoğun olarak sömürülmesine kaymıştır. Doğa "sömürüsü"nün ahlakdışı pratiğinin terk edilip artık doğaya "saygı duyulması" emri verilmiştir. Hatta bazıları onunla *Doğa Sözleşmesi* tarzında bir ittifak bile önermiştir.[3] Etrafımızı çepeçevre saran doğaya sevgi ve saygı çağrısı, felaket tellallığı yapan, intikamcı bir uyarı ile daha da güçlenir: Doğayı bu denli kötüye kullanarak ağır bir bedel göze alınmaktadır. Tabiat Ana, er ya da geç çocuklarını cezalandıracaktır.

1980'lerden beri entelektüeller, sanatçılar ve çok sayıda dernek uyarıda bulunuyor. Bizlere, yok olmak üzere olan maymunlarla akrabalık ilişkimiz hatırlatılıyor;[4] Le Clézio yitik cennet için ağlıyor; Félix Guattari "hem çevreci, hem toplumsal olan hem de akla hitap eden, yeni bir etik-politik ekoloji sentezi niteliğindeki *écosophie*"yi[5] öneriyor. Hepsi

2 *A.e.*

3 Michel Serres, *Le Contrat naturel*, 1990.

4 Bkz. Gérard Vienne'in *Le Peuple singe* adlı filmi, 1989.

5 *L'Événement du jeudi*, 8-14 Haziran 1989.

de, insan ve doğa arasındaki bozulmuş uyumu yeniden sağlamak için bize baskı uyguluyor. Yavaş yavaş doğa, sadeliğine ve bilgeliğine hayranlık duyulan ahlaki otorite statüsünü edindi. Artık insanı baskı altında tutan doğa değildir, aksine ona saldırarak intihara koşan bizzat insanın kendisidir. Bu yüzden, zevk düşkünü, egoist ve ahlaksız tüketiciler olmamıza yol açacak aptalca davranışlarımıza acilen son vermemiz gerekmektedir. Sanayileşme ile onun hizmetinde olan bilim ve teknik başlıca suçlular sırasına konmuştur. Bunların getirdiği düşünülen aldatıcı rahatlığa lanet okunmaktadır ve en radikal olanlar, yalnızca kaçınılmaz suiistimallerimizin ahlakdışı etkilerini hatırlamak niyetindedirler.

Bütün kötülüklerin başı olmakla suçlanan talihsiz "kimya", tanımı gereği "doğal"ın düşmanı olan "suni"yi temsil ettiği için hedef tahtasındadır. Besinlerimizi zehirlediği (bir şekerden ya da kimyasal bir içecekten daha beter ne olabilir?) yetmiyormuş gibi, genlerimizi de değiştirdiğinden ve gelmiş geçmiş felaketlerin tümüne yol açtığından şüphelenilmektedir. Kimyaya borçlu olunan her şey (özellikle yaşam beklentisinin uzaması) unutulmuş ve kimya en büyük şüpheli haline gelmiştir. Daha da kötüsü, kimya bütün bilimler arasında dünya çapındaki sanayi şirketlerinin üretkenliğine en doğrudan etki edenlerden biridir, yani ahlak anlayışından tamamen yoksundur. İlaç laboratuvarlarının, zehirli bitki ya da böcek ilacı ve GDO (Genetiği Değiştirilmiş Organizma) üreticileri olarak, paradan başka bir şey düşünmedikleri gayet iyi bilinmektedir... Bu yargının ciddiye alınır tarafı olmasa da, "kutsal sakınım ilkesi" kozunu boşuna kullanmamıza neden olacak kadar genel bir kuşkuyu zihnimize yaydığı da doğrudur.

Doğum kontrol hapının icat edildiği andan beri gördüğü muamele "kimya"ya[6] karşı yeniden artan mesafenin bir

6 Bkz. *Le Nouvel Observateur*, 3-9 Ocak 2008, "Ces femmes anti-pilule".

açıklamasıdır. Her ne kadar milyonlarca kadın döllenmelerini kontrol altına alan bu yönteme coşkuyla bağlandıysa da kimileri (buna yeni kuşaklar da dâhildir) doğal süreci bloke eden bu yapay ürüne kuşkuyla yaklaşmıştır. 2003 ile 2006 arasında plaka satışları 65 milyondan 63 milyona düşerken otuzlu yaşlarda olanların "temel şikâyetleri şişmanlama korkusu ve kimyanın reddedilmesi olmuştur". Bazı kadınlar kanser riskini öne sürüyor, bazıları olası bir hormonal denge bozukluğunu, kimileri de kısırlık korkusunu. Yakın zamanda yapılan bir araştırmaya[7] göre, Fransız kadınlarının %22'si hapın kısırlığa yol açabileceğini düşünüyor. Eliette Abécassis ve Caroline Bongrand adlı iki genç kadın bu grubun sözcülüğünü yapıyor: "Prezervatifin tersine, hap zararlıdır."[8] İddialarını, Uluslararası Kanser Araştırmaları Merkezi'nin doğum kontrol hapı ile göğüs, rahim ve karaciğer kanseri arasında bağlantı kuran ve östroprogestatif doğum kontrol hapını 1. kategorideki kanserojen ürünler arasında sınıflandırıldıran raporuna dayandırıyorlar. Ne öncellerini, ne tarihi, ne de her kadının hayat tarzını hapın kullanma süresinden daha fazla dikkate almayan bu iddia, ancak bütün *a priori* eko-biyolojiyi besleyebilir. Bu arada alkolün de yüksek derecede kanserojen olduğunu[9] bildiren ve bir kadeh şarap dâhil her türlü tüketiminin durdurulmasını isteyen aynı kurumun iki yıl sonra Yüksek Kamu Sağlığı Konseyi (HCSP) tarafından yalanlandığını hatırlayalım...[10]

---

7 INPES-BVA, 2007, *Le Nouvel Observateur*'da alıntılanan araştırma.

8 *Le Corset Invisible. Manifeste pour une nouvelle femme française*, 2007, s. 187.

9 Uluslararası Kanser Araştırmaları Merkezi Mart 2007'de alkolün gırtlak, ağız boşluğu, yemek borusu ve karaciğer kanserlerinin yanı sıra, kolon ve meme kanserlerine de neden olabileceğini açıklamıştır.

10 *Le Figaro*, 28 Temmuz 2009. HCSP yetişkinlerin alkol tüketimiyle ilgili olarak kadınların günde iki kadehten fazla, erkeklerin ise üç kadehten fazla içmemeleri yolundaki tavsiyesini yineler ve vardığı sonucu duyurur: "Bugün elimizde, tavsiyelerimizi 'alkolden bütünüyle uzak durulması' şeklinde değiştirmemizi gerektiren, ikna edici bir tez bulunmamaktadır."

Kimyasal kirliliğin[11] erkek doğurganlığını tehdit ettiğinden oldukça şüphelenildiğini ve bir kadın dergisinin şu soruyu sorma gereği duyduğunu da ekleyelim: "Çevrenin erkeği en mahrem şekilde cezalandırmasının önüne nasıl geçeriz?" Ayrıca dergi, çevre bakanı ile üreme biyolojisi uzmanı Prof. Jouannet arasındaki bir söyleşiye "Erkek, tehdit altındaki tür mü?" başlığını atıyor, ama gazeteci yazının sunuş kısmında Kamu Sağlığı Araştırmaları Enstitüsü Müdürü Prof. Spira'dan alıntı yaparak bu kıyamet öngörüsünü durdurma isteğini de belirtiyor: "Bütün erkekler kısırlaşmayacak ve insan türü yok olmayacak." Çok geç! Akıllarda erkeğin tecrübesiz bir büyücü, kimyanın da eline aldığı intihar silahı olduğu izlenimi kalıyor. Kimyanın zehir, zehirlenme ve ölüm fikriyle ilişkilendirilerek giderek daha çok şeytanlaştırılması şaşırtıcı değildir. Anne tanımını hak eden bir kadının çocuklarını ondan koruması gerektiğini belirtmeye de gerek yok!

İyi ekolojik anne

Bu eğilimin kökeninde, bazı kadınların, bedenlerinin ve dolayısıyla da anneliklerinin bir şekilde ellerinden alınması olarak gördükleri hastane tekniklerini reddetmesi yatar. Hastane kurallarının katılığından rahatsız olan, kendilerine çocuk gibi davranan tanrı-doktorun otoritesine öfkelenen ve doğumun tıbbi bir mesele değil, doğal bir olay olduğuna ikna olan bazı kadınlar 70'lerden itibaren evlerinde doğurmaya başladı. Evde, doktor yerine bir ebe eşliğinde; günümüzde ise yeni bir müdahille birlikte: *la doula*.[12] Ebe do-

11 "Kimyasal Çevre ve Üreme" Kolokyumu (25 Kasım 2008), *Madam Figaro*, 16 Aralık 2008. Prof. P. Jouannet'ye göre tehlike, fareler üzerine yapılan bir araştırmanın da gösterdiği gibi, "kozmetik ürünlerinde, gıda ambalajlarında ya da plastik malzemelerde bulunan ftalat maddesinden" ileri geliyordu. *Elle* dergisi de 1 Aralık sayısında aynı tehlike çığlığına yer vermiştir.

12 Grek kökenli kelimenin anlamı "köle"dir. Bu kişi hamile kadına hizmet eder

ğumda bulunuyor, *doula* ise geleceğin annesine bütün hamilelik boyunca eşlik ediyor. *Doula*'nın rolü tıpla ilgisiz, esas olarak hayatla ilgili ve psikolojiktir. "Doulas de France" derneğinin eşbaşkanları, anne babaya bütün hamilelik boyunca, doğum sırasında ve doğumdan sonra eşlik ettiklerini açıklıyorlar. "*Doula* anne babalarla bir güven ve güvenlik ortamı yaratıyor, [...] onlara karar verirken olduğu kadar, bilgi edinirken de yardım ediyor. Doğum sırasında her türlü yardımı yapma rolünü üstleniyor: doğru pozisyonu bulma tavsiyesi, yüreklendirici sözler, masaj."[13] Bebeğin doğumundan sonra, "refakatçi rolünü emzirme ve yeni doğan bebeğin günlük bakımı için de sürdürüyor". Formasyonu mu? Esas olarak hamileliğin fizyolojisi, doğum, yeni-doğan bebek, emzirme gibi konulardaki bilgilerle desteklediği kendi kişisel annelik deneyimi. Her şeyden önce "kadından kadına aktarma ilkesi, deneyimin paylaşılması ve refakat sırasındaki karşılıklı ilişki" söz konusudur. Yakın zamanda Amerika'da yapılan bir araştırma da bu yeni mesleği övüyor: daha kolay doğum, sezaryen oranında %50 azalma, doğurma süresinin %25 kısalması, epidüralin %60, forsepsin ise %30 daha az kullanılması[14]

Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'da yirmi yıldır var olan bu uygulamaya, 2002'de hamile kadınların %5'i başvurmuştur. Yeni yeni söz edilmeye başlanan bu mesleğin cezbettiği Fransız kadınlarının oranı bilinmese de, ebe eşliğinde evinde doğuranların oranının %3 ila 5 arasında oldu-

ve genç annelerin ilk adımlarında onlara rehberlik yapar. Bkz. Wikipedia.

13 *Femme actuelle*, Şubat 2008. Bunların tümü, 2007'de 500 euro civarında olan bir ücret karşılığında yapılıyor.

14 Marshall H. Klaus, John H. Kennell ve Phyllis H. Klaus tarafından yapılan araştırma. *The Doula Book: How a Trained Labor Companion Can Help You Have a Shorter, Easier and Healthier Birth*, 2002, 5. Bölüm. *Femme actuelle*'de Şubat 2008'de alıntı yapılan bir başka araştırma (2003) doğum sırasında *doula*'nın varlığının "doğal doğumları teşvik etmesini ve ağrı kesici talebini azaltmasını" destekliyor.

ğu tespit edilmiştir.[15] Hollanda'da ise "doğal" doğum yapanların oranı %30'dur. Evde doğum, anlaşılacağı gibi, bazı doğumcuların tükettiği ve suiistimal ettiği epidüral kullanımını ve sezaryeni dışlıyor. Bu teknikler, kadınlardan çocuklarının doğumunu çalmakla suçlanıyor.

Aşırı doğum sancılarına son veren epidüral anestezi[16] 70'lerin sonunda kullanılmaya başlamış ve o zamandan beri aralıksız olarak uygulanmıştır. Bununla birlikte, doğum yapan kadınların tamamının epidürale rağbet gösterdiğini söylemek kesinlikle mümkün değildir. Bazı kadınlar için, acı çekilen doğumun ilk başlarındaki bağırmalara son veren epidüral, kadının en güzel kazanımı; bazıları içinse, evrensel doğal doğum idealine ters düşen "yozlaşmış bir sanayi uygarlığı"nın[17] ifadesidir; bunların yanı sıra epidüralin kadınları eşsiz bir deneyimden mahrum bıraktığını düşünen bir grup da vardır. Kadına özgü bu kesin deneyimi, tıpkı daha önceki kuşakların ve doğaya daha yakın olduğu bilinen başka kültürlerin kadınlarının hep yaptığı gibi, sonuna kadar yaşamak isteyen kadınların sayısı giderek artmaktadır. Bu kadınlardan *Marie-Claire* dergisine açılan biri, ortak bir duyguyu gayet iyi bir şekilde ifade etmektedir: "İlk doğumum korkunçtu: 16 saat süren bir doğum, 7 saat çok şiddetli sancı ve 4,5 kilogramlık bir bebek için 2 saat süren çıkarma gayreti. Bu 2 saat gerçek bir kabustu. Gözün hiçbir şeyi görmediği, bebeğin bile düşünülmediği bir sancı seli. Ama bebeğim muhteşem bir şekilde kayarak karnımdan çıktığında, onu üzerime koydukları vakit, şaşkın küçük su-

15 *Le Figaro*, 8 Ekim 2008. AAD grubuna (evde doğum yapma) göre, evde doğum yapmak isteyebileceklerin oranı %25'tir; ancak serbest ebelerin yetersiz olması (ki Fransa'da sayıları ancak 60'tır) kadınların bunu yapmasını engellemektedir.

16 Doğum sancısının, 1'den 10'a uzanan ağrı cetvelinde 10 seviyesinde yer aldığı düşünülüyor.

17 Elsbeth Kneuper, *Die Natürliche Geburt. Eine globale Errungenschaft?*, Hamburg, 2003, s. 107-128.

ratını gördüğümde; işte bu harika bir andı. Eksiksiz bir mutluluk anı. Karnımın yarısı hissiz bir haldeyken bunu yaşayabilir miydim? [...] Şimdi doğum anını yeniden yaşamak için, karabasanı da yaşamaya hazırım. Acı dolu saatler geçmişin dalgalarında yok olup giderken doğum anı onu hatırladığımda gözümden yaşlar süzülecek kadar canlı bir halde duruyor. İkinci çocuğum için bana bir Dolosal iğne yaptılar. [...] Çok *cool* bir doğum yaptım, iki kasılma arasında uyudum bile, ama bebeğim doğduğunda sersem gibiydim ve olup bitenle alakam yoktu; bu doğum benden çalınmıştı. Epidüral ile doğuran kadınlar 'dinginlik'ten bahsediyorlar. Yaşlılıkta dinginlik için yeterince vakit olacak. [...] Doğumları steril hale getirmeye, acıyı ortadan kaldırarak mutluluğu azaltmaya ne hakları var? Kadınlara, tecrübe edemeyecekleri diğer seçenekten bahsetmeden, sancısız doğumu önermek dürüstlük müdür?"[18]

Bazıları sancıyı överek bir adım daha ileri gidiyor. Çekilen acıyı "tamamen olumsuz bir şekilde düşünmek" yanlıştır "bazı kültürlerde acı öğrenmeye yarar. Hakiki bir hayat ritüelidir".[19] Gazeteci Pascale Pontoreau bu ifadeyi şu anekdotu aktararak açıklıyor: İkinci çocuğunun doğumu için yattığı hastanede, oda arkadaşının "boğazına basılıyormuş gibi" böğürdüğünü duyar. Ona herhangi bir komplikasyonunun olup olmadığını sorar. "Tabii ki hayır! Acısını farklı bir şekilde ifade ediyordu..." Şu teselli edici düşünceye ulaşır: "Kendi kendilerini kontrol etmeye alışmış kadınlar için doğum çığlığı genellikle 'yetişkin' oldukları andan itibaren attıkları ilk çığlıktır. Bu çığlık, onca yılın birikimini ve bastırılmış deneyimleri içlerinden atmalarını

18 *Marie-Claire*, Şubat 1987. Bu anonim tanıklık karşısında doğum yaptıran bir jinekolog, derginin talebi üzerine esas maddesi morfin olan bir doz Dolosal'in epidürale kesinlikle benzemediğini; zira epidüralin bilinci bulandırdığını ve annenin doğuma gerçek anlamda katılmasını engellediğini belirtir.

19 Pascale Pontoreau, *Des enfants, en avoir ou pas*, a.g.e., s. 53.

sağlar. Ya epidüral bu çığlıkların dizginlenmesine neden oluryorsa?"[20]

Öyleyse, bir iyi ve bir de kötü sancı vardır. İyi sancı doğaldır, kötü sancı tıp gücüyle dayatılmaktadır. 70'lerde "şiddetsiz bir doğum"u[21] destekleyenler hastanelerde uygulanan kurumsal şiddeti ifşa ettiler: kaba davranışlar, doğum yapacak kadının aşağılanması, sezaryen ve epizyotominin kötüye kullanımı, sadece doğumu yaptıracak olanın keyfi için vaktinden önce başlatılan doğumlar. Geleneksel hastaneden kopan doğum uzmanlarının yönettiği, farklı tarzda doğum yapılan yerler açıldı: "Pithivers Hastanesi'nde Michel Odent, Lilas Doğumevi'nde Pierre Boutin, Saint-Cloud Hastanesi'nde Pierre Bertrand. Pithivers'de ilkel, arkaik, 'ekolojik insan'a geri dönmek amaçlanıyor: Burada kadın, havuzda bir süre geçirdikten sonra 'yabanıl oda'da çıplak ve çömelerek doğum yapmaya davet edilir. Lilas'da bir 'gerileme' sağlamak ve kadın bedenini paralize eden 'zırhı kırmak' için 'bitkisel-terapi'ye başvurulur. Saint-Cloud'da ise 'sofro-rahatlama' [telkinle gevşeme, – ç.n.] geçerlidir. Bu saldırgan ideolojiler hem Pasteurcü katı kurallara hem de son dönemdeki teknoloji istilasına (görüntüleme teknikleri vd.) karşı ortaya çıkmıştır ki bu istila, ebelerin, doğuma katılımında bir azalmayı da beraberinde getirmiştir. Doğayla bağları canlandırmak isteyen bazı doktorlar da, neredeyse büyüsel düşünceyle boy ölçüştürdükleri 'bilimsel düşünce'nin küstahlığını gözler önüne sermektedirler."[22]

Modası hayli uzun sürmüş olmasına karşın[23] ekolojik tut-

20 *A.e.*

21 Dr. Frédéric Leboyer, *Pour une naissance sans violance*, 1974.

22 Yvone Knibiehler, *La Révolution maternelle depuis 1945*, 1997, s. 194.

23 Yine yakın zamanda. *Le Premier Cri* adlı bir film Masai kabilelerinden Ho-şimin şehrine, Meksika'dan Sibirya'ya ve Nijer Çölü'ne kadar (ki burada ölü doğum yapan, Sahra Çölü'nde yaşayan göçebe kabilelerinden bir annenin çektiği dayanılmaz sancılara yer verilmiştir) dünyanın her yerindeki doğumların

ku, son sözünü henüz söylememiştir. Hatta tam tersine, bugün anne sütüne geri dönüşü sağlamak için en ön sırada yer almaktadır; üstelik bu sefer tıp dünyasıyla tam bir uzlaşma içindedir. Herkesin muhakkak ikna edilmesi hedeflenen yeni konu, bebek istediği zaman ve ölçüsüz emzirmedir.[24] Hedef tahtasında bu kez biberonlar bulunmaktadır ve söz konusu olan biberonun muhtevası kadar kendisidir de. Böylece onyıllarca sürecek, taklit anne sütü, endüstriyel ve yapay süt eleştirileri başlamış oluyor. Sütler, çeşitlense ve anne sütüne yaklaşsa da veya faydaları su sıkıntısı çekilen ülkelerle gelişmiş ülkelerde aynı olmasa da giderek daha şiddetli bir şekilde eleştiriliyorlar. Buna (polikarbonattan yapılmış) biberonların % 90'ında bulunan ve hormonal sistemi bozduğundan, bazı kanser türlerine (meme veya prostat) yol açtığından, hatta şeker ve kalp-damar hastalıkları riskini artırdığından şüphelenilen[25] bir kimyasal madde olan bifenol A'nın (BPA) keşfedilmesi de eklendiğinde anne tanımını hak edenlerin biberonları çöpe atması gayet anlaşılır bir durumdur. Anne sütü militanları aradıklarını bulmuşlardır.

Hazır çocuk bezlerinin çevre üzerindeki tahripkâr etkisinin keşfedilmesinden beri ekolojik anneyi coşkulu, yeni bir görev beklemektedir. Bir bebeğin, 30 aylık olana dek, tek başına 1 ton atık ürettiği ve bu atığın yok olması için 200 ila 500 yıl geçmesi gerektiği hesaplanmıştır. Ayrıca Fransa'da

güzelliğini, estetizmden uzak bir şekilde göstermek istemiştir. *Elle* dergisi (29 Ekim 2007) filme tepki gösteren nadir basın organlarından biri olmuştur. Hayatı tehlikede olsa bile, her türlü tıbbi yardımı reddederek kendi alternatif küreselleşmeci ekoloji cemaatinde doğum yapmak isteyen Quebec'li bir kadını eleştiren kadın gazeteci, dünyada her dakika, doğum yapan bir kadının öldüğünü ve gelişmekte olan ülkelerde doğum sırasındaki komplikasyonlara bağlı olarak her gün 10.000'den fazla yeni doğan bebeğin öldüğünü hatırlatmıştır.

24 Bkz. sonraki bölüm.

25 *Le Nouvel Observateur*, 25 Eylül/1 Ekim 2008 ve *Paris-Match*, 28 Mayıs/ 3 Haziran 2009. Her ne kadar Avrupa Gıda Güvenliği Ajansı, izin verilen BPA oranı bakımından biberonların hiçbir risk taşımadığını doğrulasa da, Paris Belediyesi, belediye kreşlerinde biberonu kaldırmıştır.

her yıl tüketilen milyonlarca ton kâğıt bez dünyada 5,6 milyon ağacın kesilmesine yol açmaktadır... Adeta ekolojik bir katliam gerçekleştiriliyor. Anneleri alışkanlıklarını değiştirmeye ikna etmek için ileri sürülen son iddia da şu: Greenpeace'in yaptığı testlerde, bazı çocuk bezi modellerinde bulunan emici jellerin, dioksin gibi toksik madde izleri taşıdığı ortaya çıkmıştır. Bu durumda annelere bebeklerinin altını daha çabuk temizleme (ıslandıklarını daha çabuk hissetikleri için) avantajı sağlayan daha ekonomik ve daha ekolojik, yıkanabilir bezler kullanmaları önerilmektedir.[26] Çevre müsteşarı (kendisi de o dönemde çocuk sahibi genç bir anneydi) bu çağrıya direnenlere karşı, kâğıt bezlere yeni bir vergi[27] koymayı düşünmüşse de bu, neyse ki arkası gelmeyen bir öneri olarak kalmıştır. En azından şimdilik. Ancak doğada çözünürlük ve yeniden dönüşüm saplantısının sona ermemesinin sebebinin tereddütlerimiz olduğu söylenemez. Londra'daki bir *bebek şov*'unda, İngiliz bebeklerinin %20'sinin düzenli olarak ya da zaman zaman yıkanabilir bez taşıdıkları öğrenilmiştir![28]

BİLİM ANNELİK İÇGÜDÜSÜNÜ YENİDEN KEŞFEDİNCE

Eski annelik içgüdüsü kavramından kurtulduk sanılsa da, birçok içgüdü kavramı, bilimsel çalışma maskesi altında varlığını sürdürmektedir. Bugün hâlâ Avrupa'da yandaş toplamaya devam eden bu hareket, 1970'lerde Amerikan pediatrisinde öncülüğe soyunmuştur. Kadınlara, onların da diğer türlerin dişileri gibi annelik hormonlarına –oksitoksin ve

26 *Le Monde*, 7 Kasım 2007 ve *Le Figaro*, 21 Nisan 2008.

27 Nathalie Kosciusko-Morizet ile 14 ve 15 Eylül 2008'de Europe 1 ve i-Télé'de yapılan söyleşi. Verginin duyurmasının yanı sıra, yıkanabilir bezler üzerine çalışılmasını "mükemmel" bulduğunu da söylemişti.

28 *Le Monde*, 7 Kasım 2007.

prolaktin– sahip memeliler olduklarını hatırlatmak için esas olarak etolojiye (hayvan türlerinin davranış bilimi) başvuruluyordu. Sonuç olarak, kültürel anormallikler hariç, kadınların bebekleriyle nörobiyokimyasal bir sürecin etkisiyle otomatik ve dolaysız bir bağ kurmaları beklenir. Buna uymayan durumlarda çevreyi suçlamak ya da psikopatalojik sapmalardan şüphelenmek gerekir. Bu tutum, antropologlar, çocuk psikiyatrları ve onların teorilerini yaygınlaştıran Amerikan medyasının büyük bir bölümü tarafından desteklenmektedir. Medya, birçok insanın işine gelen, kurulu düzene uygun bu teorinin bilimsel bir şekilde ortaya konulmasına pek de ilgi göstermemiştir.

80'lerde annelik içgüdüsü yeniden moda oluyordu. 1981'de, çocuk psikanalisti Bruno Bettelheim *L'Amour en plus*'de* savunduğum tezle ilgili hoşnutsuzluğunu bana bildirmişti. Editörüm kitabın Amerikan baskısına bir önsöz yazmasını rica ettiğinde şu yanıtı vermişti: "Hayatın boyunca, anneleri onlardan nefret ettiği için hayatları mahvolmuş çocuklarla çalıştım. [...] *Bu, annelik içgüdüsünün olmadığının (elbette böyle bir içgüdü yoktur*, eğer olsaydı benden destek alma ihtiyacı olanlar bu kadar kalabalık olmazdı) ve çocuklarını reddeden bir sürü anne olduğunun kanıtıdır. Bu kanıt, bu kadınları suçluluk duygularından kurtarmaktan başka bir işe yaramayacaktır ki bazı çocukları yıkımdan, intihardan ve anoreksi gibi şeylerden kurtaran tek fren bu suçluluk duygusudur. Birçok mutsuz çocuğu, yıkımdan koruyan son siperin yok edilişinde payım olmasını istemiyorum."[29]

(*) *Annelik Sevgisi 17. Yüzyıldan Günümüze Bir Duygunun Tarihi*, çev. Kamuran Çelik, Afa Yayınları, 1992.

29 *L'Amour en plus*'yü (1980) 1981'de *Mother Love, Myth and Reality* adıyla yayımlayan Macmillan Yayınevi'ne yazılan 7 Temmuz 1981 tarihli mektup. İtalikler bana ait. Bu mektup, her ne kadar daima hakikatin erdemlerine inansam da, Bruno Bettelheim'ın otistik çocuklar yararına yazdığı büyük esere duyduğum hayranlığı etkilememiştir. Bu metin 1995'te Nina Sutton tarafından biyografisinde kısmen yayımlanmıştır, *Bruno Bettelheim. Une vie*, s. 425-426.

Bağ teorisi (bond)

John Bowlby'nin duygusal bağlanma (çocuğun anneye) teorisinden on yıl sonra Amerikalı iki pediatr annenin çocuğa bağlanmasına ilişkin bir başka bağ teorisini ortaya attılar. Anne ile çocuk arasında tatmin edici ilişkiler kurulması için annenin doğumdan hemen sonra bebeğiyle fiziksel temas kurması biyolojik zorunluluktur. "*Bonding* destanı"[30] 1972'de John Kennell ve Marshall Klaus'un (aynı zamanda *doula*'nın da öncüleridir) *New England Journal of Medecine*'de yayımladıkları makaleyle başlar. Kadının diğer canlı türleriyle içgüdüsel bir davranış ortaklığı bulunduğunu öne sürerler ve bu davranışı yeni doğum yapmış kadınlara uyarlamak için diğer türlerden esinlenirler: "Keçi, inek ve koyun gibi bazı dişilerde, doğumdan hemen sonra anne ile yavrusunun dört saat gibi kısa bir süre için bile olsa ayrılmalarının onların annelik davranışları üzerinde sapkınca sonuçları olabiliyor; yavrularıyla ilgilenmeyi ve onları beslemeyi reddetmek gibi. Buna karşılık eğer ilk dört gün boyunca bir arada olup beşinci gün yine dört saat ayrı kaldıklarında tekrar bir araya geldiklerinde annenin koruyucu ve anaç içgüdülerini yitirmediği görülüyor."[31]

Kennel ve Klaus, genç lohusalar üzerindeki deneyimlerinden yola çıkarak annelerin yeni doğmuş bebekleriyle "tensel" temas kurmak için doğumdan sonra onaltı saatlerinin olduğunu iddia ederler. Bu temas anne-çocuk ilişkisini ve çocuğun daha sonraki gelişimini olumlu etkileyecektir. Bu heyecan verici etkiler, doğum yapmış kadında hormonal olarak çocuğunu kabul ya da reddetme kararını verdiği "hassas bir dönem"in sonucu olarak kabul edilir.

---

30 Diane E. Eyer, *Mother-Infant Bonding: A Scientific Fiction*, 1992, s. 2.

31 M. Klaus, P. Jerauld, N. Kreger, W. McAlpine, M. Steffa ve J. Kennell, "Maternal Attachment: Importance of the First Postpartum Days", *New England Journal of Medicine*, 286 (9), Mart 1972, s. 460-463. Fransızca'ya çevirisi bize ait.

Annenin duygusal bağlanmasına ilişkin "hassas dönem" kavramı çok çabuk yerleşmiştir. Bu iki pediatr, Amerikan hastanelerini dolaşmış, profesyonellerle atölye çalışmaları düzenlemiş ve 1976'da izlenimlerini içeren bir kitap yazmışlardır: *Maternal Infant Bonding*. "Bağ kavramı köktenci dinî örgütler, feministler ve doğal doğum taraftarları gibi son derece farklı grupların bam teline basmıştır. Fikir, kitle iletişim araçları tarafından halka iletilmiş ve hastaneler lohusalara bu uygulamaya uygun özel odalar sağlamaya başlamıştır."[32] İki pediatr 1982'de, bu tecrübeyi yaşamamış olan anne babaların duyduğu üzüntüyü ve suçluluk duygusunu gidermek için yeni bir kitap[33] yazdılar: "Bu ilk temasın eksikliğine rağmen [...] hemen hemen bütün anne babalar bebeklerine bağlanırlar." "Hassas dönem" teorilerinden vazgeçmeden baba ve anneyi tatmin etmek için bu defa şunu iddia ederler: "Bağ deneyimini güçlendirmek için, bütün *anne babaların* (annelik içgüdüsü mü ebeveynlik içgüdüsü mü?) yeni doğmuş bebekle 30 dakika veya 1 saat süresince doğrudan doğruya temas kurması gerektiğine dair bazı açık kanıtlar vardır."[34]

Bu teori on yıl boyunca Avrupa'da olduğu kadar Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'da da oldukça fazla sayıda araştırmaya ilham vermiştir. Bazı çalışmalar, doğumda *bonding* yapılmamasının yanlış tutumların ve çocuğun davranışsal sorunlarının nedeni olduğu sonucuna varmıştır. *Bonding* kavramı gelişmiş ve esnemiştir. Doğumu takip eden saatlerde kurulan bağlardan, annenin doğumdan sonraki bir yıl boyunca çocuğuyla bütünleşmesi gerektiği noktasına gelinmiştir.

Dönemin en meşhur pediatrı T. Berry Brazelton da bu görüşteydi ve annenin bu dönem boyunca evde çocuğunun ya-

32 Diane E. Eyer, *a.g.e.*, s. 3. Yazar, çocuklara kötü muamele edilmesini engellemekle görevli sosyal hizmet görevlilerinin bu teoriyi coşkuyla karşıladıklarının da altını çizmektedir.

33 *Parent-Infant Bonding*.

34 Diane E. Eyer, *a.e.*, Fransızca'ya evirisi ve italikler bize ait.

nı başında kalması gerektiğini savunuyordu. 1988'de bir televizyon programı sırasında bu ilk yılın her şeyden önemli olduğunu açıklamıştır: "Çocuklar bundan mahrum kaldıkları takdirde tahammül edilmez olurlar, okulda sürekli sorun yaratırlar ve asla başarılı olamazlar; herkesi kızdırırlar; ileride suçlu ve muhtemelen de terörist olurlar."[35]

Doğumdan sonra çalışmaya geri dönmek zorunda olan anneleri kaplayan panik ve suçluluk duygusunu tahmin etmek zor değil![36]

"Hassas bir dönemde yaşanan bir 'ya hep ya hiç' süreci olarak algılanan"[37] *bonding* bir sürü eleştiriye yol açtı. 80'lerin başından itibaren gelişim psikolojisi araştırmacıları, Kennell ve Klaus'un deneylerini yeni baştan incelediler ve oldukça farklı sonuçlara vardılar. Bu araştırmacılardan Michael Lamb "*bonding*'in kısa vadeli etkileriyle ilgili çok az kanıt bulunduğunu, uzun vadeli etkileriyle ilgili ise hiçbir kanıt bulunmadığını"[38] ileri sürmüştür. M. Lamb iki pediatrın yaptığı çeşitli metodolojik hatalara dikkat çeker ve "tensel temas"ın annelik davranışı üzerinde bariz bir etkisi bulunmadığı sonucuna varır. Başka araştırmalarda ise John Bowlby'nin çocuğun annesine bağlanma teorisiyle karşılaştırılan bağ teorisinin çürüklüğü kanıtlanır. Keçi ya da ineğin

35 Gazeteci Bill Moyers'ın "The World of Ideas "programında sarf edilen bu sözler D.E. Eyer tarafından aktarılmıştır, *a.g.e.*, s. 4.

36 T. Berry Brazelton birkaç yıl sonra daha ılımlı bir tutum takınmıştır. Bkz. *Touchpoints*, 1992, Fransızcası: *Points forts. De la naissance à trois ans*, 1999, s. 67-68. Şu bölümü alıntılayalım: "Kimileri [...] *bonding* üzerine yapılan araştırmanın sonuçlarını harfiyen aldılar [...] Bebeğe bağlanma sadece kısa ve büyülü bir an değil, her şeyden önce uzun vadeli bir gelişmedir." Aynı şekilde artık, genç bir annenin doğumdan 4 ay sonra işine dönebileceğini de kabul etmektedir: "Anne babalar bebeğe, bebeğin onlara duyduğu sanıldığından daha fazla ihtiyaç duyarlar", s. 121-123.

37 Jacques Dayan, Gwenaëlle Andro, Michel Dugnat, *Psycho-pathologie et périnatalité*, 2003, s. 13.

38 M. Lamb'in *Journal or Pediatrics*'de yayımlanan çeşitli makalelerine D. Eyer tarafından referans verilmiştir, *a.g.e.*, s. 4.

aksine, annenin otomatik davranışı yoktur. Hormonlar iyi anne olmaya yetmez!

Bununla birlikte, natüralizm yandaşları, özellikle de "bebek dostu"[39] (sanki geri kalan herkes bebek düşmanıymış gibi!) olduklarını ileri sürenler hâlâ, annelik içgüdüsünü harekete geçirmek için doğum anında "tensel temas" sağlanmasını inatla tavsiye etmektedirler. Bu uygulama "bebek dostu hastane" unvanını hak etmek için WHO'nun (Dünya Sağlık Örgütü) koyduğu koşullardan biri haline bile gelmiştir! Fransa'da *La Leche League** yandaşları da bu yönde mücadele veriyorlar. Yıllar boyunca France Inter radyolarında fikirlerine danışılan popüler pediatr Edwige Antier yankı uyandıracak fırsatları hiçbir zaman kaçırmamıştır. Popüler bir dille yazdığı çok sayıda kitapta "tensel temas"ın kaçırılmaması gereken "önemli anlar"dan biri olduğunu büyük bir hevesle tekrarlar. Ona kulak verelim: "Bırakalım anne yeni doğmuş yavrusunu kollarıyla sarsın. Bedeni ve ruhuyla doğuma hazırlanmış olan anne çocuğunun yaydığı sinyalleri almaya özel olarak hazırdır. [...] Bebek ~~anne~~sine, sadece onun alabileceği sinyaller gönderir. Ne yazık ki çok eski zamanlardan beri pek çok kültürde kabul gören bu içgüdü anlayışı bizim kültürümüzde inkâr edilmiştir. Anneye, mücadele edilmesi gereken bir delilik atfeden bu düşünce akımı, anneliğe adım atıldığı andan itibaren, *annelik içgüdüsü*'nden kaynaklanan tahrip edici tutumlara yol açar. [...] Anne ile yeni doğan arasındaki etkileşim bizi hayrete düşürür ve biz doğumevi pediatrları, eğer annenin bebeğinin yaydığı yüce

39 "Bebek dostu hastane" 1992'de WHO ve UNICEF'in anne sütünü teşvik eden bütün kurumlar için önerdiği bir kalite belgesidir. *İleride değinilecek*, bkz. s. 86.

(*) La Leche League Türkiye'nin internet sayfasında (http://www.lllturkiye.org/Index.html) şu tanıma yer verilmektedir: "La Leche League, emzirmek isteyen bayanlara, destek, teşvik, bilgi ve eğitim vermeye kendini adamış, kâr amacı gütmeyen, herhangi bir mezheple bağlantısı olmayan uluslararası bir örgüttür" – ç.n.

mesajları algılaması isteniyorsa, çocuğu anneden ayırmamanın ne kadar önemli olduğunu gözlemleriz."[40]

Edwige Antier "Annelik içgüdüsü vardır; onunla her gün karşılaşıyorum" iddiasında bulunur ve deneyimini desteklemek amacıyla ilave eder: "Biyologlar ve nöroloji bilimi uzmanlarının yaptığı en son çalışmalar annelik içgüdüsünün varlığını kanıtlar." Hepsi bu; ne herhangi bir referans veriyor ne de bir açıklama ya da kanıta gönderme yapıyor. Otorite bütün ihtişamıyla ahkâm kesiyor! Her zamanki basmakalıp fikirleri hatırlatmakla yetiniyor: "Kadın çocukluğunun erken döneminden itibaren anneliği kendine düşen bir pay gibi algılar. [...] Böylelikle hayatının ilk yıllarından itibaren anneliğe hazırlanır."[41] "Müşfik anne" örneğini vermeyi ve bize memeli olduğumuzu hatırlatmayı seven pediatrın, Sarah Blaffer Hrdy'nin bütün Amerikan eleştirmenlerinin şahane olarak nitelediği kitabı *Mother Nature. A History of Mothers, Infants and Natural Selection*'a (1999) başvurmayı düşünmemiş olması şaşırtıcıdır. Kitap üç yıl sonra Fransa'da şu anlamlı isimle yayımlanmıştır: *Les Instincts maternels* (Annelik İçgüdüleri).

İçgüdünün yardımına koşan primatoloji ve antropoloji

Primatolog, antropolog ve sosyobiyolog Sarah Blaffer Hrdy'nin, reaksiyoner akımdan kopmak istemesi ve feminist problematiğe duyarsız kalmaması, kitabının sıcak karşılanmasını sağlamıştır. Hrdy akıllıca sorular sorar ve bu soruları ayrıntılı bir biçimde yanıtlar. İçgüdülerin önemini sa-

40 *Éloge des mères*, 2001, s. 68-69, italikler bana ait. Bu eserin alt başlığını alıntılamak önemlidir: "Çocuklarımızın iyi gelişmesini sağlamak için annelik içgüdüsüne güvenmeliyiz."

41 *A.e*, s. 54-55.

vunan ilk antropolog değildir. O'ndan otuz yıl önce, kültüralist tezleriyle bilinen Margaret Mead aynı yönde bir makale yazmıştı. Bu makalede şunu açıklıyordu: "Anne babaların çocuklara, çocukların da anne babalara gönderdikleri mesajlar, doğuştan gelen yanıtlardan oluşmuştur. [...] Çocuğun – önce belli belirsiz sonra daha kesin olan– vücut hareketleri, yeni insanın dikkat çekmek üzere kullandığı, biyolojik olarak tanımlanmış araçtır. [...] Yetişkinin yanıtı ise doğuştan gelen ve biyolojik bir bileşen ile yetişkin bir erkek ya da kadının, çocukların güçsüzlükleri, ihtiyaçları ve istekleri hakkında öğrendiklerinden oluşur."[42]

Sarah Blaffer Hrdy'nin düşüncesi kemirgenler, primatlar ve kadınların annelik davranışlarının karşılaştırılmasına dayanmaktadır: birinciler için yarı otomatik bir davranış, diğer ikisi için ise oldukça esnek bir davranış. Her şey annelik hormonlarına ve bu hormonların beyindeki alıcılarına bağlıdır. Oksitosin kemirgenlerden primatlara kadar bütün canlılarda kabul duygularını harekete geçirir, ama bir neokortekse sahip olan primatlar daha değişken tepkiler gösterirler. Antropologlar, pek çok kültürde "kadının doğum yorgunluğundan toparlanır toparlanmaz yaşadığı ilgisizlik dönemi" gibi özel bir annelik tepkisi gözlemlemişlerdir ve bulgu, ilk kez doğuran İngiliz anneler üzerine yapılan bir çalışma ile desteklenmiştir: "%40'ı başlangıçta bebekleri için hiçbir duygulanım yaşamadığını bildirmiştir."[43] Sarah B. Hrdy için bu durum içgüdü kavramını tartışmalı hale getirmez; zira O, bu durumu bebeğe duyulan güçlü bağlanma duygularının daha sonraki günlere ve haftalara ertelenmesi olarak yorumlar. Her ne kadar kadında diğer memelilere benzer evrensel

42 *Redbook*, Aralık 1970.

43 *Les Instincts maternels*, a.g.e., s. 96-97. Dr. Robson ve Dr. Kumpar'ın İngiltere'de yaptıkları "Delayed Onset of Maternal Affection after Childbirth" başlıklı araştırma *British Journal of Psychiatry*'de yayımlanmıştır, 136, 1980, s. 347-353.

bir davranış modeli olmasa da, her ne kadar doğası bozulmuş, evlat katili ve duygusuz bazı kadınlar olsa da ve her ne kadar Sarah B. Hrdy tarihsel, toplumsal ve ekonomik bağlamın annelik duygusu üzerindeki etkisini ve annenin yanıtlarındaki aşırı değişkenliği kabul etse de, bunların hiçbiri onun gözünde içgüdü nosyonunun değerini azaltmaz. Annelik aşkının kaçınılmaz bir biyolojik dayanağı vardır: prolaktin, yani süt hormonu. Anne ile çocuğu arasında güçlü bağlar kuran, emzirme ve emzirmenin getirdiği yakınlıktır.

Bowlby'yi destekleyen[44] Sarah B. Hrdy sonunda rahatsız edici, erekçi bir bakış açısının sözcülüğünü yapar: "Annenin yaptığı bakımın sürekliliğinin sağlanması için [...] annelik konusunda uzmanlaşmak için bebeklere hamile kalınır. [...] Anne olma olasılığını vurgulayan her özellik, veya bir özelliğin her ayrıntısı seçilmiştir. [...] Dayanıklılık, içtenlik ve şirinlik [...] anneye gönderilen sinyallerdir. [...] Annesine bağlanmış bir halde emmeye başlar ve emmeyi sürdürür; bunun, annenin bedeninde de, onu bir huzur duygusuyla sarmalayarak süren bir dizi fizyolojik sonucu olur. [...] Büzülmüş dudaklar memenin üstüne kapandığı ve çekmeye başladıkları anda [...] asıl kendini kaptıran kimdir? Birkaç dakika içinde annenin kortizol seviyesi yükselir; damarlarında oksitosin dolaşır. Annenin tansiyonu sanki kendisine masaj yapılıyormuş gibi düşer, oksitosin ona mutlu bir sükûnet verir. [...] Emzirme başladığında *kölelik* terimi olayların gelişme seyrini mükemmel bir şekilde tanımlar. Anne endokrinolojik, duygusal ve nörolojik olarak dönüşmüştür. [...] Kadının süt bezleri üretime başladığı andan itibaren, köprüleri atmaya yetecek duygusal ve fizyolojik kopuş için çok uzun bir süre geçmesi gerekecektir. [...] Annelik

44 Ancak S.B. Hrdy "cırt cırtla bağlanma" ve etolojik iz sürecinin modern versiyonu olarak gördüğü *bonding* teorisinin taraftarı değildir. Koyun ya da keçiler üzerine yapılan araştırmaların sonuçlarının kadınlara uyarlanmasını reddeder.

karmaşık bir şekilde cinsel duygularla bağlantılıdır. Homurtuları ve cıvıltıları, dokunuşu ve kokusu ile *Tabiat Ana*'nın[45] ödül sisteminden maksimum yararlanarak bir kadını, çocuğunun birinci öncelik haline gelmesine alıştırmak çocuğun görevidir."[46]

İyi mizaca düzülen bu övgü birçok soruyu havada bırakır. Eğer emzirme, annelik bağını başlatan faktörse hiçbir zaman emzirmemiş kadınların –ki bizim uygarlığımızda milyonlarca kadının durumu budur– annelik bağı ne olacak? Onlar çocuklarını, emziren annelerden daha mı az seviyorlar? Ama özellikle de doğumevinde emziren ve oradan çıkar çıkmaz ya da birkaç hafta sonra emzirmeyi bırakanların annelik bağı ne olacak? Ki günümüzde Batılı ülkelerin çoğunda yaygın olan durum budur. Eğer emzirme biyolojinin indüklediği bir bütünlük ise neden o kadar çok sayıda anne bu deneyimi, en azından doğum izinleri bitene kadar sürdürmek istemiyor? *Un heureux événement*'da genç lohusa, emzirmek için hayvan olmayı "yeni baştan öğrenmek" gerektiğini açıklar. "Ya da iki tip kadın vardır" der: "Annelik konusunda o kadar ileri gitmeye itiraz etmeyenler ve bunu reddedenler; bir memeli olmayı kabul edenler ve bunu düşünemeyenler. Bir hayvan olmaya tapanlar var [...]; emzirme konusunda mücadele edenler var; analık duygusu fanatikleri ve analıktan tiksinenler var; [...] bunu görev ya da merhamet duygusuyla yapanlar var."[47] Kadın kahraman bizzat "emzirenler" safında yer almaktadır. Sarah B. Hrdy'nin vaat ettiği tüm zevkleri ve mutlulukları tatmıştır, öyle ki artık sevişme ihtiyacı bile duymaz...

Edebiyat ve çok sayıda tanıklık, bu annelik tanımını destekler; özellikle de kadınlara emzirmeleri için baskı yapılan

45 İtalikler bana ait. Sarah B. Hrdy bu deyimi birçok yerde kullanır.

46 *A.g.e.*, s. 605-608.

47 Éliette Abécassis, *a.g.e.*, s. 71 ve 79.

dönemlerde. Bundan otuz yıl önce Eliette Abécassis'in kadın kahramanı muhtemelen böyle bir fikri aklından bile geçirmezdi. Daha mı az anne olurdu; yoksa çok iyi bir anne mi olurdu? Aslında kadının anneliğini yaşamasının iki yolu yoktur; aksine, bu alanda biyolojik determinizme dayanan bir içgüdüden söz etmeyi imkânsız kılan bir sonsuzluk vardır. Kadının anneliği nasıl yaşayacağı her kadının kendi kişisel ve kültürel tarihine sıkı sıkıya bağlıdır. Her ne kadar hiçkimse doğa ve kültür arasındaki karmaşıklığı, annelik hormonlarının varlığını yadsımasa da, insan türüne özgü bir annelik davranışını tanımlama olanaksızlığı, içgüdü kavramını ve onunla birlikte kadının "doğası" kavramını da zayıflatmaktadır. Çevre, toplumsal baskılar, psikolojik rota her zaman "Tabiat anamız"ın zayıf sesinden daha ağır basıyormuş gibi görünüyor. Üzülseniz de sevinseniz de, insan annenin, primat kuzeniyle olsa olsa çok uzaktan bir ilişkisi vardır.

FEMİNİZM RÜZGÂRININ TERS DÖNMESİ

On yıldan kısa bir sürede (70'lerin sonu, 80'lerin başı) feminist teori 180 derecelik bir dönüş yaşadı. Simone de Beauvoir'nın cinsiyetlerin benzerliklerine (cinsiyetleri birleştiren şey onları ayırandan daha önemlidir) dayanan bir eşitlik ve çeşitlilik politikası öneren kültüralist yaklaşımına sırt çeviren yeni bir feminizm dalgası, kadınlığın sadece bir öz değil, merkezinde anneliğin yer aldığı bir erdem olduğunu keşfeder. Yeni feministler, başka her şeye hükmeden bu temel fark tanınmadıkça eşitliğin daima bir aldatmaca olacağını söyler. Anneliği, kadınların hayatındaki bin yıllık baskının kaynağı olan bir ikincil olgudan ibaret olarak gören Beauvoir'nın tersine, yeni feminist kuşak, anneliği, daha insani ve daha dürüst bir dünyanın temelini oluşturabilecek çok önemli bir kadınlık deneyimi olarak düşünür. Bunu yapa-

bilmek için, çok uzun bir süre boyunca ihmal edilmiş Tabiat Ana'ya dönmek gerekti: davranış değişikliklerine yol açan fizyolojik değişiklikleri vurgulamak, insanlığın refah ve kaderinin bağlı olduğu besleyici rolümüzle yeniden gurur duymak. Bu ayrımcı ve natüralist feminizm birçok noktada önceki iki söylemle işbirliği yapar.

Biyolojizmden maternalizme

60'ların başında, sosyoloji alanında çalışan, genç öğretim üyesi ve üç çocuk annesi Alice Rossi, suya küçük bir taş[48] atar. İyi anne ideolojisi kadını eve hapsederken O, annelikten tam zamanlı bir iş yaratma saçmalığının altını çizme cüretini gösterir. Yaklaşık onbeş yıl sonra ise bu kez aksi anlamda bir gönderme içeren şu makaleyi yayımlar: "A Biosocial Perspective on Parenting".[49] Artık kadınların besleyici rollerini reddetmenin çok uzağında olduklarını savunmaktadır. *Bonding* teorisine ikna olmuş ve sosyobiyolojist bir perspektif benimsemiş olan Rossi, biyolojinin cinsiyetler arasında işbölümünü zorunlu kıldığını iddia eder. Avcı-toplayıcı dönemden beri sağ kalmamız için gerekli olan annelik içgüdüsü (o kibarca "*unlearned reponses*" [öğrenilmemiş tepkiler] der) genlerimize kodlanmıştır ve bizler bugün hâlâ "genetik olarak bu eski memeli primat mirasını taşımaktayızdır". Bu, annenin çocuğa duyduğu ilginin babanınkinden sonsuz üstün olmasının nedenidir. Annenin, doğduğu andan itibaren çocuğa daha fazla ilgi göstermesi çocuğun gelişiminin sonraki aşamalarında da devam eder ve mevcut durumu doğrular.

---

48 Betty Friedan'ın bütün dünyada milyonlarca satan kitabı *The Feminine Mystique* (1963) [*Kadınlığın Gizemi*, çev. Tahire Mertoğlu, E Yayınları, 1983] ile attığı bombayla karşılaştırıldığında küçük bir taş.

49 *Daedalus*, 106 (2), İlkbahar, 1977, s. 1-31.

Böylece Alice Rossi, kendisi güçlü NOW[50] hareketinin kurucularından biri olmasına karşın, eşitlikçi feminizmde ilk gediği açanlardan biri olur.[51] Biyolojik özelliği, yani anneliği yeniden kadın sorunsalının merkezine koyan bu makale tam vaktinde geldi. Feminist kazanımlar yerinde sayıyordu ve bu kazanımların cinsiyetler arasındaki temel eşitsizlik sorununa en ufak bir düzenleme getirmediği düşünülüyordu. Bazıları, bu durumdan, kadınların yanlış yolda olduğu sonucunu çıkarıyordu. Ve eşitliğin sadece bir aldatmaca olmasının sebebinin farklılıkların hiç tanınmaması ve hesaba katılmaması olduğunu söylüyorlardı. Kadınlar, erkeklerin eşiti olmak için kadınlık özlerini yadsımışlar ve efendilerinin soluk bir kopyası olmaktan öteye geçememişlerdir. Oysa tam aksine, kimlik farkımızı hak olarak talep etmemiz ve bu farkı politik ve ahlaki bir silaha dönüştürmemiz gerekmektedir. Kadınların biyolojik deneyimini her yönüyle öne çıkaran yeni bir feminizm doğmuştur. Bu feminizm, reglleri, hamileliği ve doğumu yüceltmiştir. Cinsel organı, kadının metonimisi haline gelmiştir.[52] Anneliğin yüceliğinin kutlanmasına yönelik bir dönüşe doğal olarak destek verilmiş olunur. Kadınların hakiki kaderi, mutluluk ve egemenlik koşulları, erkeklerin çok kötü muamele ettiği dünyanın yeniden canlanması umudu burda yatar. Doğanın üstünlüğünü ve annelik deneyiminden kaynaklanan kadınlık niteliklerini yücelten bu yeni özcülük Atlantik'in her iki tarafında da büyük ilgiyle karşılanmıştır. Yeni bir ahlâkın yolunu açan bu maternalizm, başka bir iktidar ve yurttaşlık anlayışına temel oluştur-

50 National Organization for Women (Ulusal Kadın Örgütü), 1966'da kadın haklarını güçlendirmek üzere kurulmuştur.

51 Alice Rossi'nin makalesi bir sonraki yıl Nancy Chodorow'un büyük ses getiren bir kitabında ağır bir şekilde eleştirilmiştir: *The Reproduction of Mothering*, 1978, s. 18-20.

52 Maryse Guerlais, "Vers une nouvelle idéologie du droit statuaire: le temps de la différence de Luce Irigaray", *Nouvelles Questions féministes*, sayı 16-17-18, 1991, s. 71.

muştur. Ayrıca her zaman sert bir muhalefete maruz kalan içgüdü sorunsalının aşılmasında da avantaj oluşturmuştur.

Care felsefesi ya da kadınların ahlakı

Feminizmle uzaktan yakından ilişkisi bulunmayan Charles Darwin, 1871'de şöyle diyordu: "Kadın olağanüstü şefkati ve asgari egoizmi ile erkekten farklı gibi görünmektedir. Kadın, annelik içgüdüleri nedeniyle bu niteliklerini çocuklarına aşırı derecede gösterir; o halde bu niteliklerini genellikle başka yaratıklara yayması muhtemeldir."[53] Bir yüzyıl sonra feminist *care* felsefesi, daha sofistike tabirle Darwinci düşünce gelişmiştir. Bunun yanı sıra 19. yüzyıl bilgini için sadece bir olasılıktan ibaret olan şey, artık tartışılmaz hakikat olmuştur.

Bu yeni ahlakın temellerini atan kişi 1982'de *In a Different Voice*[54] adlı kitabı çıkar çıkmaz büyük gürültü koparan Carol Gilligan'dır. Genellikle "kaygı" olarak çevrilen ve "başkasının rahatı için duyulan temel kaygı" olarak anlaşılması gereken *care*, temel annelik deneyiminin sonucu olacaktır. Çocuğun ihtiyaçlarına karşı kendiliğinden duyarlı olan kadınlar, insanların bağımlılığına ve kırılganlığına karşı özel bir dikkat geliştirecektir. Böylelikle kadınlar erkeklerinkinden farklı bir ahlakın taşıyıcısı olurlar. Carol Gilligan erkeksi adalet etiğinin karşısına kadınsı *care* etiğini koyar. Erkeksi adalet etiği "tarafsızca" uygulanan kural ve yasaları kullanan evrensel ilkelere başvururken, *care* ahlakı her şeyden önce *özerklik yanlısı*'dır: "[Bu ahlak] gündelik hayata dair deneyimlerden ve gerçek kişilerin sıradan hayatlarındaki ahlak

53 Sarah B. Hrdy tarafından alıntılanmış, *a.g.e.*, s. 11.

54 1986'da Fransızca'ya *Une si grande différence* adıyla çevrilmiş, 2008'de *Une voix différente* adıyla yeniden basılmıştır. Bkz. Sandra Laugier ve Patricia Paperman'ın bu yeni baskıya yazdığı mükemmel sunuş.

sorunlarından doğmuştur. [...] Göze çarpan ahlaki çizgilerin keskin bir şekilde algılandığı özel durumlara tepki göstermeye ya da yanıt verme kapasitesine (*responsiveness*) vurgu yapar. *Care*'in kendine özgü bir muhakeme tarzı vardır: Yanıtlarını ilkelerle geçerli kılmaz, ama somut, spesifik ayrıntılara anlam yükler ve bu ayrıntıları kişilerin hayatlarındaki bağlamlarda anlaşılır hale getirir."[55]

Carol Gilligan, buradan aksi sonuçlar çıkarmakla birlikte, gönüllü olarak Freud'un işini kolaylaştırır. Freud'un şu iddia ile feminist kuşakların öfkesini ayaklandırdığını hatırlayalım: "Açıklıkla itiraf etmek gerekir ki kadın yüksek bir adalet duygusuna sahip değildir. [...] Kadının içgüdüleri yüceltme yeteneği zayıftır."[56] *Care* felsefesi kararı değil, kararın nedenlerini ve sonuçlarını tartışır. Freud ve ahlak teorisyenlerinin tümü kadınların etik katkısını görmezden gelmiştir. Kadınların başkaları için duyduğu özel kaygı başka bir ahlak biçimidir ve bu, erkeklerin ahlakından hiç de aşağı değildir. Tam tersine kadınlar, hayat ve kendileri ile ötekiler arasındaki somut ilişkiler üzerine daha çok titredikçe, kestirip atmak yerine daha fazla onardıkça, cezalandırmak yerine daha çok korudukça, insanlığa toplumsal ahlakı yenileyen bir hoşluk ve merhamet getirirler. Sonuç olarak –buraya kadar özel bir ilişkiden yana olarak ele alınan– annelik iki kamusal alan modelinden biri olarak düşünülmelidir. Annelik özgür erkeğin bireysel, egoist ve zalim dünyasına tek başına karşı koyabilir.

Fransa'da Antoinette Fouque Carol, Gilligan'ın ayrıntılı sözlerinden daha ileri gider. Fouque, kadınların, gebe kalma nitelikleri nedeniyle ahlaki olarak üstün olduklarını iddia eder: "Bir kadının gebeliği, gebe olmak, yabancı bir bedenin

55 Sandra Laugier ve Patricia Paperman, *a.g.e.*, s. V ve XX.

56 "La féminité", *Nouvelles Conférences sur la psychanalyse* 1971, s. 176-177. Freud ahlaki eksikliği kadın psişizmindeki penis kıskançlığına bağlıyordu.

beden ve dolayısıyla ruh tarafından kabul edildiği tek doğa olayıdır. Bu, her türlü aşılamaya model oluşturmuştur."[57] Şu şekilde tamamladığı sözleri asla unutulmaz: "Gebelik, üreme, yüce gönüllülük, bir başkasını çekip çevirme ve iç deneyim, mahrem deneyim olarak gebelik ama aynı zamanda cömertlik, türe özgü allah vergisi, yabancı bedenin kabulü, konukseverlik, açıklık, yenileştirici aşılama iradesi olarak gebelik; birleştirici olarak gebelik, çelişkileri gideren, farklılıkların karşıtlığını birleştiren, antropokültür modeli, insan cinsiyetinin evrenselliğinin matrisi, etik ilkesi ve kökeni olarak gebelik."[58]

Biyolojiyi bütün erdemlerin kaidesi haline getiren bu yaklaşım anneliği kabul etmeyen erkekleri ve kadınları tek bir hamlede mahkûm eder. Her ne kadar aşırı natüralizmin sonuçları sadece gülümsemeye yol açsa da bu sonuçlar tamamen anlamsız değildir. Aslında ancak natüralizm postmodern toplumumuzda yeniden bir uzlaşma yarattığı için[59] bu sonuçlar çıkarılabilmiştir. Fransız feministlerinin sürekli yaptığı maternalizm eleştirisine rağmen hâkim ideolojimiz haline gelmek üzere olan zayıf ve yaygın bir konsensüs.[60]

Elbette söz edilen üç söylemin –ekoloji, insan bilimleri ve feminizm– radikalizmi çok küçük bir azınlığı ilgilendirmektedir: özellikle entelektüelleri ve militan eylemcileri.

---

57 *Il y a deux sexes*, 1995, s. 157.

58 *A.e.*, s. 80.

59 Erica Jong ve Betty Friedan gibi tartışmasız feministler de sonunda maternalizmi benimsemiştir. Jong, Nisan 1986'da *Vanity Fair*'de yapılan bir söyleşide; Friedan ise 1998'de yayımlanan kitabı *The Second Stage*'de.

60 Colette Guillaumin, *Sexe, race et pratique du pouvoir: l'idée de nature*, Côté-femmes, 1992; Nicole-Claude Mathieu, *L'Anatomie politique: catégorisations et idéologies du sexe*, Côté-femmes, 1991; Marie-Claude Hurting, Michèle Kail, Hélène Rouch, haz. *Sexe et genre. De la hiérarchie entre les sexes*, CNRS, 1991, yeni baskı 2002. Christine Delphy, *L'Ennemi principal 1. Économie politique du patriarcat* et *L'Ennemi principal 2. Penser le genre*, Syllepse, 1998 ve 2001; *Questions féministes* (1977-1980) dergisi, daha sonra *La Nouvelles Questions* féministes adıyla (1981'den beri).

Ama bu üç yeni ideolojinin eşzamanlı olarak ortaya çıkması bir tesadüf değildir ve aralarında kurulan bağ, zihinlere bütün ağırlığıyla yüklenmektedir. Hiç şüphesiz ki genç annelerin çoğunluğu bunların hiçbirinde kendini özellikle bulmaz ama az ya da çok uzak etkilerine maruz kalır. Artık doğa, yasaları dayatmak ya da tavsiyelerde bulunmak için belirleyici bir argüman olmuştur. Doğa, eleştirilmesi zor bir etik referans haline gelmiştir; onun yanında, geri kalan her şeye mesafeli davranılır. O tek başına, Platon'un sevdiği *iyi*, *güzel* ve *hakiki*'yi temsil eder.

Özellikle natüralist felsefe, gelenekleri değiştirebilen suçluluk duygusunu yaratma egemenliğini elinde bulundurur. 18. yüzyılda Rousseau, hekimler ve ahlakçılar, anneleri, kendilerini tamamen çocuklarına adamaları, onları emzirmeleri, bakımlarını üstlenmeleri ve eğitmeleri için ikna etmek amacıyla annelerin suçluluk duygusunu harekete geçirmeyi bilmişlerdir. Kendi varlıklarını sürdürmeleri, ailenin ve toplumun mutluluğu ve nihayet ulusun gücü söz konusudur. Bugün argümanlar biraz değişmiştir. Çocuk ölümlerinin en alt seviyelerde seyrettiği toplumlarımızda artık çocukların sağ kalmasına değil, onların, yetişkinin refahı ve toplumsal uyum için belirleyici olan fiziksel ve ruhsal sağlıklarına önem verilmektedir. Hangi anne, doğanın kanunlarına uymadığında az da olsa suçluluk duymaz ki?

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANNELER, ONLARA HER ŞEYİ BORÇLUSUNUZ!

Çocuk sahibi olmaya karar vermek kişinin sorumluluklarının artması demektir. Mükemmel bir çocuk hayali kuran anne bunun bedelini ödeyecektir. 80'ler boyunca, çocuğun gelişiminin ve kuşku götürmeyen ihtiyaçlarının karmaşıklığı keşfedildikçe bu bedel daha da yükselmiştir. Bebek, becerileri olan, düzenine saygı gösterilmesi gereken bir kişidir ve bakımını üstlenen kadının (ya da erkeğin) kendisiyle ilgilenmesini ve ilişki kurmasını talep eder. Medyanın nöbeti devrettiği çocuk psikiyatrları ve pediatrlar annelere, doğum anından itibaren bebekleriyle iletişim kurmayı, bebeğin bağrışlarını, mimiklerini ve beden hareketlerini deşifre etmeyi öğretmektedirler.[1] Anneler bebeklerine kulak vermek, onları anlamayı ve cesaretlendirmeyi bilmek zorundadır. Annelik tarihi üzerine çalışan bir araştırmacı şunları söyler: "70'lerin neşeli ve yenilikçi özgürlüğünün ardından 80'lerde yeni normlar kendini dayatmıştır. [...] Küçük çocuk gerizekâlı değildir: kendine göre her şeyi anlar. Ona bir yetişkin gibi yaklaşılır, başına gelecekler konusunda uyarı-

1 Bkz. T. Berry Brazelton, *Points forts. De la naissance à trois ans*, *a.g.e.*

lır, yaptığı şeyler hakkında 'yorum yapılır', gezmeye götürülürken ya da yatırılırken ona danışılır (en azından laf olsun diye). Temizlik eğitimi söz konusu değildir: Buna kendisi karar verecektir. Çocuğa travma yaşatma, onun güvenini sarsma endişesiyle isteğinden vazgeçmesinden kaçınılır, kendini ifade etmesine, yani bütün istediklerini yapmasına izin verilir. Onun gelecekte bir zorbaya dönüşme tehlikesi pahasına böyle yapılır. [...] Annelik görevleri, yaşanan endişe ve nevrozlarla giderek daha hırslı, daha bunaltıcı hale gelmiştir."[2]

ANNELİK VE ÇİLECİLİK

Annelik sorumlulukları çocuğa gebe kalındığı anda başlar. O andan itibaren annenin tek bir sigara (ya da bir esrarlı sigara) içmesi ya da bir yudum alkol alması bile "kesinlikle önerilmez". Birkaç yıldan beri uyarılar daha kaygı verici ve kesin bir tonda yapılmaktadır. 2004 yılında "Gebelik ve Tütün"[3] başlıklı konferansta doğurma yaşındaki kadınların üçte birinde bir tütün zehirlenmesi vakası görüldüğü ortaya konmuştur. Hamilelerin yaklaşık %15'i gebeliğin son üç ayında da sigara içmeye devam ediyorlar. Göze alınan riskler çok fazladır: rahim-içi büyümede gecikme, geriye dönük plasenta hematomları, dış gebelik. Annenin sigara içmesi, prematüre doğumların ve yeni-doğan asfiksisi (boğulma) riskinin birinci nedenlerinden biridir! Tıp camiası uyarıda bulunur ve –tıpkı alkolde olduğu gibi– sigarada da sıfır toleransı salık verir.[4] Tatmin edici sonuçlar alınamaması üzerine, *Tütünsüz Annelik*'in sorumlusu profesör Michel Delcro-

2 Yvonne Knibiehler, *La Révolution maternelle*, *a.g.e.*, s. 290-291.

3 Lille, Ekim 2004.

4 Claude Dreux ve Gilles Crépin, "Prévention des risques pour l'enfant à naître", *Bulletin de l'Académie nationale de médecine*, 2006, sayı 3, s. 713-724.

ix iki yıl sonra konuyu yeniden vurgular. "Fetüsün sigara içmeme hakkı"nı[5] ileri sürerek sorumsuz tiryakilere "tütün ya da esrar dumanındaki CO'nun (karbondioksit) içe çekilmesiyle ortaya çıkan oksijen eksikliğinin, gelişmekte olan sinir sisteminde, bazı vakalarda serebral kökenli motor hastalığına (IMOC) yol açabilen hücre lezyonlarından sorumlu, sağlığı tehdit eden birincil neden olduğunu..." hatırlatır.

Amerika'da yapılan bir araştırmada ise, hamilelik sırasında sigarayı bırakmanın yeterli olmadığı, çocukların yaşadığı bütün mekânların sigaradan arındırılması gerektiği belirtiliyor. Dr. Jonathan Winickoff kendisi tarafından "üçüncü elden tütün zehirlenmesi"[6] diye adlandırılan ultra pasif tütün zehirlenmesini keşfetmiştir. Sigara içtikleri odayı havalandırarak çocuklarını koruduklarını zanneden anne babalar çok yanılıyorlar. Sigara dumanının yok olması sağlık risklerinin de yok olması anlamına gelmez. Yanmış tütünden çıkan ve camlara, halılara ve mobilyalara yapışan zehirli kalıntılar da aynı derecede zararlıdır. "Siyanidrik asit, karbonmonoksit, arsenik, polonyum 210... Sigara dumanı 4.000'den fazla kimyasal madde içerir ki bunların yaklaşık 50 kadarı kanserojen olarak bilinir... Anne babaları dolayısıyla tütün zehirlenmesine maruz kalan çocuklar KBB enfeksiyonları ve astıma karşı daha duyarlı olurlar. [...] Ayrıca birçok araştırma, evlerdeki yüksek tütün zehri seviyelerinin tütün zehirlenmesi bittikten sonra da devam ettiğini göstermiştir."[7]

Alkolle aynı radikal mahkûmiyet. INPES (Ulusal Sağlık Tedbirleri Enstitüsü - Institut national de prévention de l'éducation pour la santé) kadınlara büyük bir ciddiyetle *hamilelik sırasında hiç alkol almamaları*[8] çağrısı yapmaktadır.

5 *Le Figaro*, 29 Aralık 2008.

6 *Pediatrics* (2009), 123 (1), s. 74-79. Bkz. *Le Figaro*, 13 Ocak 2009.

7 *A.e.*

8 Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın himayesinde çıkan 11 Eylül 2006 tarihli basın dosyası.

INPES "nadiren ve az miktarda tüketimin bile tehlikeli olduğunu ve doğacak çocuk için önemli riskler doğurabileceğini bildiriyor. [...] Hamile bir kadının içtiği bir kadeh içki yoluyla kanına karışan alkolle, bebeğinin kanında bulunan alkol aynı miktardadır. [...] Alkolün fetüsün merkezî sinir sistemi üzerindeki etkileri çok zararlı olabilir. [...] Gündelik alkol tüketimi, çok az miktarda bile olsa [...] hamilelik sırasında çeşitli komplikasyonlara yol açabileceği gibi, buna maruz kalan çocukta öğrenme, ezberleme, soyutlama, dikkat toplama sorunları gibi [...] psişik ya da davranışsal sorunlara da neden olabilir..." Bir doğumgünü kutlamasında bir kadeh şampanya içecek olanın vay haline! Aslında kadınlara, hamileliklerinin başından itibaren, hamilelikleri boyunca her türlü alkol tüketiminden uzak durmaları tavsiye edilmektedir. "Bu tavsiye günlük ya da tek seferlik, hatta özel günler de dâhil, her türlü alkol alma fırsatı için geçerlidir."

Hayatında asla sigara ya da şarap içmemiş olanlar bu tavsiyeleri hararetle desteklemektedirler. Buna karşılık diğerleri bu "kötü" alışkanlıklarını bırakmayı reddetmektedir.[9] Yine de büyük çoğunluk, bu yeni tedbir ilkesi buyruğuna uyma eğilimindedir. Eliette Abécassis, "hamile olmak din adamı olmaktan pek farklı değil" der: "Benim için en zoru alkol almayı bırakmaktı. Eşim aniden kaşlarını çatarak bana bakarken, suçluluk duygusuyla kıvranarak bir damla içmek bile imkânsızdı. Hiçbir neden olmadan atılan çılgın kahkahalar, alkolün yol açtığı ruh kanatlanmaları, üçüncü kadeh şampanyadan sonra gelen son derece hoş hafiflik duygusu, hepsi bitmişti. [...] Alkolün yerine başka bir şey koymaya çalıştım: gazoz, alkolsüz bira, havuç suyu, ama hayır, onun yerini hiçbir şey tutmuyordu. Kayıtsız şartsız zorunluluk üs-

9 Ipsos tarafından İngiltere'de yapılan 28 Mayıs 2001 tarihli araştırma, hamile kalan kadınların sadece %11'inin alkolü ve %26'sının sigarayı bıraktığını gösteriyor. Bkz. Canal Ipsos, http: //www.ipsos.com.

tüme çullanmıştı; adeta satır kadar keskindi. Başka birinden sorumluydum."[10]

Bu metin, anne-olmama haline özgü zevklerin, özgürlüğün ve aldırmazlığın sonunu bildiren bir çan gibidir. Tıpkı rahibe olan dindar kadın gibi, geleceğin annesi de artık başına buyruk olamaz. Tanrı ve bebek, dünyevi hayata son verdirme gücüne sahip yegâne varlıklardır. İdam cezasının son karesi bile bundan anlamlı olamazdı... İnsanın hamileliğini aldırmazlık ve hafiflikle yaşayabildiği 70'ler ne kadar uzakta kaldı!

SÜT SAVAŞI

20 yıldır tanık olduğumuz annelik devriminin merkezinde emzirme vardır. Emzirme Batı dünyasında, yavaş ama emin adımlarla giderek daha fazla taraftar kazanmaktadır. Çok da zararsız olmayan bu bin yıllık davranış kadının statüsünü ve toplumdaki rolünü koşullandıran bir annelik felsefesini dile getirir. 70'lerde süt vermek genç annelerin işe devam etmesine olanak tanıyan biberonla yapılıyordu ve emzirenler sadece küçük bir azınlıktan ibaretti. Bugün açıkça görülen eğilim değişikliği, Amerikalı annelerin kurduğu bir derneğin verdiği mücadeleye ve uyguladığı parlak stratejiye bağlıdır: La Leche League.[11] Bu derneğin tarihi çarpıcıdır.[12]

---

10 *Un heureux événement*, a.g.e., s. 28.

11 LLL'in kurucularından biri olan Mary White'ın kocasının (kendisi doğal doğumu öneren bir doğum hekimidir) anneleri doğum sırasında koruyan ve onlara bol bol süt veren Azize Augustine adlı bir İspanyol Madonna'nın onurunaverdiği isim.

12 Bkz. Lynn Y. Weiner, "Reconstructing Motherhood: The La Leche League in Poswar America", *The Journal of American History*, cilt 80, sayı 4 (Mart 1994), s. 1357-1381; Christina G. Bobel, "Bound Liberation: A Focused Study of La Leche League International", *Gender & Society*, cilt 15, 1 (Şubat 2001), s. 130-151; Gilza Sandre-Pereira, "La Leche League: des femmes pour l'allaitement maternel", *CLIO*, sayı 21, 2005, s. 174-187.

Her şey 1956 yazında Chicago banliyösünde yapılan bir piknikle başladı. Mary White ve Marian Thompson adlı iki anne bir ağacın altında bebeklerini emziriyordu. Diğer anneler hayranlıklarını bildirmek için onlara yaklaşmıştı, çünkü emzirmek onlar için başarılması zor bir işti. Mary ve Marian ise emzirmeyi öncelikle bir kadın sanatı olarak niteliyorlardı. Kendileri gibi beş kadınla birlikte, zorluklara göğüs gererek emzirmek isteyen bütün kadınlara "anneden anneye" yardım sağlamak için La Leche League'i (LLL) kurdular. Hareketin kurucusu olan yedi kadın da Katolik'ti ve gelenekselci duruşuyla tanınan Hıristiyan Aile Hareketi'nde yer alıyorlardı. Kadınlar felsefeden ve felsefenin metotlarından esinleniyordu: dayanışılan küçük tartışma gruplarının örgütlenmesi. İlk toplantı 1956 yılının bir Ekim akşamında Mary White'ın salonunda yapıldı. Üç haftada bir anneler, emzirmenin faydalarını konuşmak ve bunu başarmak için tavsiye ve yardım almak üzere bir araya geliyorlardı. LLL toplantıları öyle bir başarı elde etmişti ki bütün Amerika sathında hızla yayılan grupları çoğaltmak gerekmişti: 1961'de 43 anne grubu, 1971'de 1.260, 1976'da 3.000'e yakın. 1981'e gelindiğinde, gruplarda 17.000 lider görev alıyordu. Amerika Birleşik Devletleri'nde 50'lerin ortalarında %20 olan anne sütüyle beslenme oranı 80'lerin ortalarında %60'a ulaşmıştır. Liderler sağlam bir formasyon alıyorlardı ve birbirlerini emzirme üzerine yapılan bilimsel araştırmalardan haberdar ediyorlardı. League, 1958'den beri bütün iddialarını özetleyen ve emzirenlerin kutsal kitabı haline gelen, meşhur kitabı *The Womanly Art of Breastfeeding*'i yayımlamaktadır. Kitabın satışı 1990'da 2 milyonu aşmıştı. İleride görüleceği gibi, La Leche League'in hedefleri Amerika Birleşik Devletleri'yle sınırlı kalmayacak ve hareket, uluslararası alanda parlak bir gelişme gösterecektir. Başarısının temelinde beklen-

(*) Bu kişilere "lider" denmektedir – ç.n.

medik bir ideolojik tersine dönüş ve hayranlık uyandıran politik bir yetenek yatmaktadır.

İdeolojik mücadele

Bu mücadele az çok kesin hatlarıyla ortaya konmuş iki ilkeye dayanır. İlki, iyi annenin çocuğunun ihtiyaçlarını "doğal olarak" her şeyin önüne geçirmesidir. İkincisi, çocuğun ihtiyaçlarının "doğa" tarafından belirlenmesi ve bu ihtiyaçların giderek daha fazla keşfedilmesidir.[13] Bu ilkeleri benimseyen La Leche League, argümanını dört ana tema etrafında toplar: doğanın ahlaki otoritesi, emzirmenin avantajları, kadının statüsü ve toplumdaki ahlaki reform. Daha politik ve polemiğe açık olan son iki tema halının altına süpürülmüş olsa da, LLL ideolojisini tayin eden esas temalar bunlardır.

Doğanın otoritesi tartışılamaz. Meşruiyetini özelliklerinden alır: "doğuştan, özde var olan, ezeli-ebedi ve tartışma kaldırmaz".[14] Glenda Wall 80'ler ve 90'lardan beri doğanın kutsallaştırıldığını, doğanın saflık, masumiyet ve bilgeliğin taşıyıcısı olduğunu belirtiyor. League'in kurucuları, doğayı, bilim ve endüstri çağımıza karşı sadelik sembolü olarak da görürler. Emzirmekten daha sade ve saf ne olabilir ki? "Dernek emzirerek yapılan anneliğin bebeğin ihtiyaçlarını anlamanın ve tatmin etmenin en doğal ve etkili yolu olduğunu ileri sürer."[15] Bu durumda anneyi çocuğa sıkı sıkı bağlamak; hem tıbbi ve bilimsel iktidarlar hem de modern bireycilik ve tüketicilik tarafından bastırılmış annelik içgüdüsünü uyandırmak gerekmektedir. Artık emzirmek istemeyen Romalı

13 Linda M. Blum, *At the Breast*, 1999, s. 4. Söz konusu iki ilkeyi açıklayan sosyolog, bunların çağdaş anneliği belirlediğini ileri sürer.

14 Glenda Wall, "Moral constructions of Motherhood in Breastfeeding Discourse", *Gender & Society*, Ağustos 2001, s. 592-610.

15 Gilza Sandre-Pereira, "La Leche League: des femmes pour l'allaitement maternel", a.g.m., s. 2.

annelere seslenen Plutarque'ın ahlaki vurgularına başvurularak annelere göğüslerinin öncelikli olarak bebeklerine ait olduğu ve göğüslerin beslemek için yaratıldığı hatırlatılır.

League'in kurucuları tarafından uzun sürede geliştirilmiş olan ikinci tema, yıllardır, daima "bilimsel" olarak nitelenen araştırmalar silsilesi içinde uzayıp giden bir "emzirmenin yararları listesi"ni içerir. Bebek açısından fiziksel ve psişik yararları uzun süredir bilinmektedir. Anne sütü, çocuğun sindirim sistemi ve gelişimiyle mükemmel bir uyum içindedir. Doğal bağışıklığı güçlendirir ve alerji riskini azaltır. LLL, sağlık açısından faydalı olan ve bebeğin annesiyle ilişkisini pekiştiren uzun süreli bir emzirmeyi savunur. Tıpkı sütten kesme vakti gibi emme saatlerini de belirleyecek olan doktorlar değil, çocuktur. O halde ideal olan, çocuğu, istediği zaman ve arzuladığı kadar emzirmektir. Anne açısından da emzirmenin çeşitli yararları vardır: Kadının doğumdan sonra fiziksel formunu daha çabuk geri kazanmasını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda yeni bir gebeliğe karşı doğal bir korunma işlevini görür, hatta göğüs kanserinden de korur ve belki de en önemlisi "bir insani varlık olarak büyümesini"[16] sağlar.

Bu etkileyici avantajlar listesi elli yıldır uzayıp gitmektedir. Emzirmenin bebek için faydaları şöyle sıralanır: çok sayıda enfeksiyon hastalığının (bakteriyel menenjit, bakteriyemi, diyare, idrar yolları enfeksiyonu, prematüre bebekte septisemi)[17] şiddetinin azalması. Bazı araştırmalarda, emzirmenin ani bebek ölümü, 1. ve 2. tip diyabet, lenfoma, lösemi, çocukluk çağı Hodgkin hastalığı, obezite, yüksek kolesterol, astım ve hatta deri sklerozu risklerini azalttığı ileri sürülür. Bazı araştırmacılar ise anne sütü ile beslenmiş ço-

16 Lynn Y. Weiner, "Reconstructing Motherhood...", a.g.m., s. 1370.

17 Vicky Debonnet-Gobin, *Allaitement maternel et médecine générale*. 26 Eylül 2005'te savunulan tıp doktora tezi. Picardie Jules Vernes Üniversitesi, Amiens Tıp Fakültesi, s. 9.

cukların daha iyi bir kognitif gelişme gösterdiğini kanıtlama işine girişmişlerdir... Anne adına önceden bilinen yararlara bugün itibariyle eklenmiş olanlar şunlardır: doğum sonrası depresyonun, kanamaların, enfeksiyonların, anemilerin ve özellikle yumurtalık kanseri ve kemik erimesinin engellenmesi; çocukla daha iyi bir ilişki. Kadının hamilelik öncesi kilosuna daha çabuk dönmesi de cabası.

Bu avantajların çoğu, emzirmenin en az altı ay sürmesi koşuluyla geçerlidir. Bazıları için ise öyle değildir. Muhtelif şüpheleri ve taraflı anketleri de dikkate alarak bu konuyla ilgili en objektif raporu yayımlayan Fransız Pediatri Derneği olmuştur.[18] Bu rapor sayesinde çocuğun entelektüel gelişimi için anne sütünün üstün olduğu savının temelsizliği ortaya çıkmıştır. Ne yazık ki bu rapor, çocuğun entelektüel gelişiminde annenin ailevi konumunun yanı sıra sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerinin etkisini hesaba katmayı unutmuştur.[19]

Sonuç olarak onbeş yıldır, emzirme yandaşlarının literatüründe, ekonomi temelli ve ekoloji temelli olmak üzere, iki yeni argüman tipi ortaya çıkmıştır. 1994'te Dr. Bitoun, ilk yılda çocuk başına düşen "suni" beslenme bedelini 4.640 frank olarak hesaplamıştır.[20] Yazar bu sonuca ulaşabilmek için, ilk oniki ayda gerekli olan süt tozu ölçekleriyle ilgili, malzeme (biberon, sterilizatör vb.), su ve elek-

18 *Allaitement maternel. Les bénéfices pour la santé de l'enfant et de sa mère*, 2005, Sosyal Yardım, Sağlık ve Aile Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır.

19 Jean Rey, "Breastfeeding and Cognitive Development", *Acta Paediatrics Supplement*, 2003, 442 s. 11-18; Geoff Der vd., "Effect of Breastfeeding on Intelligence in Children", *British Medical Journal*, Ekim 2006, 333, 945, web sayfası: http://www.bmj.com.

20 Pierre Bitoun, "Valeur économique de l'allaitement maternel", *Les Dossiers de l'obstétrique*, Nisan 1994, 216, s. 10-13. Dr. Bitoun çocuk doktorudur ve Avrupa Anne Sütünü Destekleme Derneği üyesidir. 4.640 frank 1994'te yaklaşık olarak 700 euroya tekabül ediyordu. Başka ülkelerde de bu şekilde bir sürü hesap yapılmıştır. Bkz. T.M. Ball ve Al. Wright, "Health Care Costs of Formula Feeding in the First Year of Life", *Pediatrics*, 1999, 103, s. 870-876.

trik giderlerini de katarak karışık bir hesap yapmıştır. Ancak, emzirme sayesinde "önlenebilen" hastalıklara ilişkin tıbbi ve farmakolojik giderlerden ve ilk altı ay boyunca doğum kontrolü masraflarından yapılacak tasarruflar hesaba katıldığında aile başına yılda 1.837 euro[21] gibi bir toplama ulaşılıyor ki bu da yaklaşık iki asgari ücret tutarındadır. Ayrıca, yakıt harcamalarını oldukça azaltan bu beslenmenin ekolojik faydalarını fark etmemiz de sağlanıyor: hazırlanacak sütler için içme suyu, biberonları yıkamak için musluk suyu, ısıtmak için elektrik ya da gaz, süt kutularının imalatı için demir, plastik ya da kâğıt. İnek sütünü anne sütü ikâmesine dönüştürmek için gereken enerjinin lafını etmeye bile gerek görmemiş ...[22]

Sonuç belli: İyi anne, emziren annedir. League, işi sağlama almak için 1985'te felsefesinin on temel noktasını yayımlamıştır:[23]

1. Emzirme, bebeği anlamanın ve ihtiyaçlarını tatmin etmenin en doğal ve etkili yoludur.

2. Çocuk ve annenin tatminkâr bir ilişki kurmak için çok erkenden ve sık sık temas etmeleri gerekir ki bu da annenin gereken sütü üretmesini sağlar.

3. İlk yıllarda bebek yoğun bir annesiyle birlikte olma ihtiyacı içindedir ve bu, en az beslenme kadar temel bir ihtiyaçtır.

4. Anne memesinden emilen süt, çocuk için en mükemmel besindir.

5. Tam anlamıyla sağlıklı bir bebeğe sahip olmak için tek gereken anne sütüdür, ta ki ilk yılın ortasına doğru katı gıda ihtiyacı belirene kadar.

---

21 V. Debonnet-Gobin'in tezinde ileri sürdüğü rakam, *a.g.e.*, s. 10.

22 *A.g.e.*, s. 11.

23 Christina G. Bobel yayımlamıştır, "Bounded Liberation...", a.g.m., s. 149. Fransızca'ya çevirisi bize ait.

6. İdeal olan, emzirmenin bebek arzuladığı sürece devam etmesidir.

7. Annenin doğuma (normal doğum) aktif katılımı emzirmenin başlamasına yardımcı olur.

8. Emzirme ve anne-çocuk ilişkisi, bebeğin babasının yardımı ve sevgisiyle güçlenir.

9. Çocuğun iyi beslenmesi doğal ürünlerin tüketilmesinden geçer.

10. Çocuklar kendilerini cesaretlendiren ve duygularına kulak veren, yumuşak anne babalara ihtiyaç duyarlar.

Bugün League'in İngilizce internet sitesi "on beslenme emri"ni[24] *İncil* formu ve tarzında yayımlamaktadır. Kural ve tavsiyeden, her seferinde bir yorumun yapıldığı kutsal yasaya geçilmiştir:

– BEN SENİN MEMELERİNİN SÜTÜYÜM. EVİNDE ÇOCUK İÇİN BAŞKA BİR GIDAN OLMAYACAK.

Eğer sana süt tozu numuneleri verilmişse onları çöpe at.

– BİBERON, BİBERON BAŞI, EMZİK GİBİ LATEKS YA DA SİLİKONDAN HİÇBİR SUNİ İKÂMEN OLMAYACAK.

Bebek emmek istediğinde ona memelerini sunacaksın.

– HAMİLELİĞİNİN SON ÜÇ AYINDA LA LECHE LEAGUE İLE TEMASA GEÇECEK VE TOPLANTILARA KATILACAKSIN, ÖZELLİKLE DE DAHA ÖNCE HİÇ EMZİREN KADIN GÖRMEMİŞSEN.

Kadınların büyük bir çoğunluğu annelerini emzirirken görme şansına sahip olmamıştır. Başka bir deyişle, emzirme

---

24 "Emzirmeye dair on emir" (nedense dokuzda biter!) Fransızca'ya çevirisi bize ait. Buna karşılık Fransız versiyonunun birçok sitede olan "Emzirmeye dair on emir"i (nedense onbire kadar uzar!) biraz farklıdır: 1. Saat kullanmayacaksın. 2. Çocuk istediği zaman emzireceksin. 3. Bebeği iyi yerleştireceksin ve memeden çekmeyeceksin. 4. Sen dinleneceksin, baba işleri yapacak. 5. Emzirmeyenlerin tavsiyelerine kulak asmayacaksın. 6. İki memeden de süt vereceksin. 7. Emzik ve biberonlardan uzak duracaksın. 8. Daha az acı çekeceksin. (La Leche League) 9. Annelik içgüdünü dinleyeceksin ve bebeğine su vermeyeceksin. 10. Bebeğini fazla tartmayacaksın. 11. Sütünden şüphe duymayacaksın.

kitap okuyarak aktarılamayacak bir sanattır.

– DOĞUMDAN İTİBAREN EMZİRME UZMANLARINI ETRAFINA TOPLAYACAKSIN.

Hemşirelerin ve çocuk doktorunun emzirmeyi teşvik ettiğinden emin ol.

– VAZGEÇMEYECEKSİN.

İki gün, iki hafta, iki ay; fark etmez. Meme uçların acıdığı takdirde, kanamaya ya da çatlamaya başlamadan yardım iste...

– EMZİREMEYECEĞİNİ YA DA ÇOK FAZLA, ÇOK SIK YA DA ÇOK UZUN SÜREDİR EMZİRDİĞİNİ SÖYLEYENLERİ DİNLEMEYECEKSİN.

Sana biberon öneren anneni de kayınvalideni de dinleme.

– KENDİ RAHATIN İÇİN ÇOCUKLARINI SÜTTEN KESMEYECEKSİN.

Araştırmalar çocukların biyolojik olarak üç buçuk ila yedi yaş arasında sütten kesilmeye hazır olduklarını göstermiştir.

– HİÇKİMSENİN EMZİRMEYE, BEBEĞİN İHTİYAÇLARINA VE UZUN SÜRELİ EMZİRMEYE İTİRAZ ETMESİNE İZİN VERMEYECEKSİN.

Buna doktorlar, aile üyeleri vs. dâhildir.

– SESSİZ KALMAYACAKSIN.

Emziren kadınları her yerde ve her zaman, bir söz ya da bir gülümsemeyle de olsa destekleyeceksin. Onların bir LLL grubuna katılmalarına önayak ol.

Eğer topluluk içinde emziriyorsan ve en ufak bir yorum yapılmıyorsa bu insanları eğitmek için durumdan yararlan.

Anlaşıldığı gibi LLL yanlıları biberona ve korkunç süt tozlarına,[25] kreşe ve bunun sonucunda "annelerin" çalışmasına karşı savaş veriyorlar. Çocuğu istediği zaman emziren

25 İyi niyetli çocuk doktorlarının, endüstriyel süt ürünlerinin küçük bebeğin beslenme ihtiyaçlarına giderek daha uygun hale geldiğini kabul etmelerine rağmen. *Allaitement Maternel*, 2005, *a.g.e.*, s. 28.

iyi bir anne tam zamanlı annedir. Bu, La Leche League'in, yandaşlarını her zaman evde kalmaya teşvik etme nedenidir.

The Womanly Art of Breastfeeding'in 1981 baskısında annenin çalışması meselesi hâlâ olumsuz bir tavırla ele alınıyordu. Annenin çalışmasının yegâne olumlandığı nokta mali zorunluluktur; o da, eğer gerçekten başka bir çaresi yoksa. Ama liderler annelerin işlerine geri dönme konusunda cesaretlerini kırmak için ellerinden geleni yapıyorlar. Kendileri de çoğunlukla merkezlerinin dışında çalışmıyorlar.[26] Sonuç: Araştırmalar, anne sütüyle beslenme oranlarının, yüksek öğretim diploması olan kadınlarda işçi ya da çalışanlardan daha yüksek olduğunu gösteriyor. LLL toplumdaki etkisinin zayıflama ihtimalini bertaraf etmek için konumuna esneklik kazandırmıştır. 1987'de, rehber kitabına, kadınların işe başladıktan sonra emzirmeye devam etmelerine yardımcı olmak üzere ayrı bir bölüm eklemiştir. Anneye kıymetli sıvıyı çekme ve yokluğunda kullanılmak üzere buzdolabında saklama imkânı tanıyan elektrikli tirleye başvurulmasını önerirler. Bu uygulama ancak kötünün iyisidir. Bir sürü kadının bu işlemi yapmaktan nefret etmesinin yanı sıra, bu yöntem aslında bebeğin bakımı sorununu çözmez. Bebeği emanet edecek güvenilir bir kişi bulmak kolay bir şey değildir ve pahalıya mal olur. Kreş, bir yaşından küçük bebeklere kesinlikle tavsiye edilmez. LLL'in sadık militanı Edwige Antier annelerin kreşe başvurma cesaretlerini kırmak için elinden geleni yapar: "Bebeğini bu gürültülü ve son derece anonim ortama [...] emanet ederken anne ağlar."[27] "Bebek kreşe girdiği andan itibaren arkadaşlarından nezle, bronşit gibi hastalıklara yol açan bir sürü virüs kapar. Eğer gerçekten

26 Fransa LLL'inin eski başkanı ve *Allaiter aujourd'hui* dergisinin genel yayın yönetmeni Claude Didierjean-Jouveau'nun tanıklığı, Gilza Sanche-Pereira, a.g.m., s. 5.

27 *Éloge des mères*, 2001, s. 166.

çok hastaysa ve eğer çok sık antibiyotik alıyorsa o zaman ortak yaşantıya biraz ara vermek için bir alternatif bulmayı deneyebilmek gerekir."[28] Antier sözünü şu çarpıcı soruyla bitirir: "Bebeklerimizi, annelerinden çok erken koparark katletmiş olmuyor muyuz?"[29]

Anne ve çocuk için en iyi çözüm, hiç kuşkusuz kadının eve dönmesidir. Kadını, buna ikna etmek amacıyla, geçmişte gayet iyi yapıldığı gibi, anneliğe yeniden değer kazandırmak gerekir.[30] La Leche League'in dördüncü teması bu amaca yöneliktir. Emziren ve evde kalan annenin saygın bir toplumsal rolü vardır. Onun sayesinde çocuğun gelişimi uyumlu olacak, toplum da bundan yararlanacaktır. Emzirmenin iyi anne-baba-çocuk ilişkileri kurulabilmesi için mükemmel bir başlangıç olduğu düşünülür ki bu, aile bağlarını ve hatta bir adım daha giderek toplumsal bağlantıyı güçlendirir. Emziren annelerin misyonu temel niteliktedir çünkü bu misyon büyük çaplı bir ahlak reformunun koşullarını hazırlar: League "Bebeğini emziren her anne bir toplumsal değişim oyuncusudur" der.[31] Bundan daha acil bir görev olabilir mi?

Madalyonun öbür yüzü, bu cephede yer almayan herkesin kaçınılmaz olarak suçluluk duymasıdır. Biberonla beslemeyi tercih eden ve bebeklerine karşı aynı fiziksel bağlılığı duyamayan anneler kınanır. League'in doktor kurucularından biri, "çocuğunu biberonla besleyen kadın 'özürlüdür'. Belki bir gün iyi bir anne olacaktır, ama eğer emzirseydi daha da iyi anne olabilecekti"[32] diyebilmiştir. Daha yakın zamanda, kimileri, tıpkı içki ya da sigara içen annelere yapıldığı gibi, emzirmeyi reddedenlerin de rezil edilmesi-

28 *Confidences de parents*, 2002, s. 113.

29 *Vive l'éducation!*, 2003, s. 13.

30 Elisabeth Badinter, *L'Amour en plus*, a.g.e., 1980, s.186-190. Ayrıca bkz. Marilyn Yalom, *Le Sein. Une histoire*, Galaade Éditions, s. 14 (Mayıs 2010).

31 *Allaiter aujourd'hui*, 1993, sayı 16, s.3.

32 Lynn Y. Weiner, a.g.m., s. 1368.

ni açıkça önermiştir: "Doktorlar sigara içen ya da arabalarında çocuk koltuğu kullanmayan ebeveynleri suçlamakta tereddüt etmiyorlar, ama emzirmeye bir tercih meselesi olarak yaklaşıyorlar."[33] Oysa "bebeği yapay sütün tehlikelerine karşı korumak da" bir görevdir.

Sonuç olarak, bütün anneler emzirebilir; üstesinden gelinemeyecek fiziksel ya da psişik hiçbir zorluk yoktur. Anneliğe ilişkin çiftdeğerlilik yoktur, boyun eğmeye ayak direyenler bilinçsiz ve kötü annelerdir. Bu maternalist ideoloji, Fransa gibi bazı ülkelerde La Leche League yandaşlarınca yumuşatılmakla birlikte zaman zaman devreye giren beklenmedik yedek güçler sayesinde yirmi yıldan fazladır durmadan ilerlemektedir.

Büyük çaplı bir politik strateji

La Leche League, kuruluşundan bu yana, bütün ahlaki önermelerini paylaşmasa da başka hareketlerle ittifak yapmayı büyük bir ustalıkla becermiştir. Hatta bunlar reformcu diye de geçinen hareketlerdi. LLL bu ittifaklar sayesinde etkisini çıkış ortamının ve banliyölerde oturan küçük ve orta burjuvazi kökenli ilk yandaşlarının ötesine taşımıştır. Çok farklı topluluklara dokunabilmiş ve sözlerinin herkese hitap ettiği, evrensel olduğu duygusunu verebilmiştir.

Altmışlı yıllarda League, doğaya geri dönüşü salık veren karşı-kültür hareketiyle beraber biraz yol aldı. "League'in kurucuları, hippi hareketinin derneğin popülerleşmesine yardımcı olacağını düşünüyorlardı. Ayrıca tıp dâhil, *yerleşik olan* her şeye karşı isyanları ortaktı."[34] Ama 70'lerde militanlar, League'den aile planlaması, ekoloji politikası ya da kür-

33 Enternasyonal La Leche League'de Konferans, Eylül-Ekim 1999, Robin Slaw, "Promoting Breastfeeding or Promoting Guilt", *New Beginnings*, cilt 16, sayı 5.

34 Lynn Y. Weiner, a.g.m., s. 1375.

taj gibi son derece önemli sorunlar konusunda tavır almasını isteyince birtakım gerilimler yaşandı. League, emzirmeye dayanan iyi annelik mesajının başka davalar içinde yitip gitmemesi gerektiğini ve yandaş kaybedeceğini ileri sürerek tavır almayı inatla reddetmiştir.

League'in daha kârlı olan bir başka ittifakı ise, yeni doğum ve *bonding* yanlısı olan, "bilimsel ve teknik" anneliği reddeden herkesi kapsayan tıp camiası ile sağlam bir şekilde kurduğu ittifaktır. 1968'de *Journal of Pediatrics* yollarının açık olmasını dileyerek "A salute to the Leche League International"ı yayımladı. 1974'te League, The American Medical Association'ın ve bebek gurusu Brazelton'ın itibarını kazandı ki kendisi en iyi müttefiklerinden biridir. 1997'de mutlak kutsama geldi: American Academy of Pediatrics en azından ilk on iki ay boyunca emzirmeyi tavsiye etti. League'in bu kez de Amerikan tıp camiasının desteğini kazandığı söylenebilir.

Kurucular, kendilerini bedenlerinin egemenliğini geri almak için mücadele eden öncü feministler gibi sunarak yeni maternalist feminist hareket ile de işbirliği yapmışlardır. Her iki taraf da anneliğin aşırı medikalizasyonuna karşı savaşıyor ve normal doğum ile emzirmeyi teşvik ediyordu. İki grup arasında, özellikle de kürtaj ve kadınların çalışması konularında bazı anlaşmazlıklar çıksa da, iki taraf da "doğası gereği" başkalarına kulak veren, erkekten daha sosyal ve barışçı olan özcü bir kadın vizyonuna sahipti. Onların gözünde maternalizm özgürleştirici bir hümanizmdir. Bu esasa göre, League yanlıları, kendilerini *care* felsefesinin ilkelerinde tanımlayabilirler.

League, çeşitli çevrelerde duyulmasını sağlayan bu ittifak politikasının dışında, ilkelerinden vazgeçmeden söylemini geliştirmeyi bilmiştir. Ev dışında çalışan ve sayıları giderek artan annelere tirleyi önererek onlarla bağlarını bir bi-

çimde korumayı nasıl başardığı görülmüştür. Bu esneklik ve uzlaşma kapasitesi, League'in en değerli özelliklerinden biridir. İlk dönemlerinde bir mezhep görüntüsü veren dernek, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'da güçlü bir kadın ağı örmeyi başarmıştır. Parlak bir uluslararası strateji sayesinde ve dünyadaki büyük kurumlara hakiki anlamda sızmak suretiyle süt savaşını kazanmak üzeredir.

İnsanlığın iyiliği için çalışıldığına inanılınca ülke sınırları içinde kalınmıyor. League, 1960'ta Quebec'te, 1979'da Fransa'da ve 1981'de İsviçre'de şubeler açtı. Bugün yaklaşık yetmiş ülkede faaliyet yürütüyor. Monako Prensesi Grace, kamuoyunda derneği destekleyen ve 70'lerin başında Avrupa'da tanıtan ilk şahsiyetlerden biridir. Farklı ülkelerdeki League'ler, emzirmenin azalma nedenlerini (annelere bilgi ve destek verilmemesi; hastanelerdeki katı tutum ve sağlık uzmanlarının bilgi eksikliği; saldırgan anne sütü ikâmesi, biberon ve emzik reklamları) tespit ederek ortak bir yol haritası oluşturmuşlardır. Savaşılacak ilk düşman 60'lar ve 70'lerde pazar payını hiç durmadan artıran süt tozu sanayisidir. Bu sütlerin kullanıldığı yoksul ülkelerde felaketler yaşanınca League yanlılarının davası önemli bir mesafe katetmiş oldu. Sağlıksız sular, hijyen koşullarının kötülüğü ve yüksek sıcaklık bu sütleri öldürücü bir zehre çeviriyordu.[35] Dünya Sağlık Örgütü ve UNICEF sorunu bir daha bırakmamak üzere ele alır. La Leche League burada hiç ummadığı kadar destek buldu. League, Ekim 1979'dan itibaren WHO ve UNICEF'in Cenevre'de düzenlediği ortak kolokyuma (emzirmenin gerekliliği sonucuna varılmıştır) temsil-

35 Viviane Anthony-Nebout, 1989'da UNICEF'in dünyada her gün 5 yaşından küçük 5.000 çocuğun ishal ya da solunum yolu enfeksiyonu nedeniyle öldüğünü –ki bu gelişmekte olan ülkelerde her yıl 1.5 milyon çocuk anlamına gelir– tahmin ettiğini bildiriyor. Bkz. *Hôpital ami des bébés: impact sur l'allaitement. Militantisme ou respect des femmes*. Tıp doktora tezi, Poitiers Üniversitesi, 2007, s. 20.

ciler gönderdi. İki yıl sonra UNICEF'te danışmanlık statüsü edindi ve emzirmeyi bir dünya halk sağlığı sorunu haline getirmeye çalıştı.

Dikkat çekici olan nokta, anne sütü önerisinin, gelişmekte olan ülkelerden bütün ülkelere yayılmasıdır. Öneri yıllar içinde giderek daha buyurgan ve zorlayıcı hale gelmiştir. Uluslararası büyük örgütler sanayileşmiş ülkelerde, La Leche League'in ve tıp çevrelerindeki destekçilerinin isteği doğrultusunda, yapay sütün zararlarının altını çiziyorlar. Anne sütünün özel nitelikleri ve biberonla beslenen bebeklerin sağlığının sözde daha zayıf olması göz önüne alındığında artık Sahel'de* doğmuş bir bebeğin sağlık durumuyla Paris'te doğmuş olanınki arasında hiçbir fark gözetilmemektedir. Süt tozlarına ölüm! 1981'de WHO üyesi 118 ülke anne sütü ikâmelerinin dağıtımını sınırlamak üzere uluslararası bir yasayı oyladı.[36] V. Antony-Nebout'nun belirttiği gibi, "çocukların beslenmesi, sanayici ve doktorların ardından, şimdi de diplomatların ve BM örgütlerinin ilgi alanına girmiştir". Dünya çapında ulaşılacak hedef iki noktada toplanmaktadır: "Yaşamın ilk altı ayı boyunca sadece anne sütü (su, meyve suyu ya da bitki çayı ilave edilmeden); anne sütünün beslenmenin üçte birini oluşturması kaydıyla, iki yaşına kadar emzirme."[37]

Uluslararası örgütler, Fransa gibi bazı ülkelerin tepkisizliği karşısında daha güçlü baskılara başvururlar. Çocuk Hakları Konvansiyonu'na (20 Kasım 1989'da oylanmıştır), özellikle de bu konvansiyonun 24. Maddesi'ne[38] dayanarak

(*) Sahel Kuşağı: Sahra Çölü ile güneyindeki daha az kurak savanalar arasında yer alan, geçiş kuşağı niteliğindeki steplik ekobölge – ç.n.

36 Bu yasa, ürünlerin halka tanıtımını ve annelere ücretsiz numune verilmesini yasaklıyordu. Suni besinler hakkındaki her türlü bilgide anne sütünün üstünlüğünden açık bir şekilde bahsedilmesi ve suni beslenmenin risklerine ve bedellerine karşı uyarıda bulunulması zorunludur. *A.g.e.*, s. 24-25.

37 *A.g.e.*, s. 23.

38 Bu madde, çocuğun var olan en iyi sağlık koşullarından yararlanmaya hakkı olduğunu vurgular.

her hükümetten, emzirmeden yana yasal, hukuksal ve idari önlemler almasını isterler. 1 Ağustos 1990'da 32 hükümet WHO, UNICEF ve hükümet dışı örgütlerle birlikte ideal emzirme sürelerini hatırlatan ve bu sürelere ulaşılma yollarını öneren Innocenti Deklarasyonu'nu imzaladı. Önerilen yollardan bazıları şunlardır: ulusal bir koordinatör ve ulusal bir komite atanması; her doğumevinin başarılı emzirmeye yönelik on öneriye[39] sadık kalmasının sağlanması; anne sütü ikâmelerinin pazarlanmasına ilişkin uluslararası yasanın uygulanması; çalışan kadınların çocuklarını emzirmelerinin sağlanması.

Bir yıl sonra,[40] WHO ve UNICEF, Bebek Dostu Hastane Girişimi'ni (BDH - Hôpitaux amis des bébés [HAB]) başlattı: Yukarıda bahsedilen önerileri uygulamaya koyan hastane ve doğumevleri, uluslararası "Bebek Dostu" unvanını alacaktır. O zamandan beri, dünya çapındaki örgütler ve dernekler, hükümetlere aralıksız olarak baskı yapıyorlar. Avrupa Birliği, emzirmeyi politik düzeyde olduğu kadar mali düzeyde de teşvik etmek ve desteklemek için iki aşamalı (2004 ve 2006) programlar hazırladı. Amaç daima kamuoyunu bilgilendirmek, sağlık uzmanları yetiştirmek ve tabii ki bunları değerlendirmek ve kontrol etmektir.

---

39 Öneriler şunlardır: 1. Yazılı olarak formüle edilmiş ve sistemli bir şekilde bütün bakım personelini bilinçlendiren bir emzirme politikasının benimsenmesi; 2. Bakım personelinin bütün üyelerine bu politikayı uygulamak için gerekli becerilerin kazandırılması; 3. Bütün hamile kadınların anne sütünün avantajları konusunda bilgilendirilmesi; 4. Bebeğin, doğumdan hemen sonra annesiyle ten tene, emme pozisyonunda bırakılması, gerekirse yardım teklifinde bulunulması; 5. Annelere memenin nasıl verileceğinin ve bebeklerinden ayrı kaldıklarında bile sütü nasıl getireceklerinin gösterilmesi; 6. Yeni doğan bebeğe, tıbbi endikasyon dışında, anne sütünden başka hiçbir gıda ve sıvı verilmemesi; 7. Bebeğin günde 24 saat annesinin yanında bırakılması; 8. Çocuk istedikçe emzirmenin teşvik edilmesi; 9. Memeyle beslenen çocuklara suni meme ya da emzik verilmemesi; 10. Anne sütünü destekleyen dernekler kurulmasının teşvik edilmesi ve annelerin, hastane ya da klinikten çıkar çıkmaz bu derneklere yönlendirilmesi.

40 Haziran 1991'de, Uluslararası Pediatri Derneği'nin bir toplantısı sırasında.

La Leche League'in bugüne kadar ideolojik savaşı kazandığını belirtmek gerekir.[41] Nöbeti büyük uluslararası örgütlere devrederek politikacıları ve üst düzeydeki kurumları anne sütü konusunda ikna edebilmiştir. Peki, anneleri altı ay boyunca sadece anne sütü vermeye, iki yaşına kadar da katı gıda takviyesiyle karışık beslenmeye ikna edebilmiş midir? Bilanço karşıtlıklar içeriyor, ama gelişme sürüyor.

BİLANÇO

60'lardan bu yana, Batı ülkelerinin tümünde emzirme oranlarının yükseldiği gözlenmektedir. Günümüzde kadınların büyük bir çoğunluğu –hatta bazı ülkelerde neredeyse tamamı– doğumevinde/hastanede kaldıkları süre boyunca bebeklerini emzirirler. Hemşirelerin (ya da ailenin) yoğun gözetimi altındayken emzirmeyi reddetmek kolay değildir! Buna karşılık, eve geldikten sonra emzirme süresi annenin sosyo-kültürel konumuna bağlı olarak ülkeden ülkeye çok değişmektedir.

Şaşırtıcı sonuçlar

Kuzey Amerika Kıtası'nda emzirme konusunda yaşananlar kayda değerdir; ancak bu gelişmeler, emzirme yanlısı dernekler tarafından hâlâ yetersiz bulunmaktadır. ABD'de

41 LLL'in bu mücadeleyi her alana taşıdığına ikna olmak için Innocenti Deklarasyonu'nun girişini okumak yeterlidir: "Çocuğun beslenmesi hususunda, anne sütü benzersizdir: -anne sütü bebeğin büyümesi ve iyi gelişimi açısından ideal bir beslenme şeklidir; -enfeksiyon hastalıklarının sıklık ve şiddetini azaltır ve böylece çocuklarda hastalanma ve ölüm oranlarını düşürür; -meme ve yumurtalık kanseri riskini azaltarak ve hamilelikler arasındaki süreyi uzatarak kadın sağlığına katkıda bulunur; -aileye ve topluma, sosyal ve ekonomik fayda sağlar; -bu deneyimi yaşayan kadınların çoğu derin bir tatmin duygu duyar. Bebekler ilk altı ayda sadece anne sütüyle beslendikleri ve sonraki dönemde, ilave besinlerin yanı sıra anne sütü almayı sürdürdükleri takdirde, kazanılacak faydalar daha da artar."

70'lerin başında emziren annelerin yüzdesi ancak %24'tü. Bu oran 1982'de %62 ve 2002'de %70 olmuştur. 2010'un hedefi %75'tir. Eyaletler arasında güçlü farklılıklar vardır. Sadece New-England'ı oluşturan altı eyalette, altıncı ayda emzirmeye devam eden annelerin oranı, amaçlandığı gibi %50'ye ulaşırken ulusal ortalama %33 ila %36 arasındadır. Oniki ay boyunca emziren annelerin oranı sekiz eyalette %25 iken ülkenin geri kalanında ancak %17 ila %20'dir.[42]

Quebec'teki artış da aynı orandadır. 2007'de emzirme oranı konusunda yapılan tahminler, doğumevinden/hastaneden çıkışta %85, ikinci ayda %70, dördüncü ayda %60, altıncı ayda %50 ve bir yıl boyunca %20'dir; ancak 70'lerin başında, altı ay boyunca emziren Quebecli kadınların oranının sadece %5 olduğunu da ekleyeyim.[43]

Avrupa'da istatistikler ülkeden ülkeye bir hayli değişiyor. Tabloların da gösterdiği gibi, çalışkanlar İskandinavlar, tembeller ise Fransızlar.[44]

2000-2002 arasındaki emzirme rakamlarını gösteren bu istatistikler ülkelere özgü gelişmeler bağlamında yeniden değerlendirilmelidir.[45] İsveç ve Norveç ile ilgili olarak, emzirme oranlarının 50'lerden itibaren şaşırtıcı bir "U" eğrisi çizdiğini biliyoruz. U eğrisinin tabanına 1972-1973 yıllarında ulaşılıyor: İsveç'te kadınların %30'u ikinci aya kadar, %10'u ise altıncı aya kadar emziriyordu; Norveç'te ise kadın-

---

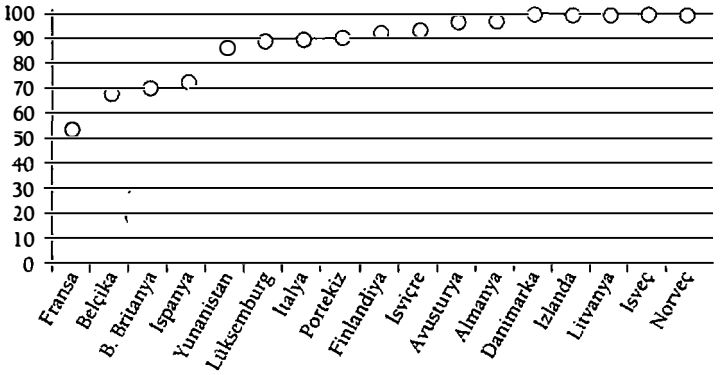
42 *Journal of American Diatetic Association*, 2002, 105, s. 810-818.

43 Micheline Beaudry, "Recréer une culture d'allaitement maternel", *Le Périscope*, Ilkbahar 2002, cilt 6.1. Bkz. Quebec Kamu Sağlığı Derneği'nin internet sitesi. Ayrıca bkz. "L'Allaitement maternel au Québec", *Famillies en mouvance et dynamiques intergénérationnelles*, cilt 5, sayı 1, Mayıs 2005.

44 2002 istatistikleri. IPA (Association information pour l'allaitement - Emzirme Bilgilendirme Derneği) sitesinden seçmeler: "EU Project on Promotion of Breastfeeding in Europe: Current Situation", Avrupa Komisyonu, Kamu Sağlığı Başkanlığı, Lüksemburg, 2003; http//persowanadoo.fr/ipa: 2004 yılında açıklanan Avrupa'da Rakamlarla Emzirme/Brüt Veriler.

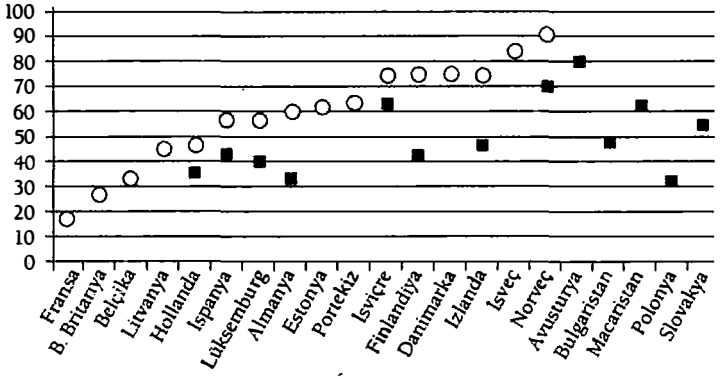
45 Ne yazık ki farklı Avrupa ülkeleri için bu gelişme istatistikleri mevcut değildir.

Doğumda ya da doğumevinden çıkışta emzirmeye başlama

○ Tüm besleme biçimleri

3.-4. aylardaki emzirme oranları

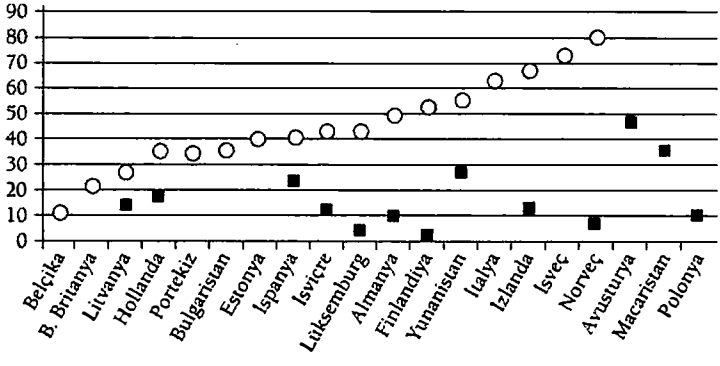

○ Tüm besleme biçimleri ■ Sadece anne sütü

"Tüm besleme biçimleri" anne sütünü ve karma beslenmeyi içerir.

Bu son iki tablo Fransa'daki durumu yansıtmamaktadır; çünkü Fransa'da ilk 6-12 aydaki emzirme oranları çok düşüktür.

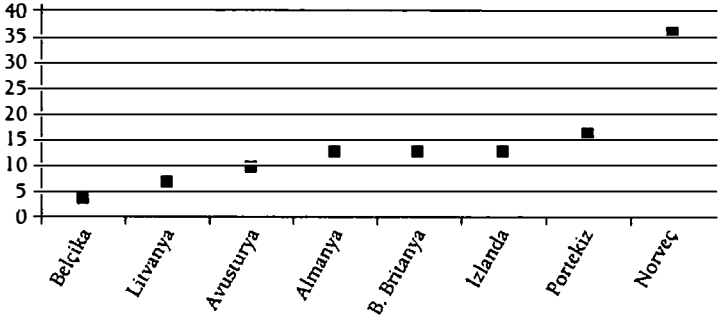
6. aydaki emzirme oranları

○ Tüm besleme biçimleri ■ Sadece anne sütü

"Tüm besleme biçimleri" anne sütünü ve karma beslenmeyi içerir.

12. aydaki emzirme oranları (sadece anne sütü)

■ Sadece anne sütü

ların sadece %5'i altıncı aya kadar emziriyordu. 1993-1994 yıllarından beri ise, artış oranları sabittir.[46] Kuzey ülkelerinin 2007'deki skorları etkileyicidir. Norveç'te doğumevinden çıkan bebeklerin %99'u, Finlandiya'da %95'i, İsveç'te %90'ı ve Danimarka'da %90'ı anne sütüyle besleniyordu.[47] Bebeklerin en uzun süreli emzirildiği yerler de bu ülkeler. Onlarla karşılaştırıldığında İtalyan bebeklerinin (%75) kalbi kırıktır. Sadece Avusturya'daki (%93)[48] ve Almanya'daki (%85)[49] oranlar bunlarla mukayese edilebilir.

IPA[50] neredeyse bir oybirliği nitelığindeki İskandinav rakamlarını açıklamak için birçok faktörün bileşimine başvurmaktadır: çok etkin olan emzirme yanlısı derneklerin nöbeti devletin en üst düzeyindeki politik bir iradeye devretmesi: "Anneler emzirmeyi kadınların bir *görevi* olarak sunmak yerine, bunu bir *hak* olarak talep ederek emzirmeye doğal karakterini geri kazandırabilmişlerdir. [...] Bu hakka, yeterince uzun bir doğum izninden ve iş hayatına adaptasyon sürecinden yararlanabilme hakkı da eklenmiştir."[51]

Kimileri "görev"den "hak"ka yönelik pozitif dönüşümü takdir etmektedir.

Ama şüpheli bir nokta göze çarpıyor: Bir düşünce demokrasisinde oybirliği ne ifade eder? Eğer emzirmek bir hak ise, emzirmemek de bir hak mıdır? Norveçli ya da İsveçli kadın-

46 IPA internet sitesi: http://assoc.ipa.free.fr/CHIFFRES/nord.htm.

47 http://www.paperblog.fr/233473/

48 Avusturya Sağlık, Aile ve Gençlik Bakanlığı'nın 13 Eylül 2007'de yayımlanan çalışması, "Kdolsky: Neue Studie zum Thema Stillen und dem Ernährungsverhalten von Säuglingen". Burada, doğumdan sonra emziren kadınların oranının %93,2 olduğu belirtiliyor. Üç ay sonra sadece anne sütü verenler %60 ve kısmen emzirenler %12 oluyor. Altıncı ayda oranlar %10 ve %55 oluyor. Çocuk bir yaşına geldiğinde kısmen emzirenlerin oranı hâlâ %16'dır.

49 Paperblog adlı internet sitesi.

50 Emzirme bilgisi..

51 Avrupa'nın en bonkör annelik izinleri burada verilmektedir: Norveç'te annelik izinleri, maaş tutarının tamamının ödenmesi halinde on ay, %80'inin ödenmesi durumunda ise on iki aydır.

lar kararlarını her zaman özgürce uygulayabilmiş ve ahlaki ve sosyal normlara uyum göstermeyi reddedebilmişler midir? Emzirmeyi arzulayan kadınların oranının %100'e ulaşması, aksi yöndeki benzer bir skor kadar hayal ürünüdür...

Kötü anneler

Sınıf sonuncusu olan İrlanda ve Fransa, emziren Avrupa'nın yüzkarasıdır! 1999'da sadece İrlandalı kadınların Fransızlardan daha kötü durumda olduğu sanılıyordu: %50,1'e karşı %34'ü[52] doğumda emziriyordu. İrlanda'da tutulan istatistikler yetersiz olduğu için, tembellik tacı alışılageldiği üzere Fransızlara verildi. Yine de emzirme yanlısı dernekler oldukça etkilidir ve basın yıllar içerisinde nöbeti giderek daha fazla devralmaktadır. 1979'da kurulan Fransa'daki La Leche League'in bugün yaklaşık 140 yerel bağlantısı vardır.[53] İki tane üç aylık dergi[54] yayımlamakta ve *Co-Naitre* derneğiyle birlikte sağlık personelinin eğitimine katılmaktadır. Yükselen "doğumda emzirme oranları" eğrisi açısından bakıldığında, mücadelesi meyvelerini şimdiden vermiştir:[55]

1995	%45,6
1997	%48,8
1999	%50
2000	%52,3
2001	%54,5
2002	%56

52 IPA'nın verdiği rakam, emzirme istatistikleri, Haziran 2001. http://www.dfmc.univ-rennes1.fr

53 2004'te Fransa'daki liderlerinin sayısının 238 olduğu tahmin ediliyordu.

54 *Allaiter aujord'hui* ve *les Dossiers de l'allaitement.*

55 *LaNutrition.fr.* 2 Mart 2009'da *Le Parisien* şu verileri yayımlamıştı: Fransız kadınlarının %65'i doğumevinden/hastaneden çıkarken bebeğini emziriyor, ancak bunların üçte ikisi bir ay sonra emzirmeyi bırakıyor. Doğumdan altı hafta sonra bebeğini emzirenler %15'i geçmiyor.

Fransız kadınlarının Belçikalı (%70) ve İsviçreli (%80) kadınlardan daha az emzirdiği kesindir, ama onlar da hiç durmadan ilerleme kaydediyorlar. Asıl sorun başkadır: Fransa'da] emzirme süresi oldukça kısadır. Emzirilen çocukların sadece %42'si sekiz hafta sonra emzirilmeye devam ediyor (Norveç'te üçüncü ayda oran %86'dır).[56] Açıkça söyleyelim: Anneler kendilerinden beklenen rolü oynamaya itiraz etmekte, buna karşılık, otuz yıldır iktidara gelen hükümetlerin hepsi de ülkeyi, Dünya Sağlık Örgütü'nün isteklerini yansıtan Avrupa yönetmeliklerine uyumlu hale getirme çalışmalarını ağırdan almaktadır. Fransa'nın, Dünya Sağlık Asamblesi'nin 1981 yılında oyladığı anne sütü ikâmelerinin pazarlanmasına ilişkin uluslararası yasayı yürürlüğe koyma kararını alması on yedi seneden[57] uzun sürmüştü. Fransa, Büyük Britanya'nın aksine, özellikle bir koordinatör ve ulusal emzirme komitesi atamayı zorunlu kılan 1990 tarihli Innocenti Deklarasyonu'nu da imzalamamıştı.

Bu politik ataletten usanan emzirmeyi destekleme ve bilgilendirme dernekleri, 2000 yılında ulusal koordinasyon ofisi olarak çalışması hedeflenen COFAM[58] adlı yeni birliği kurmak üzere toplandılar. Bu birlik her yıl "Dünya Emzirme Haftası" düzenlemekte, profesyoneller ile dernekler arasında bilgi alışverişi sağlamakta, çok sayıda broşür dağıtmaktadır. Birlik Bebek Dostu Hastane İnisiyatifi'ni koordine etmiş ve Sağlık Bakanlığı'nın desteğini almıştır. Dernekler 2001 yılında itibaren, emzirmenin tanıtımını birinci Ulusal Sağlıklı Beslenme Planı'nın (Plan national nutrition santé - PNNS) dokuz hedefi arasına sokmayı başarmışlardır. 2006'da başlatılan ikinci planda hedef bu kez rakamlarla verilmişti: 2010

56 Paperblog adlı internet sitesi.

57 30 Temmuz 1998 tarihli kararname.

58 Coordination française pour l'allaitement maternel (Fransa Anne Sütü Koordinasyonu).

yılında, doğumevinden çıkışta sadece anne sütü ile beslenme oranını %56'dan %70'e çıkarmak.

Oyun tam olarak kazanılmış değildir. V. Antony-Nebout'nun da belirttiği gibi "anne sütünden yana olan inisiyatiflere, özellikle de Bebek Dostu Hastane İnisiyatifi'ne yeterli fonun tahsis edilmesi konusunda genel bir adamsendecilik görülmektedir".[59] 2007'de dünyada 20.000 Bebek Dostu Hastane (BDH) bulunmaktadır. Bu hastanelerin 650'si Avrupa'dadır. UNICEF'in 2007 verilerine dayanılarak yapılan tablonun[60] da gösterdiği gibi, Fransa sadece beş BDH[61] ile son sırada yer almaktadır. İrlanda bile Fransa'dan daha iyi durumdadır!

	BDH sayısı	Toplam doğumevi sayısına oranı (%)	Ulusal doğum sayısı yüzdesi
Avusturya	14	%13	
Belçika	6		%9,7
Bulgaristan	5	%4,5	%10
Danimarka	11	%33	%22
Fransa	5	%0,7	
Almanya	18	%1,8	
Macaristan	9	%8	
Lüksemburg	2	%33	%35
İrlanda	3	%14	%17
İtalya	8	%1	% 1,5
Litvanya	6	%12	
Makedonya	28	%97	
Hollanda	38	%20	%35
Norveç	36	%64	%77
Polonya	52	%11	
Romanya	10	%5,5	%12
Rusya	162	%5	%13

59 Bkz. BDH hakkındaki tezi, *a.g.e.*, s. 45.

60 V. Antony-Nebout'nun yayımladığı tablo, *a.g.e.*, s. 45.

61 Lons-le-Saunier, Roubaix, Cognac, Sud Aveyron Saint-Affrique Hastanesi ve Mont-de-Marsan Hastaneleri.

	BDH sayısı	Toplam doğumevi sayısına oranı (%)	Ulusal doğum sayısı yüzdesi
İspanya	10	% 1,1	
İsveç	52	%100	%100
İsviçre	59	%40	%55
Birleşik Krallık	43	%16	%16

Hükümetlerin bu gevşekliği, Fransız toplumunun ve özellikle de kadınların durumunu gayet iyi yansıtmaktadır. Çok kısa bir süre öncesine kadar emzirmeyi bir seçenek, bir hak ve bir zevk olarak hararetle övüyorlardı. Bugün ise, söylem değişmiş ve keskinlik kazanmıştır. Tatmin edici sonuçlar alınamadığı için emzirme yanlıları suçluluk duygusu yaratma çalışmalarında bir sonraki aşamaya geçmişlerdir. Giderek haktan daha az, görevden ise daha çok söz edilmektedir. Tıp camiası bile artık, yeni doğan bebeklerin meme ile beslenmesi mücadelesinin gayretli aktivistleri arasına katılmıştır.[62] Mesaj açıktır: İyi anne, emziren annedir. Tesadüfe bakın ki bütün gelişmiş ülkelerde, iyi annenin sosyo-kültürel profili aynıdır: otuz yaşın üstündedir, yüksek bir sosyo-profesyonel zümreye mensuptur, bir mesleği vardır, sigara içmez, doğuma hazırlık kurslarına katılır ve doğum iznini olabildiğince uzun tutar.[63]

Sessiz dirençler

Dayatmalara direnen kadınlar topluluğu kalabalıktır, ama sesi duyulmaz ya da gizlenmektedir. Gelişmiş ülkelerde emzirme gereğini eleştirme riskini göze alanlar azınlıktadır ve genç lohusaların, hemşire ve çocuk bakıcılarının talimatla-

62 Akademi konuyla ilgili olarak 2009'da oybirliğiyle onaylanmış bir rapor yayımladı. Hatta bir akademisyen France 2 televizyonunun akşam haberlerine çıkıp büyük bir ciddiyetle, emzirmenin sonsuz yararlarını anlattı.

63 Vicky Debonnet-Gobin, a.g.t., s. 15. Amerika Birleşik Devletleri'nde siyahi kadınlardan ziyade beyaz kadınların emzirdiğini eklemek gerekir.

rına meydan okuyabilmeleri için sağlam bir karaktere sahip olmaları gerekmektedir. Anne sütünün kesin yararlarını, bazı çalışmalarda önerilen, sonra da yalanlanan yararlarından açıkça ayıran tıp uzmanları da nadir bulunuyor.[64] Fransa Pediatri Derneği'nin 2005'te sunduğu bilanço şunun altını çiziyordu: "Tek başına verilmesi ve üç aydan fazla sürmesi koşuluyla anne sütü, sindirim, KBB ve solunum enfeksiyonlarının meydana gelme sıklığını ve şiddetini azaltır. Sanayileşmiş ülkeler de dâhil olmak üzere, emzirilen çocuklarda görülen hastalanma ve ölüm oranlarında bir azalma sağlayan anne sütünün sağlığa önemli bir yararı söz konusudur."[65] Buna karşılık emzirme ile çocuğun bilişsel gelişiminin ilişkilendirilmesi muhtemelen aşırı bir adım anlamına geliyor. Bir yıl sonra Geoff Der[66] beş binden fazla çocuk ve bu çocukların annesi olan üç bin kadının hikâyesi ve IQ'su üzerine yaptığı ünlü çalışmasını yayımlamıştır: Bu araştırmada anne sütüyle bilişsel gelişme arasında bir bağlantı olmadığı sonucuna varılmıştır. Bir çocuğun meme ile beslendiği, bir diğerinin ise beslenmediği (özellikle de ikizler) aileleri gözlemleyerek asıl etkenin annenin sosyo-kültürel ortamı olduğunu ve anne sütünün IQ üzerinde hiçbir etkisinin olmadığını doğrular.[67] Bu etkileyici sonuçlar em-

64 Vicky Debonnet-Gobin'in tezinde, emzirmenin bebeğe sağladığı faydalara ayrılmış olan başlığın altında, kesin faydaları, "önerilen"leri ve "tartışılan faydaları", şaşırtıcı bir biçimde, sanki aynı özellikteki üç sütun birbirine ekleniyormuş gibi aynı tipografide sunulmuştur (s. 9).

65 *A.g.r.*, s. 65. Şöyle devam eder: "Bebeğin altı ay boyunca yalnız anne sütüyle beslenmesi [...] risk grubuna giren (baba, anne, erkek ya da kız kardeşin alerjik olması [...]) bebeklerde alerji riskinin azalmasını sağlar; çocukluk ve ergenlikte yaşanabilecek obezlik sorunun engellenmesine ileriye dönük olarak katkıda bulunur."

66 Geoff Der, Edinburg Üniversitesi Tıp Araştırma Konseyi Toplum ve Kamu Sağlığı Bilimleri'nde görevli bir istatistikçidir.

67 Büyük Britanya'da da anneler yeteri kadar uzun bir süre emzirmediği ve en iyi eğitimli ve en iyi donanımlı anneler diğerlerinden daha fazla emzirdiği için Geoff Der araştırmasını Amerika Birleşik Devletleri'nde yapmıştır. Elde ettiği sonuçlar 1929'da doğmuş bir efsaneye son vermiştir. Net olarak 5.475 çocuk

zirme militanlarının bunun tam aksine inanmaya devam etmelerini engellemez.[68]

Yalnızca Amerikalı sosyolog Linda Blum, meme üstüne yaptığı araştırmasında gelişmiş ülkelerde anne sütünün avantajlarının abartıldığını yazma cüretini göstermiştir. Anne sütü hakkında ileri sürülen birçok yarar henüz doğruluk kazanmamışken ve bu konuda başka araştırmalar yapılması gerekirken yapay sütler (ya da taklit anne sütleri), anne sütüyle aynı faydaları sağlayacak şekilde geliştiriliyor.[69] Bunlar, medyada çok az yankı bulan putkırıcı ifadelerdir! Bugün biberon, annenin egoizmi ile eşanlamlı "ehvenişer" bir statüye sahiptir.

Anneliğe ilişkin çiftdeğerliliğin görünmez kılındığı günümüzde kadınların emzirme hakkında gerçekten ne düşündüğünü bilmek kolay değildir. Bununla birlikte Fransa'da üç anne kategorisi ayırt edilebilirmiş gibi görünüyor. Emzirmeyi bir gerçeklik, eşsiz bir bütünlük ve mutluluk deneyimi olarak görenler. İlk adımlar kolay olmuş ve başarı neredeyse dolaysız olarak gelmişti. Her ne kadar iyi bilgilendirilen bütün annelerin aynı sonuca varabileceğine inanılmak istense de, bu kadınlar azınlıkta kalmıştır. İki aydan fazla emziren ve eğer çalışıyorlarsa tirleye başvuranlar bu kadınlardır. Diğer uçta ise bu deneyime başlamayı hep reddedenler, yani annelerin yaklaşık %40'ı yer alır. Ne emziren anne imajı ne de bebekleriyle yirmi dört saatin yirmi

---

(prematüre doğmamış) ve onların anneleri olan 3.161 kadın (bazılarının ikizleri vardı) üzerinde yürütülen araştırma 1979-1994 arasındaki 15 yıl boyunca yürütülmüştür.

68 Tıp Akademisi'nin raporu (Mart 2009), gayet sakınımlı olmakla birlikte, anne sütünün çocuğun entelektüel gelişiminde oynadığı rolü övmeye devam eder (s. 4) ve 2001'de 208 yeni doğan bebek üzerine yapılan bir araştırmadan alıntı yapmakla yetinir, başka bir yorum yapmadan şunu ekler: "G. Der, anne sütünün entelektüel gelişme üzerindeki etkisinden şüphe etmektedir" (s. 5).

69 *At the Breast*, *a.g.e.*, s. 45-50.

dördünü de baş başa geçirme fikri onları cezbetmez. Bu kadar canavarca bir egoizmi sergilemek zor olduğu için, yıllar içinde ve baskılar sonucunda bu deneyimi başlatan kadınların sayısının giderek artması muhtemeldir, en azından klinikte kaldıkları süre boyunca. Doğumevinde/hastanede emzirmeye başlayan ve eve döndükten kısa bir süre sonra bırakan bu üçüncü anne kategorisi emzirme isteksizliğini, hatta tiksintisini nadiren dile getirir. Yorgunluklarından, sütlerinin yetersizliğinden, çatlayan meme uçlarının acısından, sonunda bebeğin doymasını beklemekle geçen saatlerden, ve benzeri zorluklardan bahsederler. Denemiş, ama yürütememişlerdir. Emzirmeyi savunanlar koro halinde, bu nedenlerin hiçbirinin kabul edilebilir olmadığını ve bütün kadınların emzirmeyi başarabileceğini söylerler. Bu nedenler sadece annelik çiftdeğerliliği gerçeğini bir kalemde silmişlerdir.

Yine de bazı La Leche League yandaşları "politik olarak doğru olanın tuzağına düşmüş anneliği"[70] ve madalyonun diğer yüzü hakkında tek laf etmeden annelik üzerine klişeler yayımlayan bütün bu pratik kılavuzları ifşa etmekte tereddüt etmezler: Özgürlük dönemi bitmiş ve annesini yiyip bitiren obur ve despot bebek dönemi başlamıştır. Eğer bu "bir mutluluksa aynı zamanda yıkıcı bir fırtınadır da." Bazıları "seyyar bir gıda"[71] ya da "dev bir meme başı"ndan[72] ibaret olmaktan şikâyet ederler. Kısacası sağmal bir "ekosistem" haline gelmekten, arzu ve istek sahibi özne statüsünü kaybetmekten şikâyetçidirler.[73] Bunlar, emzirme yanlılarının literatüründe yer bulamayacak iddialardır. Birileri için iyi olan, herkes için iyidir. Her ne kadar bazı psikologlar ve psikana-

70 Éliette Abécassis, Caroline Bongrand, *Le Corset invisible*, a.g.e, s. 90-91.

71 Élisabeth W. Tvarez, "La Leche League International: Class, Guilt and Modern Motherhood", *New York State Communication Association*, 2007, s. 3.

72 Marie Darrieussecq'e ait bir tabir. *Le Bébé*, a.g.e., s.23.

73 Glenda Wall, a.g.m., s. 603-604.

listler[74] bu refleks-annelik anlayışına ve anne ile çocuk arasında gönülleri çelebilecek mükemmel uyum yanılsamasına karşı çıksalar da devir, bu tür ayrıntıların devri değildir. Yeni hâkim ideolojinin gizli emri şudur: "Anneler, onlara her şeyi borçlusunuz!"

74 Bkz. Özellikle aile uyumu efsanesini yıkan Lyliane Nemet-Pier, *Mon enfant me dévore* (2003) ve otistik çocuklarla çalışan Marie Dominique Amy, *Construire et soigner la relation mère-enfant*'da (2008) şöyle yazar: "Beslenme tarzı konusunda annelerin tercihine saygı duyulmamasını şiddetle kınıyorum. Doğumevinde annelerle, emzirmenin ya da biberonun avantajları ve dezavantajları tartışılabilir. Ancak emzirmek istemeyen bazı annelere meme vermeyi empoze etmek saçmalıktır; bu 'dyade' [karşıt ve tamamlayıcı iki ilkenin bir araya gelmesi], için son derece dengesiz, hatta sıkıntı veren bir ilişki başlangıcına yol açabilir. Ola ki biz de hep kötü kılavuz olan bir suçluluk duygusunun yaratılmasına arada sırada katkıda bulunduysak ne kötü!"(s. 36-37)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BEBEK İMPARATORLUĞU

Batılı kadınların, tam da patriarkal düzenden kurtuldukları sırada evde yeni bir efendilerinin olması tarihsel bir ironidir. Aslında kadın mutlak doğurabilme yeteneğini elinde bulundurduğu ve maddi bağımsızlığını sağlayabildiği takdirde, babanın iktidarından söz edilebilir mi? Yine de, otuz yıl sonra bile erkek hâkimiyetinin sürdüğünü belirtmek gerekir. Erkeklerin eşitlikçi modele gösterdikleri direncin sürdüğü kuşkusuz; fakat bu da, durumu tek başına açıklamamaktadır. Bebek ve küçük çocuğa karşı giderek artan görevlerin, daha fazla değilse bile en azından maçoların evde ya da işyerinde verdikleri bitmez tükenmez mücadele kadar çetin olduğu görülmektedir. Kapıyı yüzüne kapatabileceklerin iz var, kapatamayacaklarınız var. Annelik görevlerine ilişkin bu tatlı zorbalık eskiden de vardı, ama natüralizmin tekrar güç kazanmasıyla bir hayli artmıştır. Bu kadar göklere çıkarılan maternalizm, şu ana dek ne anaerkil bir düzene geçilmesini sağladı ne de cinsiyet eşitliğini getirdi. Hatta tersine, yaşananlar, kadınların koşullarında bir gerilemeye neden olmuştur: Bu çocuğa verilen sevgi, mükemmel çocuk

hayali ve ahlaken daha üstün bir tercih adına razı olunan bir gerilemedir. Dışardan gelen yaptırımlardan çok daha etkili olan bir sürü faktör. Hepimiz biliriz: Gönüllü kölelikten daha değerlisi yoktur! Annelik modelinde yaşanan bu devrim niteliğindeki değişiklik için erkeklerin küçük parmaklarını bile oynatmaları gerekmemiştir. Erkek hâkimiyetinin en iyi müttefiki, kendisine rağmen, masum bebek olmuştur.

BABADAN ÖNCE ANNE

Anne baba arasında doğumdan itibaren bir işbölümü olabileceğine dair bir ümit yaratan biberona övgüler düzülen günler gerilerde kaldı! Çiftlerin %40'ının biberon kullanmaya devam ettiği Fransa'da, biberon yeni kurallara karşı bir tür direnci sembolize ediyor. Pratik çocuk bakımı rehberlerinin divası Laurence Pernoud'ya, kitaplarında emzirme ile biberon arasında bir seçim yapılması gerektiğini belirttiği için şükranlarımızı sunalım.[1] Yazar, biberonun baba ile bebeği arasında fazladan bir temas fırsatı olduğunu ve bazı annelerin yükünü hafiflettiğini söyler. Bunlar "sofu" emzirme taraftarlarına küfür gibi gelecek sözlerdir. Bu sofular, bir tutam modernizm ile çeşnilendirilmiş çok geleneksel bir işbölümü anlayışı geliştirmiştir. Bu, 60'larda ortaya çıkan La Leche League anlayışıdır: "Baba, bebeğini sadece emzirerek beslemesi için anneyi desteklemeli ve cesaretlendirmelidir. Baba profesyonel başarısından ziyade aile yaşantısına öncelik vermeli, çocuğuyla daha çok vakit geçirmeli ve ev işlerinde kendisine düşen bütün görevleri yerine getirmelidir."[2] Bunlar, Amerika Birleşik Devletleri'nde T. Berry Brazelton

1 70'lerin sonlarından 2008'deki son baskıya kadar *J'élève mon enfant*'da, her iki besleme tarzı da, olumlu yönlerine yer verilerek tanıtılır. Her ne kadar yazarın tercihinin emzirmekten yana olduğu tahmin edilse de, biberon kesinlikle elçştirilmemektedir.

2 *The Womanly Art of Breastfeeding*, 1963, s. 116.

ya da Fransa'da Edwige Antier gibi medyatik çocuk doktorlarının kullandıkları sözlerdir.

Bu sırada, 70'lerin ve 80'lerin genç çiftleri, biberon sayesinde başka bir işbölümünü tecrübe ediyorlardı. Bu işbölümü, evinden çıkabilen, gece uyuyabilen, hatta meslek hayatına daha sakin bir şekilde geri dönebilen annenin hareket etme özgürlüğüne daha uygundu. Bebeklerini besleyen, hatta bazen "dişi baba" da denen bu babalar, kadınların, dâhil oldukları farklı yaşantıları bir arada sürdürmelerine yardım ederek, kadın özgürleşme hareketinde azımsanamayacak bir rol üstlendiler.[3] Sayıları az olsa da, kendileriyle sık sık alay edilse de ve o dönemin basını önemlerini zaman zaman abartsa da, geleneksel baba imajını değiştirenler yine bu babalar olmuştur. Bebeği biberonla beslemek, yıkamak, bezini değiştirmek gibi bütün "kadınsı" işler, erkekler tarafından yapılabiliyordu. Üstelik bunu, erkekliklerine bir tehdit olarak görmüyor, annelerin bebekleri terk ettiklerini de düşünmüyorlardı. Elbette rollerin bu karşılıklı değiştirilebilirliği emzirme ve annelik içgüdüsü yandaşlarına uygun gelemez.

90'ların ortalarından itibaren emzirme Fransa'da ön plana çıkarılmış,[4] yeni babaya şiddetle saldırılarak rolü yeniden tanımlanmıştır: "Eğer 'yeni babalar'dan yana olan ideolojik akım babanın bakıma katılmasının önemini (moderniteye ödenen bedel!) vurgulayabiliyorsa, ben de buna karşılık, babanın konumunun 'ana yarısı'na indirgenemeyeceğini belirtmek isterim. Bazı kadınların ifadelerine bakılacak olursa bu yaklaşım rağbet görmeye başlamış bile. [...] Bebek, iki annesi olmasını değil, annesinin kolları arasında kıvrılıp, babasının koruyucu varlığıyla her ikisini birden kucakladı-

3 Bu babaların bazıları, sıra boşanmaya geldiğinde kadınların, çocuğun velayetini onlara vermek bir yana, 2002'de yürürlüğe giren ortak velayete dahi yanaşmadıklarını görünce aldatılmış hissettiler.

4 Dr. Marie Thirion, *L'Allaitement de la naissance au sevrage*, 1994, yeni baskılar: 1999 ve 2004; Dr Edwige Antier, *Attendre mon enfant aujourd'hui*, 1999.

ğını hissetmek ister. Babaların annelik taslama isteğine ne pahasına olursa olsun son vermek gerekiyor. Bu *güncel eğilim* kesinlikle *gülünç ve saçma. Babanın görevi anneyi korumak*, ona anne ve kadın olarak *değer vermektir*. Herkes yerini bilmeli. Çocuk için en iyi baba, anneyi seven ve koruyan... babadır!"[5]

İlk aylarda, babanın vazifesi, anneyi ev işinden kurtarmak (bravo!), bebekle oynamak, "anneyi kadınlığına geri döndürmek, [...] ona bir buket çiçek vermek, genç anne kuaföre gidebilsin diye bebeğe bakmak, onu ne kadar güzel bulduğunu söylemektir. [...]"[6] Bebeğini biberonla beslemek ve biraz annelik taslamak istediği takdirde, ona bunun gereksiz olduğunu söylemek gerekir. "Daha açık olmak gerekirse, biberon akşamları babayı sakinleştirmek için verilebilir."[7]

İlk altı ayda sadece anne sütüyle besleme anlayışı, babayı anne-çocuk *çift*'inin (*dyad*) dışında bırakıvermiştir. Bu, engelleyici, "ayırıcı" bir anlayıştır. Babanın bu kaynaşmış ilişkiye burnunu sokmaması gerekmektedir. Çocuğu istedikçe gece gündüz emziren anneye gelince, o "mutlaka hep emre amade olmalıdır. [...] E tabii, ilk aylarda anne bebeğinin kölesidir".[8] Aynı kişiler iki yaşa kadar karma beslenmeyi salık verdiği için ideal annenin özgürlüğüne yeniden kavuşacağı da yoktur! Babanın annenin gölgesinde bırakılması sonucunda, sadece patriarkal çift modeli yeniden canlanmakla kalmamış, aynı zamanda bütün babalar açısından, –yirmi yıl süren feminist mücadeleden sonra– yeni doğan bebeklerinin onlara düşkün olmaması aniden meşrulaşmıştır! Bebek yeniden sadece anneye ait bir mesele haline gel-

5 Edwige Antier, *Éloge de mères, a.g.e.*, s. 119. Italikler bana ait..

6 Edwige Antier, *Vive l'éducation!, a.g.e.*, s. 44-45.

7 Edwige Antier, *Confidences de parents*, 2002, s. 55.

8 *A.e.*, 2002, 52 ve 60.

miş, baba kendini işlerine vermek üzere büyük bir vicdan rahatlığına kavuşmuştur. Buna bir de Edwige Antier'nin –tıpkı bütün La Leche League yandaşları gibi– annelere üç yaşına kadar çocuklarının yanı başında kalmaları yolundaki tavsiyesi[9] eklenirse, annelere kalan tek şey mesleki hırslarına veda etmektir. Bu arada ikinci çocuğun doğumuyla birlikte anne eve "kesin dönüş" yapar.

Zorlu emzirme savaşçıları olan ancak cinsiyet eşitliğinin yüceltilmesi konusuna diğerlerinden daha fazla duyarlılık gösteren İskandinav ülkelerinde, küçük çocuk annelerinin mesleki olarak cezalandırılmalarının engellenmesi amacıyla eşi görülmemiş bir aile politikası yürürlüğe kondu. İsveç'te 1974'ten itibaren Olof Palme hükümeti anneye verilen doğum izni yerine, anne ve baba arasında paylaşılmak üzere ücretlendirilmiş bir ebeveyn izni uygulaması getirdi. Bugün bu izin bir çift için toplam onaltı aya yayılabiliyor ki bu 480 günün 390'ında, maaşın %80'i (ilk iki ayda ise %90'ı) ayda maksimum 2.500 euro olmak suretiyle tazmin ediliyor. Babanın bir ay izin alması zorunlu; aksi takdirde bu bir ay, çifte tahsis edilen toplam süreden düşülüyor. Ayrıca 1980'de bir babalık izni de yürürlüğe konmuştur. Bu fazladan on günlük izin sırasında da, bir üst sınırı olmak kaydıyla maaşın % 80'i ödeniyor.[10] İki ebeveynin de çocuklarının eğitiminde eşit payı olmasını hedefleyen bu cesur politika, radikal bir değişikliğe yol açmadı: "Babaların %75'i babalık izinlerinin tamamını ya da bir kısmını kullanmış, ancak sadece %17'si ebeveyn izninden faydalanmıştır."[11] Me-

9 Edwige Antier, *Éloge de mères*, *a.g.e.*, s. 95.

10 Danimarka ve Norveç de aynı derecede bonkördür. Danimarka'da babalık izni bir yıldır ve babanın iki haftalık özel bir izni vardır. Norveç, Avrupa'nın en uzun babalık iznini vermektedir: dört hafta. Ebeveyn izni bir yıldır ve bunun kırk iki haftasında ücretin %100'ü ödenir.

11 *Courrier cadres*, sayı 28, Mart 2009. Küçük de olsa, bir ilerleme var: 1999'da İsveçli babaların sadece %11,6'sı babalık iznini kullanıyordu. *Libération*'un, babalarla ilgili verdiği oran %22'dir (7-8 Şubat 2009).

seleye daha yakından bakıldığında bütün dünya için model haline gelen İsveç'in, bu uygulama sayesinde annelikle cinsiyet eşitliğini bağdaştırmayı, hatta erkeklerle kadınlar arasındaki ücret farkını azaltmayı başardığını kesin olarak söylemek mümkün değil.

BEBEK ÇİFTTEN ÖNCE GELİR

İster evlilik, ister yasal beraberlik, isterse birlikte yaşama olsun, her ilişkide anne, bebeğini babanın önüne geçirmelidir.

Çocuğun, tavsiye edildiği gibi, gece gündüz her istediğinde emzirilmesinin çiftin ilişkisini olumsuz etkileyen iki sonucu vardır. Aylar boyunca annenin sadece göğsü değil, yatağı da bebeğe aittir. La Leche League bebeğe yararlı olduğu düşünülen *cododotage*[12] [*cododo*'dan: bebekle uyumak] lehine adeta bir haçlı seferi yürütmektedir. Sadece "*cododo* ve emzirmek birbirini tamamladığı için"[13] değil, aynı zamanda çocuğa bir sürü avantaj da sağladığı için. Bize anne babasının yatağında uyuduğu zaman rahatsızlıklarının azaldığı söylenmektedir: "Annesinin hareket ettiğini, babasının horladığını [?] duymaya ihtiyacı vardır: işte onun uyanıklığını tetikleyen ve solunum duraklamalarını kısaltan etken. Çocuğunuzu *co-sleeping*'in sağladığı güvencelerden mahrum bırakmanızın, onun psişik hayatında da sonuçları olacaktır. En azından *4 yaşına kadar*, bir bebeği uyumaya zorlamak ya da uyandığında ağlatmak korkunç bir zulümdür."[14]

Birlikte uyumak, psikolojik yararlarının yanı sıra, bazı risklere karşı alınacak en iyi önlemdir: "Daha hafif uyku, anne ve çocuğun aynı anda uyanması, gece emmeleri-

12 İngilizce *co-sleeping* kelimesinin Fransızcası.

13 Claude-Suzanne Didierjean-Jouveau, *Partager le sommeil de son enfant*, 2005, s. 49.

14 *A.e.*, Edwige Antier'nin önsözü, s. 8 ve 9. İtalikler bana ait.

nin sıklık ve süresinin artması, anne-çocuk arasında çok daha fazla fiziksel temas, dört kat daha fazla denetim (anne farkına varmadan, hatta uyanmadan çocuğun iyi olduğundan, üşümediğinden ya da terlemediğinden emin olur, gerekirse üstünü örter ya da açar vb."[15] Ayrıca en azından altıncı aya kadar anne baba odasında uyuyan bebeklerde MSN (ani bebek ölümü) riskinin daha düşük olduğunu gösteren 1996'da Yeni Zelanda'da yapılmış bir araştırmaya atıfta bulunuyor: böylece ani ölümlerin dörtte biri engellenecektir. Ancak ebeveynin odasında uyumak yatağında uyumak demek değildir. 2004'te *Lancet*'de yayımlanan bir makaleye göre yatakta değil de odada uyumak, tam aksine, MSN riskini artırır... *Cododo* yanlıları bu sonuca itiraz etmektedir.[16]

Bebeği emzirmek için gece defalarca kalkması gerekmeyen ve yarı uyur halde bu işi yapabilen anne açısından *co-sleeping*'in avantajı gayet iyi anlaşılsa da, üç ya da dört yaşındaki çocuk için sorun geçerliliğini koruyor. Çocuk psikiyatrları ve psikanalistler bölünmüş durumda. Bir kısmı, bunun birçok uygarlıkta görülen ve patolojik hiçbir sonucu olmayan yaygın bir uygulama olduğunu bildirmektedir. Bu görüşe şiddetle karşı çıkan Marcel Rufo, sonunda, ancak bebeğin anksiyetesini yatıştırmak için, geçici bir çözüm olması koşuluyla bunu benimser. Başka bir kısmı ise buna şiddetle karşıdır. Claude Halmos bebeğin annesiyle kucak kucağa olmaktan çok, onun şefkatine ve sözcüklerine ihtiyaç duyduğunu düşünüyor. Bu uygulamanın çift için taşıdığı tehlikeyi belirtme konusunda ise iki taraf birleşiyor. Rufo, bu uygulamanın babayı yatağından salona sürmesinden kaygı duyar. Claude Halmos ise annesine yapışmış halde uyuyan çocuğun "anne babanın bağımsız bir çift olarak varlığını sürdürme ihtimali-

15 *A.e.*, s. 46-47.

16 *A.e.*, s. 47-48.

nin olmadığı bir sistemde gözünü açtığını" belirtir. "Yani çocuk olması gereken yerde değildir."[17]

Cododo yandaşları bu Freudcu tereddütlerden kesinlikle etkilenmemektedir. Edwige Antier'ye göre "babaların çoğu bebeğin yanlarında uyumasına karşı değildir. Cinsel arzuya gelince, çocuğa karşı görevleriyle tamamen kuşatılmış olan annenin cinsel arzularını geri kazanması genellikle daha yavaş olur. Ancak kocası tarafından anlaşıldığını hissettikçe, kocası annelik becerisi hakkında onun içinin rahat etmesine yardımcı oldukça, kadının cezbetme gücünün geri gelmesini sağladıkça, onun eski vücut hatlarına kavuşmasına yardımcı oldukça, ona çiçek verdikçe.... uyurken onu bebekle birlikte kucaklamaya devam ettikçe cinsel arzu eskisinden de güçlü bir biçimde yeniden uyanacaktır." Ve son olarak: "Bu dönem zorlu olmasına zorludur, ama uzun sürmez. Bununla birlikte babalar bebekleri her emmek istediğinde uyanacaklarını bilirler. Oysa annesiyle uyuyan bebeğin emmek için ağlamasına, dolayısıyla babasını uyandırmasına gerek yoktur. Bu bilgi babalara sabırlı olmaları için müthiş bir cesaret verir."[18]

Sabretmek! Ama ne kadar? Herkes bir çocuğun gelişinin kadının bedeninde onu cinsellikten uzaklaştıran köklü bir değişikliğe yol açtığını bilir. Bunun fizyolojik ve psikolojik bazı nedenleri vardır. Fizyolojik olanlar zamanla silinir, ikinciler ise bazen daha zor ortadan kalkar. Çocuk, çiftin hayatında da hakiki bir devrim gerçekleştirir. Neticede "âşık bir çift"e, hiçbir şey, anne baba olmak kadar ters düşemez. Çocukla birlikte uyunmasa da, bir rolden diğerine geçmek kolay değildir. Eğer anne aylar hatta yıllar boyunca emzirirse çift mahremiyetini koruyabilir ve cinselliğe fırsat bulabilir mi? Emziren meme ve cinsel nesne ayrımını yapmak her za-

17 *Elle*, 6 Haziran 2005. Marcel Rufo ve Claude Halmos ile *co-sleeping* hakkında yapılan söyleşiler.

18 *Confidences de parents*, *a.g.e.*, s. 51, 52-53.

man için kolay olmamaktadır. Emziren anne arzu duyar, ama kendisini seyreden baba için artık arzu nesnesi olmayabilir. Küçük yavrularıyla oluşturdukları çiftin kendilerine yettiğini, cinsel yaşantılarına tekrar kavuşma arzusu duymadıklarını safça itiraf eden bir sürü genç anne vardır. Anne, aşkı gözden çıkarır ve birlikte olduğu erkekle ilişkisini tehlikeye atar.

Éliette Abécassis romanında defalarca bu temaya değinir. La Leche League'deki bir grup toplantısında geçen şu konuşma iyi bir örnektir:

> "Bebeğim benimle birlikte uyuyor. Aslında üçümüz için yeterli yer olmadığı için partnerimden salonda uyumasını talep ettim.
>
> – Hele şükür! (diye yanıtlar League lideri.) Deneyimini bizimle paylaşmak ister misin?
>
> – Deneyimim... Bebeğim olduğundan beri çift hayatı yaşamıyorum, artık uyumuyorum, artık saçlarımı yıkamıyorum, artık okumuyorum, arkadaşlarımı görmüyorum. Evet, sözde anne oldum. Ama annenin sadece anne olmadığını bilmiyordum. Bütün diğer rolleri bırakmak, cinsellikten, cazibeden, işten, spordan, bedeninden, aklından vazgeçmek gerektiğini bilmiyordum. Hayattan vazgeçmek gerektiğini bilmiyordum. [...] Bütün gözler sanki katilmişim veya daha da kötüsü iğrenç bir anneymişim gibi bana çevrilmişti."[19]

Kahraman defalarca La Leche League'e geri döner ve hayatını emzirme etrafında organize eden iyi anne haline gelir:

> "Emzirmek bana öyle bir tatmin, öyle yoğun, öyle kaynaştırıcı, öyle eşsiz bir verme zevki tattırıyordu ki başka hiçbir şeye ihtiyaç duymuyordum. Artık patrnerimle sevişme isteği duymuyordum. [...] Kendi arzumla çocuğun arzusunun kesiştiği hidayet anları yaşıyordum ve kendimi, ona seve

19 *Un heurcux événement*, a.g.e., s. 78-79.

seve meme verirken buluyordum; tıpkı eskiden, çok uzun süre önce olduğu gibi, kendimi sevişir gibi meme verirken ve onunla bütünleşmiş bir halde buluyordum..."[20]

Bu romandaki çiftin arası düzelmez; çünkü ayrılırlar. Bu deneyim mutlaka bu denli aşırı yaşanacak diye bir kural yoktur, ama örneklerin sayısı hızla artmaktadır. Kimileri, tutkularını yeniden canlandırmayı başaramadıkları için onların çok sağlam bir çift olmadığını söyleyecektir. Ama babadan sabretmesini istemek yeterli değildir; annenin de, çocuğunun kendisini kadınlık arzularını yok edecek kadar tüketmesine izin vermemesi gerekir. Oysa, radikal annelik yandaşları bunun lafını bile ettirmez. Sadece anne vardır; çünkü sadece çocuk esastır. Çiftin kırılganlığı, günümüzde ilişkiyi sağlamlaştıran cinselliğin önemi sessizce geçiştirilir.[21] Bu tavırda, kadın-erkek ilişkisinin aşka dayalı olmadığı, olursa olsun ayrılığın düşünülmediği geçmiş yüzyılların havası hissediliyor! Oysa bu, 21. yüzyılda erkeklerin ve kadınların büyük bir çoğunluğunun talepleriyle tam anlamıyla çelişen bir aile yaşantısı idealidir.

ÇOCUKTAN ÖNCE KADIN

Kadınların çığlığa dönüşen talepleri 70'lere damgasını vurmuştur: "Önce ben!"[22] Bu çığlık öncelikle erkeklere, ama aynı zamanda çocuklara da hitap ediyordu. Kendilerini büyük çiftdeğerlilik tabusu ve hatta annelik yabancılaşması üzerinden ifade etme cesaretini bulan anneler, bu yönde sayısız deneyim aktarmışlardır.[23] Bugün psikolog koltuğunda itiraf

---

20 *A.e.*, s. 79-80.

21 Denver Üniversitesi'nden psikologların 218 aile üzerinde yürüttükleri bir araştırmaya göre, genç anne babaların %90'ı, ilk çocuklarının doğumundan sonra ilişkilerinde bir bozulma yaşamışlır. Bkz. *L'Express*, 30 Nisan 2009.

22 Katherine Pancol'un 1979'da yayımlanan kitabının adı.

23 *L'Amour en plus*, *a.g.e.*, s. 335-360. Ayrıca bkz. Maternité esclave, 10/18, 1975.

edilen şeyleri kamuoyuna duyurmak için, o dönemde kitaplar ve söyleşiler birbiri ardına geliyordu.[24] Talepte bulunan bu kadınlar küçük bir azınlık olarak kalsa da, anneliğin kutsallığını ortadan kaldırmış, kadınlık arzularını yeniden canlandırmış ve kendini kaybetmiş bütün sessiz kadınları suçluluk duygusundan kurtarmıştı.

Kırk yıl sonra natüral-maternalist ideoloji, çocuk, artık rastlantı meyvesi ya da bir "kaza"değil, özgürce alınan bir kararın sonucu olduğu için, bu tür taşkınlıklara izin vermiyor. Herkesin hayalini kurduğu mutlu çocuk, istediği gibi kullanabileceği, hayatını ona göre organize eden bir anne ister. "Önce ben" diyen anne nesli, yerini yavaş yavaş kızlarının dâhil olduğu "önce çocuk" nesline bırakmıştır.

Sütten zamana

Çocuğu, istediği zaman ve arzuladığı sürece emzirmeyi salık vermek açıkça kadını kendine ait zamandan mahrum bırakmak demektir. Buna annenin üç yaşına kadar çocuğun yanı başında olmasının, onun gelişiminin garantisi olarak gösterilmesi de eklenince, kadına tüm diğer ilgi alanlarının tali ve manevi açıdan önemsiz kaldığı bildirilmiş oluyor. İdeal kabul edilen, baş-başayı beden-bedene ile sürdürmektir. Her ne kadar bu model, evde kalma lüksüne sahip olmayan bazı kadınlar için ulaşılmaz olsa ve kimilerince tercih edilmese de, bazı ilerlemeler kaydetmiştir. Fikren ve fiilen.

İdeolojik dönüm noktası 1990'da yirmi yaşında olan kadın kuşağıyla birlikte algılanır hale gelmiştir. Militan olan ya da olmayan feminist annelerin kızları, kız çocuklarının anneleriyle olan klasik hesaplaşmalarını yaşadılar. Doğum kontrolü ve kürtaj için teşekkür edilse de, ortaya bir başarısızlık tutanağı konulmuştur. Annelerin, kızlarının tekrarla-

24 Lyliane Nemet-Piet, *Mon enfant me dévore*, 2003.

mak istemedikleri başarısızlıkları şöyle özetlenebilir: Siz bağımsızlığınız için her şeyi feda ettiniz; oysa elinize geçen bağımsızlık değil çift mesai çalışma zorunluluğu oldu; meslek hayatında horgörüldünüz ve son kertede bütün cephelerde kaybeden siz oldunuz. Bu eleştiriden daha önemlisi, "feminist" nitelemesinin reddedilmesidir. Kızlar bu niteiemeyi kadınlığa hakaret gibi algılarlar. Yeni kuşak, feministleri histeri, saldırganlık, erkeklik ve erkek düşmanlığı ile bir tutan en bayağı maço klişeleri tekrarlamaya başladı. Kesin hüküm verilmişti: Feminizm artık geçersizdi. Feminizmin reddedilmesinin altında, annelere karşı daha özel bir başka eleştiri saklıydı: onların annelik anlayışlarına yönelik eleştiri. Belki de bu tavrı şöyle yorumlamak gerekiyor: Kendi bağımsızlığın için ben dâhil, her şeyi feda ettin. Bana yeterince sevgi, yeterince hizmet, yeterince *zaman* vermedin. Hep acelen vardı, genellikle yorgundun, bana ayırdığın zamanın *nitelik*'inin *nicelik*'inden daha değerli olduğunu düşünüyordun. Aslında senin önceliklerinin önceliği değildim ve sen iyi bir anne değildin. Bu yaptığını ben kendi çocuklarımla tekrarlamayacağım.

Haklı ya da haksız, annelerin kızları tarafından suçlanması psikanalizin iyi bildiği bir değişmezdir: Yeterince süt verilmemiştir, yeterince zaman ayrılmamıştır... Ama ilk defa, eleştirilen anneler kadın bağımsızlığı için mücadele etmiş olanlardır! Artık yavaş yavaş anne olma sıraları gelen kızları, özgürlüklerinden, kişisel ihtiraslarından ve hatta ücret eşitliğinden daha az söz eder olmuşlardır. Çocuğa atfedilen öncelik, bu hak taleplerinin susturulmasını buyuruyordu. Buna karşılık "müzakere etme" zorunluluğu, çalışma süresi ile annelik süresinin "uzlaştırılması" giderek daha fazla duyulmaktadır. Ekonomik kriz döneminde meydana gelen bu dönüşüm bütün Batılı ülkelerin maruz kaldığı kitlesel işsizlikle ivme kazanmıştır. 1994 yılında yaygınlaşan Ai-

le Eğitim Ödeneği (APE)[25] küçük çocuk anneleri, özellikle de daha az kalifiye olanlar arasında yoğun bir işten çekilmeye yol açmıştır. Sosyal statünün diğer ucunda, özellikle iyi eğitim almış, bilhassa serbest mesleklerde çalışan kadınların anne oldukları zaman eve döndükleri görülmektedir. 2003'te *New York Times*[26] üst düzey konumlarda çalışan kadınların işlerini bırakıp çocuklarıyla birlikte olmayı giderek daha fazla tercih ettiklerini, yani bir "*opt-out Revolution*" yaşandığını bildirmiştir.[27] Genellikle de hayat arkadaşının ailenin ihtiyaçlarını aynı rahatlıkla sağlayabildiği kadınlar. Zira bekâr ya da boşanmış anneler için pek fazla seçenek bulunmuyor.

Bu yeni davranışların hakiki bir devrim olup olmadığını anlayabilmek için vakit çok erken. Şimdilik çalışan kadın istatistikleri pek o kadar altüst olmuş durumda değil. Buna karşılık, kadınların aynı anda hem iyi bir anne olmayı hem de iyi bir kariyer yapmayı başarabilmeleri düşüncesi topa tutuluyor. Bugün kadınların çocuklarına ve annelik zamanının uzamasına öncelik verdiğini söylemek yerinde olur. Sonuç şudur: Yarı zamanlı kadın emeği artıyor. İşverenlerinin baskısıyla buna maruz kalanların yanı sıra giderek daha fazla sayıda anne, iyi anne kriterlerine uymak için, daha kabul edilebilir buldukları yarı zamanlı çalışmayı seçiyor. Bu durum erkek ve kadın ücretleri arasındaki farkta bir durgunluk, hatta hafif bir artışla sonuçlanmıştır.

---

25 APE, çocuğa 3 yaşına kadar bakmak için işten ayrılan ebeveyne yarım asgari ücret bedelinde bir ödeme yapıyordu. Örneklerin %98'inde bu ebeveyn anne oluyordu.

26 Liza Belkin, "The Opt-Out Revolution", *New York Times Magazine*, 26 Ekim 2003. Ayrıca bkz. *Elle*, 20 Ekim 2008: "Quand la superwoman rentre à la maison".

27 Üniversite diploması olan annelerin %22'si, MBA diploması olanların %33'ü yarım mesai çalışıyor ve üst düzey yönetim kademesi adaylarının %26'sı bunu hedeflemiyor. Makale 1981'de Stanford diplomalı annelerin %57'sinin en az bir yıl evde oturduğunu bildiriyor.

İsveç modeline dönüş

İsveç, çözümü olmayan problemi halletmek için şüphesiz bir hayli çaba sarf etmiştir: annelikle kariyeri uzlaştırmak, cinsiyetler arasında mesleki eşitlik koşullarını yaratmak gibi. Aile politikası harcamalarının %40'ına karşılık gelen anne baba izinlerinin yanı sıra, sekiz yaşından küçük çocukların anne babaları için çalışma saatlerinde esneklik,[28] hasta çocuğun bakımı için izin... İsveç, izinden sonra anne babaların vardiyasını devralan kreş imkânı da sunmaktadır.[29] İsveç modeli, kesinlikle Avrupa'daki aile politikalarının öncüsüdür.

Peki sonuçları nedir?

Erkeklerin anne babalık izinlerini kullanmak için (kullananlar beşte birden az) yedekte bekledikleri, ama yavaş yavaş ilerleme kaydettikleri biliniyor. Anneler cephesinde durum şudur: İzinden sonra işine dönenlerin oranı %60'tır, ama bunların beşte üçü yarım mesaiyi tercih etmektedir.[30] Olan biteni biraz daha net görmemizi sağlayan Catherine Hakim'in 1996 tarihli kitabı *Key Issues in Women Work* oldu. Avrupa'daki kadın emeği uzmanı olan bu sosyoloji profesörü illüzyonlarımıza bir çomak sokuyor. Hakim, kitabında İsveç aile politikasının cinsiyet eşitliğine sanıldığı kadar uygun olmadığını kanıtlıyor. Bu politika doğum oranının artmasını sağlar; ancak kadınların kariyer yapmasına çok da elverişli değildir. Meslek alanında eşitliği ölçen bildik bütün kriterler incelendiğinde İsveç'in İngiltere ya da Fransa'dan sanıldığı kadar iyi durumda olmadığı anlaşılıyor.

28 Anne babalar çalışma sürelerini her gün iki saat azaltabiliyorlar (ücretleri de o oranda kesiliyor).

29 Emzirilen çocuklar bir yaşından önce kreşe gitmiyorlar.

30 *Courrier cadres*, Mart 2009, sayı 28. Hélène Périvier, "Emploi des mères et garde des jeunes enfants en Europe", *OFCE* dergisi, Temmuz 2004. Yazar İsveçli kadınların aktif kalırken (uzun annelik izniyle birlikte) ortalama çalışma sürelerini haftada on yedi saat azalttıklarını belirtiyor.

Öncelikle ücret istatistiklerine bakıldığında bir eşik olduğu ve kadınların %80'inin bu eşiğin altında, erkeklerin %80'inin ise üstünde maaş aldığı anlaşılıyor. Bunun temel sebebi, İsveçli kadınların %75'inin emek piyasasının daha az kalifiye bölümü olan kamu sektöründe çalışmasına karşılık, İsveçli erkeklerin % 75'inin daha zor ve çetin olan özel sektörde çalışmasıdır. Catherine Hakim'e göre, devlet aile politikasını yaygınlaştırdıkça cömert annelik izinlerinin bedelini ödeyemeyeceklerini söyleyen özel şirketler kadınları işe alma konusunda daha fazla tereddüt göstermeye başladılar. Ayrıca üst düzey yönetimin sırça köşkü İsveç'te, diğer ülkelerdekilerden daha az zalim değildir: İsveçli kadınlar yönetici kadroların sadece %10'unu oluştururlar, oysa Amerika Birleşik Devletleri'nde bu oran %1 1'dir. Son olarak cinsiyet eşitliğinin en önemli kriteri olan ücretler arasındaki farka bakıldığında 2000'lerin başında tıpkı Fransa ya da İngiltere'de olduğu gibi, İsveç'te de kadınların erkeklerden yaklaşık %20 daha düşük ücret aldığı anlaşılmaktadır.[31] Uzun anne babalık izinlerinin eşitlikçi değerler taşıdığına inanmayan Catherine Hakim, aile politikasının daha az cömert olduğu ülkelerde ücretler arasındaki farkın daha düşük olabildiğini vurguluyor. Bu farkın sadece %15 olduğu İtalya, %12 olduğu İspanya, %8 olduğu Belçika ve Portekiz'i örnek olarak gösteriyor. Bu üç Akdeniz ülkesinde doğum oranının belirgin bir şekilde düştüğünü belirtmeyi ise ihmal ediyor...

Günümüzde hiçbir aile politikası erkeklerle kadınlar arasındaki eşitlik bakımından hakikaten etkili değildir. Eşler

31 İsveç'te ücretler arasındaki farka ilişkin istatistikler azdır. Bununla birlikte eşitsizlikleri izleyen gözlemci, sanayi ve hizmet (kamu yönetimi dışında kalanlar) sektörlerinde tam mesai için ödenen bir yıllık bir ücret tablosu (2005 Eurostat verilerine dayanarak) yayımlamıştır. Bu tabloya göre İsveçli erkeklerle kadınlar arasındaki ücret farkı %23,1 iken Belçikalılarda bu fark %15,5, Polonyalılarda %21 ve Fransızlarda %21,6'dır. Bkz. *Les Inégalités de salaire hommes-femmes en Europe*, 30 Ocak 2008.

arasındaki işbölümü, İskandinav ülkeleri de dahil olmak üzere, bütün ülkelerde, her zaman eşitsizdir. Annelere giderek artan sorumlulukların yüklenmesi, durumu daha da ağırlaştırmaktan başka işe yaramıyor. Yalnızca bebek doğduğu andan itibaren anne babalık rollerinin paylaşılması bu eğilimi frenleyebilirdi. Oysa çocuğun iyiliği adına tam tersi yöne gidiyoruz. En maço erkekler sevinebilirler: Hâkimiyetlerinin sonu yakın değil. Hiç silah kullanmadan, hatta tek bir laf etmeden yeraltı mücadelelerini kazandılar. Maternalizm yandaşları onlar adına bu görevi üstlendiler.

ÜÇÜNCÜ KISIM

AŞIRI YÜKLENME...

Her kültüre, dönemine göre değişebilen ideal bir annelik modeli hâkimdir. Bilerek ya da bilmeyerek bütün kadınlar bu modelden etkilenir. Onu olduğu gibi kabul edebilir ya da etrafından dolanabilirsiniz, müzakere edebilir ya da reddedebilirsiniz, ama son kertede kendinizi hep bu modele göre belirlersiniz.

Günümüzün hâkim annelik modeli, hiçbir zaman olmadığı kadar çetindir. Annelik görevlerinin arttığı söylenen yirmi yıl öncesinden bile daha çetindir: "Annelik görevleri artık sadece bedensel ve duygusal bakımla sınırlı değildir, aynı zamanda çocuğun psikolojik, sosyal ve entelektüel gelişimine de dikkat edilmesini gerekmektedir. Annelik bugün, geçmişin aksine, tam mesaili bir çalışma demektir. Bugün annelerden, eskiden altı çocuğa gösterilen 'bakım'ı, iki tanesine sunmaları beklenmektedir."[1] Öte yandan kadınlık ideali

1 Michelle Stanworth (ed.), *Reproductive Technologies: Gender, Motherhood and Medicine*, 1987, s. 14. Carolyn M. Morell aynı zamanda annelerin koşullarının kötüleştiğini de gözlemliyor. Profesyonel hayatta ve aile yapılarında meydana gelen değişikliklerle birlikte, kadınların çocukların bakımıyla ilgili sorumlulukları yeniden tanımlanmış ve geçmişte olduğundan çok daha zahmetli hale

annelik modelini kapsamadığı ve çağımızın hâkim motivasyonu kişisel tamamlanma olduğu için, kadınlar kendilerini üçlü bir çelişkinin ortasında bulurlar.

Bu çelişkilerin birincisi toplumsaldır. Geleneksel aile yandaşları çalışan anneleri suçlar, şirketler ise kadınların birden çok kez anne olmalarına çok sıcak bakmaz. Daha da kötüsü, annelik, kadının toplumsal açıdan tamamen değer kaybetmesi anlamına gelse de, kendisini gerçekleştirmesinin en önemli adımı olarak görülür. Düşük ücret ödenen tam zamanlı anneler kimliklerinden de mahrum bırakılmışlardır; çünkü mesleki rekabet içinde değillerdir. Şu soruyu yanıtlamaları istenir: "Günlerinizi nasıl geçiriyorsunuz?" Çoğunluğun çalıştığı, ideal kadının modelinin mesleki açıdan başarılı olduğu bir toplumda, evde kalan ya da çocuklarını kendi önceliği haline getiren kadın "sıradan" diye mimlenme riskini göze alır.

İkinci çelişki çiftle ilgilidir. Görüldüğü gibi, çocuk sahibi olmak aşk hayatına uygun değildir. Bir çocuğun varlığının dayattığı, yorgunluk, uykusuzluk ve mahremiyetin kalmaması gibi zorluklar ve fedakârlıklar çifti ayrılma noktasına getirebilir. Doğumdan sonraki ilk üç yılda yaşanan ayrılıklar gayet iyi bilinir. Günümüzde çok sayıda genç anne rolünün zorluğunu ancak iş işten geçtikten sonra anladığını itiraf ederken[2] ("Hiçkimse beni uyarmadı" diyorlar) sayıları giderek artan bir başka grup da maceraya atılmadan önce iki kere düşünüyor.

Ancak en acı veren çelişki anne ile bütünleşmeyen bütün kadınların bağrındaki çelişkidir. Bunlar, çocuk sevgisiyle kişisel arzuları arasında bocaladıklarını hissedenlerdir. Egoist

---

getirilmiştir. Annelik sorumlulukları hiç durmadan artıyor ve ağırlaşıyor. Bkz. *Unwomanly Conduct. The Challenges of Intentional Childlessness*, 1994, s. 65.

2 Bkz. Marie Darrieussecq, Nathalie Azoulai, Éliette Abécassis ve Pascale Kramer'in romanları veya denemeleri.

birey ile yavrusunun iyiliğini isteyen birey arasında bocalarlar. Demek ki tamamlanma kaynağı olarak algılanan çocuk bu tamamlanmanın önünde bir engel oluşturabilir.[3] Annelik görevlerinin çok fazla abartılmasıyla bu çelişkinin daha da şiddetli bir hale getirildiği kesindir.

Bugün bu çelişkiler pek dikkate alınmamaktadır. Natüralist ideoloji bu çelişkilere çözüm getirmek bir yana, annelerden hep daha fazlasını isteyerek bu çelişkileri her geçen gün daha da dayanılmaz kılar. Elbette bütün ülkeler aynı durumda değildir; çünkü tarihsel ve geleneksel yapıların farkı önemli bir yer tutar. Ülkelerin kadın ile iyi anneyi özdeşleştirme ölçüsüne bağlı olarak iki eğilim ortaya çıkar. Benzeşmenin hâkim model olduğu tarafta bulunmayanlar, anneliğe sırt çevirmeye giderek daha eğilimli olurlar. Kadın ile anne arasında ayrımın yapıldığı, farklı kadın rollerinin meşruiyetinin tanındığı, anneliğin daha az ağır olduğu tarafta ise, kadınlarda ideal modele bağlı kalmamak koşuluyla anne olma arzusu uyanır.

3 Lyliane Nemet-Pier'nin zekice gözlemlediği gibi, çocuk çok kıymetli bir varlık haline gelmiştir; ancak kadına rahatsızlık vermemesi gerekmektedir. *A.g.e.*, s. 12.

BEŞİNCİ BÖLÜM

KADINLARIN İSTEKLERİNİN ÇEŞİTLİLİĞİ

Günümüzde kadınlar yeni sorularla karşı karşıyadır: hangi etkinlikle kendimi daha iyi tamamlarım? Annelik benim için en zenginleştirici etkinlik midir? Mesleki kariyerle kendimi daha iyi bir şekilde gerçekleştirmez miyim? Ne birini ne diğerini feda etmek istemezsem önceliğim hangisi olacak? Kadınların çoğunluğu için çocuksuz bir hayat düşünülemez, ama ekonomik bağımsızlıklarını, sosyal yaşantılarını ve belli bir kendini olumlama tarzını feda etmeye o kadar da hazır değiller. Son otuz yıldır çocuk giderek daha geç yaşlarda planlanmaktadır. İlk çocuk kararı ortalama otuz yaş civarında alınıyor; eğitim tamamlandıktan, bir formasyon alındıktan, bir iş ve istikrarlı bir eş bulunduktan sonra. Çocuğu daha sonraya ya da "asla"ya erteleyen, halledilmesi gereken bir sürü şey. Bazı durumlarda çocuk meselesi Pascale Donati'nin de dediği gibi, reddedilmemiş ancak "etkisiz hale getirilmiştir."[1] Hayatlarında çocuğa hiç yer olmayan daha küçük bir kadın grubu da mevcuttur.

1 Pascale Donati, "Ne pas avoir d'enfant...", *Dossier d'études*, sayı 11, Allocations familiales, 2000, s. 22

Annelik eğilimi

Kişisel tamamlanmalarını bütünüyle annelikte gerçekleştiren kadınlar söz konusu olduğunda içgüdüden söz edilmesi âdettendir. Pascale Pontoreau'nun da ortaya koyduğu gibi, kadınlar bunu bizzat böyle yaşarlar: "Çok çabuk çocuk sahibi olmak istedim. Bir sürü çocuk. Kız arkadaşlarım annelik içgüdümün yüksek sesli çağrısını anımsatınca benimle kibarca alay ettiler. [...] Çocuk arzusunun gerçekleşmeyecek bir düş, bir yerlerde gizlenen tamamen irrasyonel bir heyecan olduğunu ve bu arzunun nedenini anlamanın çok zor olduğunu derhal hissettim. [...] Önce hamileliğe, ardından da harika bir küçük kızın gelişine gösterilen coşkuya yer açmak için bu farkındalığı bir kenara ittim. [...] Önemli olan tek şey, bu ilk hamileliğin sonuna kadar duyduğum derin ve güçlü, neredeyse uzlaşmaz arzudur. Bu, tek taraflı, geri dönüşü olmayan, bilinçdışı bir arzuydu. [...] Annelik arzusunun bir düşüncenin ürünü olmadığını idrak etmiştim. Bu arzu, içgüdüsel olarak ortaya çıkmıştı."[2]

Bu eğilime sahip olanlar için bütünlük, bebekle baş başa kalmakla bitmiyor. Çocuk kadının hayatının eseridir; çünkü hiçbir şeyin boy ölçüşemeyeceği şahane bir yaratıdır. Günün birinde çocuğun yetiştiğini görme sevinci ve gururu için, doğumundan itibaren onun üzerine titremek, aşama aşama kendisini geliştirmesine yardım etmek basit bir heves değildir. Tam aksine. Hiçbir garantisi olmayan bu başarının koşulu, annenin ve de çocuğun bundan zevk almasıdır. Brazelton ya da Antier'in önerdiği "özel"[3] ya da "yoğun"[4] anne olmak için hiç tereddüt etmeden işini bırakan hep kadındır.

2 Pascale Pontoreau, *Des enfants, en avoir ou pas, a.g.e.*, s. 8-9.

3 Linda Blum, *a.g.e.*, s. 6.

4 Sharon Hays, *The Cultural Contradictions of Motherhood*, 1996, s. 6-9.

Çocuğun ihtiyaçları onun hayatının merkezindedir; duygu ve heyecan bakımından ona çok yatırım yapar; vaktini ve enerjisini memnuniyetle ona hasreder.

Böyle anneler vardır, ama sayılarının çok fazla olduğu söylenemez. Bir çocuk yetiştirmek için eve dönen kaç kadın yanıldığını anlamıştır? Kaç kadın coşku dolu olduğunu sandığı, ama çökertici olduğu ortaya çıkan bir görev için monoton bir işi terk etmiştir? Bazıları bir boşluk ya da yabancılaşma duygusu yaşadıklarını samimiyetle itiraf eder. Ama bu, tecrübe edilmeden nasıl bilinir ki? Ve yanlış tercih yapıldığı alenen nasıl söylenir? Ya da tam aksine, içinde bu annelik eğilimini taşırken kısır olma mutsuzluğu nasıl hiç iyileşmez?

Nullipare[5]

Mecburen ya da tercihen "hiç doğurmamış kadın olmak" ifadesi, "kadın"ı "anne" ile özdeşleştirir; eksiklik ve bitmemişliğe gönderme yapar. Bazıları bunu göğüsler, bazıları ise bundan sakınır. Sakınanlar için, hiç doğurmamış kadın, özünden ve dünyadaki yerinden yoksun kalmıştır. Hiçkimse bunu Jane Sautière kadar iyi ifade etmemiştir: "*Nullipare* [hiç doğurmamış kadın]. Elbette, önce *null*'ü [hiç] duyuyorum. Ama *pare*, *part* [bölüm] da var. *Nullipart* [bölünmemiş] bir kadın, çocuklarına (yoksa çocukları arasında mı?) parçalanmamış, yekpare kalmış bir kadın. Kökenler (soyun sorguladığı kökenler olduğuna göre bu, nasıl yok varsayılabilir ki?) meselesi söz konusu olduğunda *nulle part* [hiçbir yerde olmayan] bir kadın kabul edilemez bir durumdur, mekânların ıssızlığı ve gezinenin yalnızlığı.

5 "Hiçbir zaman doğurmamış kadın" Jane Sautière'in romanının adıdır; Verticales, 2008.

Nullipare.
Ülke ve varlık.
Toprak ve kan."[6]

Melankolik *nullipare*'ın kısır olması şart değildir. Rastlantılar, koşulların oynadığı oyun, kaybedilen fırsatlar buna yol açmış olabilir. Bazıları[7] çocuk sahibi olmamanın bu iradedışı yönünden şüphe duyarlar ve sosyal ve ekonomik etkenlere başvurmayı tercih eder. Bu açıklama biraz yetersiz görünse de, bu "gerçekleştirmeme"nin karanlık yanını sorgulama hakkını verir. Psikologların, sosyologlardan farklı olarak, önerebilecekleri yorumları vardır, ama bu yorumların nihayetinde, çocuğun önceliklerin önceliği olmadığı ve kadının anneyle, zannettiği kadar özdeşleşmediği anlamına geleceği belli.

Diğerleri, durumlarına yas tutmaktan vazgeçemeyen kısır kadınlardır (çiftlerdir). Aralarından kaç tanesi sahici bir annelik eğilimine sahiptir? Bir kusur nedeniyle değil, fizyolojik ya da fiziksel yetersizlik nedeniyle *nullipare* olanlar – tıpkı *çocuk istemeyenler* gibi– sık sık tenkitlerin hedefi olurlar. Çocuk sahibi olmak için her şeyi yapanlar ile bunu reddedenler aynı derecede suçludurlar. Birincilere erdemli olanı yapmaları emrediliyor, ikincilere ise kadınlık görevini yerine getirmeyen egoistler ya da özürlüler olarak bakılıyor. Her iki durumda da, kadınlar toplum tarafından kınanıyorlar. Sadece psikanalist akıllarını başlarına getirebilir... Ki bu da, bir kadın için kaderinin "anormal" olduğunu kabul etmek, diğer kadın için ise normlara tabi olmak anlamına geliyor. Kısır kadının mükemmel bir anne, diğerinin ise korkunç bir anne olması ihtimalinin önemi yok; toplum bu tür detaylara girmeyi sevmez.

---

6 *A.e.*, s. 13.

7 Catherine Hakim, *Work-Lifestyle*, *a.g.e.*, s. 51-52.

REDDETME NOKTASINDAN SÜREKLİ ERTELEMEYE

Kadınlıkla anneliği özdeşleştiren *nullipare*'ın aksine, annelik yükümlülüğünden kurtulan kadınların sayısı yirmi yıldır giderek artmaktadır. Anne olmama olgusu yeni olmasa da, günümüzde hayli farklı bir şekilde yaşanmaktadır. Yüz yıl öncesine kadar, evli olmadığı ya da kısır olduğu için çocuk sahibi olmayan kadınların sayısı hiç de az değildi.[8] Anne-olmayanlar taburu, dindarlardan, hizmetkârlardan, evlenemeyecek kadar yoksul olanlardan ve bunlar gibilerden, oluşuyordu; bu genellikle bir tercih değil, maruz kalınan bir kaderdi. Bizleri önceki yüzyıllardan ayıran nokta, anne olup olmama konusunda onlardan daha özgür olmamız değil, yaşadığımız dönemde kadın cinsinin kaderine yönelik daha farklı bir yaklaşımın benimsenmiş olmasıdır. Kadının kaderi annelikle giderek daha az bütünleştiriliyor; çünkü artık başka yollar mümkün ve arzulanmakta. Kimileri bunu başından beri biliyor; kimileri hayatlarının bir noktasında idrak ediyor; kimileri de, çocuk doğurmayı tercih etmeyişlerinin nedenini açıklayamıyor.

Çocuğu reddetmek

Fransa'da çocuğu olmayan kadınların yaklaşık üçte biri, bunun bilinçli bir tercih olduğunu söylüyor.[9] Bu, Anglo-Amerikalıların "*early articulators*" dedikleri küçük bir azınlıktır. Sadece çocukları sevmediklerini (yakın zamana kadar

8 Isabelle Robert-Bobée, "Ne pas avoir un enfant...", *France, portrait social*, 2006 baskısı, s. 184: "1925 doğumlu kadınların %18'inin, 1935 ile 1960 arasında doğan kuşakların %10 ila %1 l'inin çocuğunun olmamasına karşılık, 1900 doğumlu kadınların %20'sinden fazlasının çocuğu yoktu."

9 Pascale Donati, "La non-procréation: un écart à la norm", *Informations sociales*, CNAF, sayı 11, 2003, s. 45. Bu grup kadınların %2 ila %3'ünü temsil ediyor.

dile getirilemeyen bir duygu) itiraf eden erkek ve kadınların yanı sıra, çocuğun iyiliğini gözettiklerini öne sürenlerden ve bir de kendi iyiliğini düşündüklerini söyleyenlerden söz edilebilir.

Evlenmeme fikrinin ateşli bir savunucusu olan Michel Onfray birinci kategoriye dâhildir. Çıkardığı sonucun ardında "hedonist" bir ahlak yatar: "Başta, hiç olmamak yerine var olmayı asla istememiş olan çocuklar, varlıklarının en azından ilk yirmi yılı boyunca kendilerini doğuranlardan elbette maddi yardım talep edebilir, aynı zamanda psikolojik, etik, entelektüel, kültürel ve spiritüel destek de isteyebilirler. Babalık ve annelik etik zorunluluklar değil, metafizik olasılıklar olduğundan, dünyaya bir çocuk getirme arzusu, baba ve annenin varoluşlarını olabilecek en saygın hale getirecek bilinçli bir kapasite ve irade ile desteklenmelidir."[10] Soyu devam ettirmeyenlerin egoizmini kınayanlara, aslında onların belki de ebeveynlerinden daha az egoist oldukları yanıtını verir: "Bilinçli olarak doğurmayanlar, çocukları en az çok doğuranlar kadar, hatta onlardan daha fazla seviyorlar. Milet'li Tales'in neden çocuk yapmaktan kaçındığı sorulduğunda 'Tamamen çocuklara duyduğum sevgi nedeniyle' yanıtını verir. [...] Kim oğluna ya da kızına gerçeği, yani ölümün kaçınılmaz olduğunu, insanlar arasındaki ilişkilerin riyakârlığını, dünyanın çıkar dünyası olduğunu, ücretli emeğin zorunluluğunu, bunun hemen her zaman külfetli ve zorunlu olduğunu, aksinin istikrarsızlık ve işsizlik getirdiğini açıklamayı arzular? Hangi nahif, budala ve şaşkın ebeveyn soyuna sunacağı sefaleti, hastalığı, yoksunluğu, yoksulluğu, yaşlılığı, mutsuzluğu sevebilir? [...] *Sevgi*, bu alçaklıkları biricik yavruna aktarma sanatı mıdır?"[11]

Bu konuda konuşan daha pragmatik ve bireyci çok sayıda

10 *Théorie du corps amoureux*, 2000; LGF, 2007, s. 218.

11 *A.e.*, s. 219-220.

Anglofon, bunu gönüllü olarak kişisel tamamlanmalarıyla açıklar, bir hayat tarzı tercihini öne çıkarır. Onların gözünde, annelik bir yük ve bir kayıp gibidir: hareket özgürlüklerinin, enerjilerinin, paralarının, zevklerinin, mahremiyetlerinin ve hatta kimliklerinin kaybı. Çocuk kendini kurban etmekle, sinir bozucu, hatta iğrenç zorunluluklarla eşanlamlıdır ve çiftin istikrarı ve mutluluğu için bir tehdit olabilir.[12] Bu kadınlar hamile kaldıklarında kürtaj oluyorlar ve kısırlaştırılmak isteyebiliyorlar.[13] Kendilerini, çocuktan ve dolayısıyla annelikten "kurtulmuş" anlamına gelen "*childfree*" terimiyle niteliyorlar.

Sonraya erteleyen kadınlar

Genç kadınların çoğu, büyük bir rahatlıkla, anne olmayı umduklarını[14] ama şimdilik düşünmediklerini söylüyor. Önlerinde daha çok vakit olduğunu ve öncelikli hedeflerini gerçekleştirmeleri gerektiğini hissediyorlar: hayatını kazanmak, bir ev sahibi olmak, belki kariyer yapmak, ideal partneri bulmak ve onunla özgürlüğün tadını çıkarmak. Çiftler için, çocuk sahibi olmak, beraber "hazır" olunması gereken, iki kişiye ait bir karardır.[15] Koşullardan biri karşılanmazsa karar sonraya erteleniyor... Pascale Donati'nin dediği gibi "çocuk arzusunun varlığı, her zaman, bu arzuya yol açan

---

12 Rosemary Gillespie, "Childfree and Feminin. Understanding the Gender Identity of Voluntarily Childless Women", *Gender & Society*, cilt 17, sayı 17, Şubat 2003, s. 122-136.

13 Anniliy Campbell, *Childfree and Sterilized*, Londra, 1999.

14 Bkz. Yüzlerce çocuksuz kadınla görüşen sosyologlar Jean E. Veevers (Kanada) ve Elaine Campbell (Büyük Britanya) ve psikolog Mardy S. Ireland'ın (ABD) çalışmaları. Fransa'da bu sorunlar daha yakın zamanda, örneğin Pascale Donati, Isabelle Robert-Bobée ve Magali Mazuy'un çalışmalarında ele alınmaktadır.

15 Magali Mazuy, *Être prêt(e), être prêts ensemble? Entrée en parentalité des hommes et des femmes en France*. Eylül 2006'da savunulan nüfusbilimi alanında doktora tezi. Paris I Panthéon-Sorbonne Üniversitesi.

koşulların bir araya geldiği anlamını taşımaz".[16] Sürekli ertelemede sorun kadının biyolojik saatidir. Bir kadının otuzlu yaşlarının sonuna kadar çocuk sahibi olma şansı dörtte üç iken, kırklı yaşlarda bu ihtimal üçte bire iniyor.

Postponers[17] denilen bu çiftler üzerine ilk çalışmayı yapan Jean E. Veevers çocuk arzulamaktan, arzulamamaya giden süreçte dört aşama tespit etmiştir. İlki, daha önce de belirtildiği gibi, bazı öncelikli hedeflerin gerçekleştirilmesidir. İkinci aşama belirsiz bir zamana ertelenmesidir. Çift mesele hakkında giderek daha kararsız hale gelmiştir ve kendisini "daha hazır" hissettiği zaman çocuk sahibi olacağını söyler. Üçüncü aşama çocuk sahibi olmama olasılığının farkına varılması ve bu tercihin yararları ve sakıncaları üzerine tartışmaların başlamasıdır. Çift sonunda keyifli yaşantısını altüst etmemek için çocuksuz kalma kararı alır.[18] J. Veevers vakaların çoğunda kararın açıkça konuşularak alınmadığını belirtir. Yaşanan süreç sonradan anlaşılır.

Partnerleriyle mutlu bir hayat süren kadınlar *postponer*'ların sadece bir kısmını teşkil eder. Pek çok kadın ise hiçbir zaman karar verme durumunda olmamış ve kendini menopozda ve hemen hemen "tesadüfen"[19] çocuksuz bir halde bulmuştur. Aslında kısır olmayan ve çocuksuz kadınların deneyimleri büyük bir çeşitlilik gösterir: "Ne arzulu olan ne de karşı çıkan" kadınlar için "çocuk mesele-

16 "Ne pas avoir d'enfant. Construction sociale des choix et des contraintes à travers les trajectoires d'hommes et de femmes", *Dossier d'études*, sayı 11, Allocations familiales, CNAF, Ağustos 2000, s. 37.

17 Terim Mardy S. Ireland'a aittir. *Reconceiving Women*, 1993. "Sonraya erteleyenler" olarak çevrilebilir.

18 J.E. Veevers, "Factors in the Incience of Childlessness in Canada: An Analysis of Census Date", *Social Biology*, 1972, 19, s. 266-274. Ayrıca bkz. *Childless by Choice*, 1980.

19 Leslie Lafayette, *Why Don't You Have Kids?*, 1995, Elinor Burkett, *The Baby Boon*, 2000; J. Maher ve L. Saugères "I Torgot to Have Children", *Journal of the Association for Research on Mothering*, 2004, 6, s. 116-126.

si önce ikinci planda kalabilmiş, sonra yavaş yavaş silinmiş, ya da zaman zaman tekrar su yüzüne çıkmış, ama asla bir projeye dönüşmemiştir";[20] anne olmayı pekâlâ isteyebilecek olan, ama uygun erkeğe rastlamamış, ya da geç rastlamış veya beraberliğini çok erken bitirmiş kadınlar; son olarak da arzularını gerçekleştirmelerini engelleyen hayat koşullarının kurbanı olduklarını düşünen kadınlar. Ama ister psikolojik, ister sosyal, isterse ekonomik nedenler ileri sürülsün, "sanki her şey, çocuk evliliğin kuralı olmaktan çıktığından beri, kontrol edilemeyen bazı acımasız güçler, çocuğun dünyaya gelme şansını tehlikeye soktuğu yönünde gelişiyor".[21]

Söylenebilecek şey, bu kadınların çoğunun ne idüğü belirsiz bir annelik içgüdüsüyle kıvranmadığıdır. Sonuçta düzenli bir partneri olmayan yalnız bir kadının ya da eşinin düşüncelerine karşı gelen bir kadının çocuk sahibi olmasının toplumda tepki yaratmayacağı bir çağda yaşıyoruz. "İstemeden" *postponer* olanların ise böyle bir seçeneği yoktur.

KADIN VE ANNE

Batılı kadınların çoğunluğu prensip olarak, kadınlık meseleleriyle annelik arzuları arasında seçim yapma olanağına sahipür. Bir yandan bağımsızlıklarını sağlayacak koşullar, bir meslekte kendilerini gösterme olanağı, parlak bir ilişki ve sosyal hayat istiyorlar. Diğer yandan annelik deneyimini ve bir çocuğun sağladığı bütün mutlulukları ve sevgiyi arzuluyorlar. Kısacası Amerikalıların dediği gibi: "*To have it all*" (her şeye sahip olmak).

Bu ideale ulaşmak için daha geç yaşta ve daha az sayıda çocuk yapıyorlar. Ancak ilk çocuk doğar doğmaz kendile-

20 Pascale Donati, *Ne pas avoir d'enfant*, a.g.e., s. 20.

21 *A.e.*

rini sahip oldukları iki ayrı kimlik arasında bir müzakereci konumunda buluyorlar.

Müzakereci

Her iki tarafın da talepleri arttıkça müzakereden başarıyla çıkmak zorlaşır. Annelik ideali iş dünyasının giderek ağırlaşan zorluklarıyla doğrudan doğruya çatışmaktadır. Birini feda etmeden diğeri nasıl karşılanır? Bu soru arka arkaya gelen ekonomik krizler ve her erkeğe ve kadına pusu kurup bekleyen işsizlik nedeniyle, son otuz yılda daha da zorlaşmıştır. İyi anne idealinin ezici bir üstünlük kazanması da yine bu dönemde olmuştur. Yakın dönemde Avustralya'da yapılan bir araştırma[22] annelikle ilgili söylemlerin kadınların anne olma kararı üzerinde ne kadar ağırlığı olabildiğini gösterıniştir. Her ne kadar kadınların çoğu bildirilen ideali müzakere etse de, çocuğu olan ya da olmayan bütün kadınlar, bu idealin en azından belirli yönlerinin etkisi altında kalmıştır. Sharon Hays'in gayet iyi tanımladığı[23] "yoğun" annelik modeli, Amerika Birleşik Devletleri ve Büyük Britanya'da olduğu gibi, Avustralya'da da zihinlerde hayli güçlü bir etki yaratmıştır. Küçük çocuklarına göz kulak olacak en doğru kişiler oldukları söylenen kadınlardan, tam zamanlı anne olmaları, her zaman el altında bulunmaları isteniyor. Maher ve Saugére, bu kültürel iyi anne tanımının çocuğu olmayan kadınlar tarafından aynen kabul edilmesine karşılık, diğerlerinin bu tanımla ilgili daha az zorlayıcı ve daha yumuşak bir vizyonları olduğunu gösteriyorlar. Onlar *childless*'ların aksi-

22 Jane Maree Maher, Lise Saugères, "To Be or Not To Be a Mother?", *Journal of Sociology - The Australian Sociological Association*, 2007, cilt 43 (1), s. 5-21. Yüz kadınla yapılan açık uçlu görüşmelerin değerlendirmesi ve sonucu. Bu çalışma Leslie Cannold'un çalışmasıyla birleşir: *What, No Baby? Why Women Are Losing the Freedom to Mother, and How They Can Get It Back*, 2005.

23 *The Cultural Contradictions of Motherhood*, 1996.

ne annelik rolleriyle diğer kişisel hedefleri arasında bir müzakere yapabileceklerini hissediyorlar. Bu kadınlar hâkim modelin doğruluğunu kabul etmekle birlikte, gündelik annelik tecrübeleri gözlerinin açılmasına yol açıyor. "İyi anne tanımıyla, bu tanımın uygulamaya geçirilmesi arasında giderek büyüyen bir uçurum bulunuyor."[24] Çocuk sahibi kadınlar, görüşmeler sırasında annelikten etkinliklerinin ve kimliklerinin sadece bir bölümü olarak söz etmektedirler. Tam zamanlı anne olmaları konusunda uygulanan baskıya duyarsız kalmamakla birlikte, çoğu, buna uymak istemediğini belirtir. Mesleki kimlikleri tartışılamaz. Kendilerini evde oturan tam zamanlı anneler olarak görmezler. Bu durumda, her şey müzakereye tabi olmaktadır.

İki kimlik arasındaki denge hassas ve değişkendir. Müzakere asla tam anlamıyla bitmez. Çocuğun yaşına ve ihtiyaçlarına göre, ama aynı zamanda kadının mesleki durumu ya da fırsatlarına göre gelişir ki bunlar tam bir çelişki içinde olabilirler. Çocuk beklenmedik bir sorun çıkarır ve şartlara göre biraz eğilip bükülmüş olan ideal annelik son hızla geri gelir. Kadın suçludur, kaçınılmaz olarak suçludur... Kötü anne hayaleti kendisini ona öyle zalimce dayatır ki kadın iyi anne idealini bilinçsiz olarak içselleştirir. Bu çelişkili deneyimler sırasında kadın da anne de kendilerini yenik hissederler. İşte giderek daha fazla kadının kaçındığı durum tam da budur.

24 Maher ve Saugères, *a.g.e.*, s. 5.

ALTINCI BÖLÜM

KARINLAR GREVDE

20. yüzyılın ilk yıllarının aksine, bu grevin hiçbir politik hedefi yoktur.[1] Çocuk sahibi olmamaya karar vermek ya da çocuk sahibi olma kararını vermemek özel ve mahrem alana girer. Çoğu zaman bu karar, propagandalara kulak asmayanların kendi kendileriyle yaptıkları, gizli bir diyaloğun sonucudur. Yine de bu olgu, Anglo-Sakson ülkelerde daha çok görülmekle birlikte, Japonya ya da Güney Avrupa'da da düzenli bir biçimde yayılmaktadır. Yirmi yılda bu ülkelerdeki çocuksuz çift sayısı neredeyse hiç dikkat çekmeden iki katına çıktı. Bu yeni gerçekliği -kısır olmayıp çocuk yapmayan çiftler- adlandırmak için Anglofonlar *childless* (çocuğu olmayan) ile *childfree*[2] (çocuk yapmayan) ayrımı yapıyorlar; Almanlar ise çocuk olmaması amacını tanımlayan *Kinderlosigkeit* teriminden söz ediyorlar. Bu olgunun çok anlamlı olmadığı Fransa özel bir terimden yoksun. Fransa'da isteyerek ya da istemeyerek doğur-

1 Bkz. Francis Ronsin, *La Guerre des ventres. Propagande néo-malthusienne et baisse de la natalité en France, XIXe-XXe siècles*, 1980.

2 *Childless* "çocuksuz" anlamına gelir ve bu yönde bir niyetin olup olmadığını belirtmez. Bu, "çocuk yükümlülüğünden kurtulmuş" anlamına gelen ve çocuk sahibi olmama isteğini gösteren *childfree*'den daha nötr bir terimdir.

mamaktan söz ediliyor; ancak ne biri diğerinden doğru dürüst ayırdediliyor ne de bir hayat tarzına gönderme yapılıyor.

Çocuksuz Fransız kadınlarının oranı hep %10 ile %11 arasında tahmin ediliyor ve nüfusbilimcilerin projeksiyonları ufukta büyük değişiklikler olacağını da bildirmiyor.[3] İngilizlerde bu oran %18,[4] İtalyanlarda %20,[5] Avusturyalılarda %16 (Viyana'da %25),[6] Almanlarda %21 ile % 26 arasındadır.[7] Avrupa dışında da aynı eğilim gözleniyor. Doğurganlık oranlarının yüksek bir seviyede seyrettiği Amerika Birleşik Devletleri'nde *childless* kadınların oranının, otuz yıl öncesinin iki katına, yani %18 ila %20'ye çıkacağı tahmin ediliyor.[8] Avustralya ve Yeni Zelanda'da[9] ve hatta Singapur ya da Tay-

---

3 Laurent Toulemon, Ariane Pailhé, Clémentine Rossier, "France: High and Stable Fertility", *Demographic Research*, cilt 19, makale 16, s. 503-556, 1 Temmuz 2008. Yaptıkları projeksiyona göre 1970 doğumlu kadın nüfusun %11'inin, 1980 doğumluların ise %12'sinin çocuksuz kalması öngörülüyor (s. 516 ve 518).

4 Dylan Kneale, Heather Joshi, "Postponement and Childlessness: Evidence from Two British Cohorts", *Demographic Research*, cilt 19, makale 58, s. 1935-1968, 28 Kasım 2008. Araştırmacılar, 1946 doğumlu kadın nüfusun %9'unun, 1958 doğumluların ise, tıpkı 1970 doğumlular gibi, %18'inin çocuksuz kaldığını belirtiyorlar.

5 Alessandra De Rose, Filomena Racioppi, Anna Laura Zanatta, "Delayed Adaptation of Social Institutions to Changes in Family Behaviour", *Demographic Research*, cilt 19, makale 19, s. 665-704, 1 Temmuz 2008. Yazarlar 1945 doğumlu kadınların %10'unun çocuksuz kaldığını, 1965 doğumlularda bu oranın %20 olduğunu bulgulamışlar (s. 671).

6 Alexia Prskawetz, Tomas Sobotka, Isabella Buber, Henriette Engelhardt, Richard Gisser, "Austria: Persistent Low Fertility since the Mid-1980s", *Demographic Research*, cilt 19, makale 12, s. 293-360, 1 Temmuz 2008.

7 Jürgen Dorbritz, "Germany: Family Diversity with Low Actual and Desired Fertility", *Demographic Research*, cilt 19, makale 17, s. 557-598, 1 Temmuz 2008. Yazar, yapılan tahminlerden bahseder: 1935 doğumlu kadınların %7'si, 1960 doğumluların %21'i ve 1966 doğumluların %26'sı. Ayrıca, bu konuda Almanya ile karşılaştırılabilecek tek ülkenin İsviçre olduğu saptamasını yapar. 20 Ekim 2009 tarihli *Le Monde*'da, 1965 doğumlu Batı Alman kadınlarının %29'unun çocuk doğurmadan kaldığına dair bir haber çıkmıştır.

8 Ağustos 2008'de ABD Nüfus Sayımı Dairesi tarafından açıklanan 2006 rakamları.

9 Elimizde bu iki ülkeye ait resmî istatistikler bulunmamaktadır ve tahminler bir çalışmadan diğerine bir hayli değişiklik göstermektedir. Ancak olgu, türlü yo-

land[10] gibi sanayileşmiş Asya ülkelerinde de durum aynıdır. Japonya'daki çocuksuz kadınların sayısı bilinmese de, Japon kadınlarının doğurganlık oranının (kadın başına 1,3 çocuk civarında) Alman kadınlarınınkiyle birlikte, dünya genelindeki en düşük oranlardan biri olduğu bilinmektedir.[11]

Her şey, sanki anneliğe karşı sağır bir direnç yükseliyormuş gibi gelişmektedir. Kadınlar üremeyi kontrol altına aldıkları andan itibaren okuyorlar, emek piyasasını ele geçiriyorlar ve ekonomik bağımsızlığı ya da kariyer yapmayı hedefliyorlar. Annelik artık doğal bir gerçeklik olmaktan çıkıp, bir mesele haline geldi. Çocuk sahibi olmayı reddedenler hâlâ azınlıkta olsa da, yeni bir kadın kimliğinin ortaya çıkmasını gerektiren hakiki devrim kapıdadır. Elbette bütün sanayileşmiş ülkeler aynı durumda değildir. Elbette her ülkeye özgü kültürel normlar değişebilir ve izlenen aile politikaları ebeveynlerin tercihlerini etkileyebilir, ama çağımızın bireyciliğiyle uyum içinde olan *childless* olgusu, sunduğu üstünlüklerden ve çekiciliğinden hiçbir şey yitirmeksizin varlığını sürdürmektedir...

---

rumlara yol açacak öneme sahiptir. Bkz. Janet Wheeler, "Decision-making Styles of Women who Choose not to Have Children" 9th *Australian Institute of Family Studies Conference*, Melbourne, 9-11 Şubat 2005. Ayrıca bkz. Jane Cameron, *Without Issue: New Zealanders who Choose not to Have Children*, 1997.

10 Tayland'da 1970 ile 2000 arasında çocuksuz kadınların sayısı %6,5'tan %13,6'ya yükselerek iki kattan daha fazla artmıştır. Bkz. P. Vatanasomboon, V. Thongthai, P. Prasartkul, P. Isarabhakdi, P. Guest, "Childlessness in Thailand: an Increasing Trend between 1970 and 2000", *Journal of Public Health and Development*, 2005, cilt 3, sayı 3, s. 61-71.

11 Rusya dâhil, eski Doğu Bloku ülkelerinin çoğunda, Yunanistan, Portekiz ve İspanya'da olduğu gibi. Bkz. INED, Doğurganlık Göstergeleri, 2008. Avrupa İstatistik Ofisi (Eurostat) tahminleri. http://www.ined.fr/fr/pop_chiffres/pays_developpes/indicateurs_fecondite/

ANNELİK GÖREVLERİNİN EN AĞIR OLDUĞU YER

Doğurganlığın azalmasından ve çocuk sahibi olmanın reddedilmesinden en çok etkilenen ülkelerde, annelik arzusuna karşı güçlü fren etkisi gösteren iki faktörün birleştiği gözlemlenmektedir. Daha büyük önem arz eden ilk faktör, toplumdaki iyi anne modeline ilişkin yerleşik düşüncedir. İkincisi –ki ilkinden kaynaklanır– kadınlarla güçlü bir işbirliği içinde olan bir aile politikasının bulunmamasıdır.

Kültürel normların ağırlığı

Bu, Almanya, İtalya veya Japonya gibi birbirinden tamamen farklı üç büyük sanayileşmiş ülkede gözlemlenmektedir. Güçlü patriarkal gelenekleri olan bu ülkeler, erkek ve kadın dünyaları arasında keskin bir ayrılığı gerektiren ve rollerle işlevlerin birbirinden özenle ayrıldığı "cinsiyetlerin tamamlayıcılığı" modeline diğer ülkelerden daha uzun süre bağlı kalmışlardır. Kadınlar çocuğun, kocanın ve evin bakımını üstlenirken geri kalan bütün işler erkeklere düşer. Bu model tarih boyu, hemen her yerde kendini dayattıysa da, söz konusu üç ülke annelik rolünü, içinde bütün kadın kimliğini eritecek kadar genişletmiştir. Almanca *Mutter*, İtalyanca *mamma* ve Japonca *kenbo*[12] hem kurban hem de mutlak kudret sahibi mitolojik bir anne imajı verir. Fransızca *maman* ve İngilizce *mummy*, bu kelimelerin yanında sönük kalır. Madalyonun diğer yüzünde ise, hayran olunası anne ile böylesine özdeşleştirilen kadınların, tayinlerini eve çıka-

12 Joanna Nursey-Bray, *Good Wifes and Wise Mothers [Kenbo]*. Adelaide Üniversitesi Asya Araştırmaları Merkezi'nde savunulan tez, 1992. Ayrıca bkz. Muriel Jolivet, *Un pays en mal d'enfants. Crise de la maternité au Japon*, 1993. Bu kitap Japon kadınlarının ezici geleneksel anne rolüne karşı isyanlarını anlatır.

ran bu rolün mahkûmu olmaları vardır. Güçlü bir toplumsal uzlaşı konusu olan annelik hapsinden nasıl kurtulunur? Bütün toplum *status quo*'dan faydalanan erkekler tarafından ve erkekler adına örgütlenirken durum nasıl değişecek ki? Çoğu zaman olduğu gibi, kızlar annelerinden destek görmemişlerdir. Tam tersine, anneler kendilerini, üstlendikleri ve varlıklarını özetleyen bu annelik rolünün ahlaki yükümlülüklerini kızlarına aktarmaya adamışlardır.

Bununla birlikte sanayileşmiş ülkelerin bütün kadınları gibi, Alman ve İtalyan kadınlar 70'lerden beri, Japon kadınlar ise daha kısa bir süredir özgürlük, ekonomik bağımsızlık ve aile yaşantılarıyla iş yaşantıları arasında bir uzlaşma yolu bulabilme hayaliyle yavaş yavaş üniversiteleri ve emek piyasasını[13] istila etmektedirler. Oysa bu üç toplum da onların beklentilerine karşı sağır kalmıştır. Aile kurup anne olduktan sonra çocuklarıyla ilgilenmek üzere eve dönmeleri gerekmiştir. Sorun kreşlerin ve çocuk bakıcılarının yetersizliği değil; genç annenin, şans eseri bebeğinin bakımı için bir çözüm bulduğu takdirde, annesinin ve kayınvalidesinin takınacağı onaylamaz tavrı göğüslemesinin hiç de kolay olmamasıdır. Çocuğunu bir kuruma ya da bir yabancıya emanet etmek hâlâ kınanacak bir davranış, annelikten kaçış olarak görülmektedir;[14] Japonya örneğinde olduğu gibi, iş dünyasında genç annelere uygulanan ayrımcılıktan bahsetmiyoruz bile.

---

13 1982-2007 arasında mesleki bir etkinliği olan 15 ila 39 yaşındaki Japon kadınlarının yüzdesi düzenli olarak artmış ve %49,4'ten %59,4'e yükselmiştir. 2002'den itibaren artış belirgin bir şekilde önemli olmuştur. Bkz. Japon İstatistik Bürosu'nun İngilizce internet sitesi: http://www.stat.go.jp/english/info/news/1889.htm.

14 2004'te Almanların %62'si (Doğu Almanya'da sadece %29), eğer annenin profesyonel bir etkinliği varsa çocukların acı çektiğini ve annelikle profesyonel bir etkinliği sürdürmenin bağdaşmadığını düşünüyordu. Bunu yapmaya kalkışan kadınlar kötü anneler, *Rabenmütter* [yavrusu yuvadan düştüğünde onunla ilgilenmeyen anne karga] olarak algılanıyordu. Alıntılayan Eike Wirth, *Kinderlosigkeit von hochqualifizierten Frauen und Männern im Paarkontext. Eine Folge von Bildungshomogamie?*, 2007, s. 167-199.

Sonuç: Kadınlar annelik yaşını erteliyorlar ve giderek daha az çocuk yapıyorlar. Yakın bir zamandan beri hükümetler gidişattan endişe edip, Almanya'da olduğu gibi, yeni bir aile politikası[15] hazırlamaya girişseler de, asırlara dayanan "kendisini tamamen yavrusuna adamış iyi anne" normu arada sırada zihinleri etkilemeye devam ediyor. Muhtemelen bu normu değiştirmek için, kreş inşasına harcanandan daha çok zamana ihtiyaç olacaktır.

Toplumun kadının aleyhine anneye ayrıcalık tanıdığı yer

Hiçbir ülkede doğum oranlarına uzun süre aldırışsız kalınamaz. Uzun vadede emeklilik ödemeleri, ülkenin gücü ve bekası söz konusudur. Farklı Avrupa hükümetleri, son onyıllarda gözlenen düşüşü telafi etmek için, nüfus uzmanlarınca, amaçlarına ve sosyal yardım sistemlerinin örgütlenişine göre dört gruba ayrılan aile politikalarını yürürlüğe koymuşlardır: "Kuzey ülkeleri bireylerin bağımsızlığını ve toplumsal eşitliği toplumun bütününde desteklemiştir. Sosyal yardımın büyük kısmını devlet karşılamaktadır. Anglofon ülkeler liberal toplumlara özgü bireyselliği vurgularlar. Sosyal yardımı aileler ve şirketler karşılar. Orta Avrupa ülkelerinin *status quo*'yu ve geleneksel aile modelini korumayı hedefleyen politikaları vardır. Bu sosyal yardım ailenin korunmasına yöneliktir. Akdeniz ülkelerinin politikaları ise, Orta Avrupa ülkelerininkilerle aynıdır; ancak bunların ailesel eğilimleri daha da belirgindir."[16]

Tam anlamıyla feminist bir bakış açısından bakıldığında

15 Ocak 2004'te, 3 yaşından küçük çocukların bakımını iyileştirmesi öngörülen yeni bir yasa yürürlüğe girmiştir.

16 L. Toulemon, A. Pailhé, C. Rossier, "France: High and Stable Fertility" *a.g.e.*, s. 505-506. Fransızca'ya çevirisi bize ait.

iki tür aile politikası mevcuttur: kadınların kişisel arzularını kale alanlar ve almayanlar. Kadınların farklı rollerini üstlenmelerine yardım edenler ile sadece anneliği ve aile yaşantısını desteklemekle sınırlı olanlar. Bu sınırlı politikalar, ondan ötesini, dikkate almadıkları özel tercihler kapsamında addederler. Yakın tarih, İskandinav ülkelerinde ve belli bir oranda Fransa'da uygulanan birinci türdeki politikaların daha başarılı olduğunu gösteriyor. Kadınların, daha fazla çocuk yapmaları için, çocuklarını kaliteli, bütün gün açık kreşlere verebilmeleri ve yarı zamanlı çalışma ya da esnek mesai saatlerinden yararlanma olanağına sahip olmaları gerekmektedir. Ancak bu da yeterli değildir. Profesyonel dünyanın paylaşılması, aile görevlerinin de paylaşılmasıyla desteklenmelidir.[17] Bunun için sadece önemli kamu yatırımları yapılması yeterli değildir; ayrıca, toplumda, yürütülen politikalarda olduğu kadar şirketlerde ve her şeyden önce, erkeklerin bizzat kendilerinde köklü bir feminist reformun yapılması da gerekir. Henüz hiçbir ülke hedefe, yani cinsiyet eşitliğine,[18] varmakla övünemiyorsa da, en düşük doğurma oranlarını kaydeden ülkeler değişimin gerekliliğini diğerlerinden daha geç fark edenler ya da belki henüz bunun farkında olmayanlardır...

İtalya'da olduğu gibi, Japonya'da da evlilik dışı doğumlara ve boşanmalara hâlâ kötü gözle bakılıyor. Ama İtalya'nın aksine, Japonya'da evlilik kurumu (hâlâ görücü usulü çok yaygındır) "çökmek üzeredir";[19] bu çöküş, çocuk arzusunu da beraberinde götürmektedir. Aile hayatı ile meslek hayatını

17 Bkz. Ursula Henz, "Gender Roles and Values of Children: Childless Couples in East and West Germany", *Demographic Research*, cilt 19, makale 39, 1 Temmuz 2008, s. 1452.

18 Erkek ve kadın ücretleri arasındaki fark durumun en iyi göstergesidir. Bu farkın her yerde erkeklerin lehine olduğunu tespit ediyoruz.

19 Tokyo Waseda Üniversitesi'nden psikolog profesör Chikako Ogura, "Les Japonaises ont le baby blues" başlıklı harika röportajda *L'Express* tarafından alıntı yapılmış, 10 Eylül 2009.

uzlaştırmak neredeyse imkânsızdır. Japon kadınlarının çoğu evlendikleri zaman ya da ilk bebekleri doğduğunda çalışmayı bırakır. 2006'da Sağlık Bakanlığı'nın yaptığı bir araştırmaya göre, evlendikten sonra çalışmaya devam etmeyi tercih eden kadınların üçte biri dört yıl içerisinde işlerini bırakmıştır. Kreş olanakları azdır; var olanlar pahalıdır; anaokulları ise çocukları ancak dört yaşından itibaren kabul ederler ve saat 14.00'te kapanırlar. İlkokullar ise çocukları ancak yedi yaşından itibaren kabul eder... "Çocuğunun yanı başından ayrılmayan eşsiz kadın-anne modeli" tarafından onaylanan bu koşullar, düne kadar Almanya'da da (özellikle eski-Federal Almanya'da) geçerliydi. Bu koşullar, mümkün olduğu kadar uzun süre bekâr kalmaktan ya da anneliğe sırt çevirmekten başka çareleri olmayan kadınların özgürleşmesini yasaklıyordu. Muhtemelen bu koşulları değiştirecek olan şey yeni Japon Başbakanı Yukio Hatoyama'nın okul çağına gelmemiş her çocuk için ayda iki yüz euro tahsis etme vaadi olmayacaktır. Avrupa'da yaşanan farklı deneyimler, kadın etkinliği oranının en yüksek olduğu ülkelerin en iyi doğurganlık oranlarını sergilediklerini göstermiştir. Ödeneklerin cömertliğinin yeterli olmadığı, her yerde görülmektedir. GSMH'sinin %2,3'ünü, yürüttüğü aile politikasına harcayan (Avrupa'nın en geniş bütçeleri arasında yer alır) Avusturya'daki düşük doğurganlık yüzdesinin ve özellikle eğitim düzeyi yüksek kadınların çocuk doğurmamayı seçmesinin ardında yatan sebep devlet ve özel çocuk bakımevlerinin bariz yetersizliğidir.[20]

Almanya örneği düşündürücü; çünkü İtalya'nın aksine, Kuzey Avrupa'daki diğer ülkeler gibi geleneksel aile zincirinden kurtulmuştur. Farklı hayat tarzları ülkede gayet iyi

20 Alexia Prskawetz vd., "Austria, Persistent Low Fertility Since Mid-1980s", *a.g.e.*, s. 336-337: 2005'te üç yaşından küçük çocukların sadece %4,6'sı ve üç yaş ile okul çağı arasındaki bütün çocukların %60,5'i bir devlet yuvasından yararlanmıştır. Açılış saatleri ve tatiller sırasında uzun süre kapalı kalmaları, bu yuvaları yararsız kılmaktadır.

karşılanmakta ve çocuklu evlilik de bunlar arasında yer almaktadır. Bekârlık, birlikte yaşamak, bekâr ebeveyn, ebeveynlerden birinin önceki ilişkisinden çocuk sahibi olduğu aileler, ayrı evlerde yaşayan çiftler toplumun geniş ölçüde kabul ettiği seçeneklerdir. Ancak Avrupa'nın bu en kalabalık ülkesinde, otuz yıldan fazla bir süreden beri nüfusun doğal artış oranı negatif yönde seyretmektedir. Nüfusbilimci Jürgen Dorbritz'in[21] de altını çizdiği gibi, Almanya'nın uyguladığı aile politikası doğurganlık üzerinde etkili olamamıştır. Ailelere yapılan para yardımına ve geçimi sağlayan babanın terfi ettirilmesine dayanan bu politika, kadınları ilk çocuğun doğumundan itibaren aile ile iş arasında bir seçim yapmaya zorlar. Bireycilik kültürünün benimsendiği Almanya'da özellikle diplomalılar arasında giderek daha fazla sayıda kadın, çocuk yapmamayı ve kendilerini mesleklerine adamayı tercih ediyor ve böylelikle gündelik zorluklardan kurtulmuş oluyor. Alman kadınlarının (ve erkeklerinin) *childless* hayat tarzından giderek daha fazla tat alıyormuş gibi göründükleri kesin. Daha fazla çocuk isteyen İtalyanların (ortalama 2)[22] aksine Almanlar (erkekler ve kadınlar) Avrupa'nın en az çocuk arzu eden ulusudur. 2004 yılında 20-39 yaş arasında yürütülen bir araştırma Batı Alman kadınlarının ortalama 1,73, Doğu Alman kadınlarının ise ortalama 1,78 çocuk istediklerini göstermiştir. Erkeklere gelince, onların çocuk arzusu daha da düşüktür: Batı Alman erkeklerinde 1,59, Doğu Alman erkeklerinde ise 1,46.[23] J. Dorbritz'e göre sayı-

21 "Germany: Family Diversity with Low Actual and Desired Fertility", *Demographic Research*, cilt 19, makale 17, s. 557 (2008).

22 A. De Rose vd., "Italy: Delayed Adaptation..." *Demographic Research* (2008), *a.g.e.*, s. 682-683. Yazarlar 20 ila 29 yaşındaki kadınların %98'inin çocuk sahibi olmak istediklerini; arzu edilen çocuk sayısının ortalama 2,1 olduğunu; çocuk arzusunun, eğitimlerine çok yatırım yapmış olanlar ve mesleki tutkuları olanlar için de aynı şekilde geçerli olduğunu belirtiyorlar.

23 "Germany...", *a.g.e.*, s. 583-584. Almanya'da arzu edilen çocuk sayısı (2004 ortalaması)

nın bu kadar düşük çıkmasının nedeni *childless* kalmayı isteyenlerin oranının çok yüksek olmasıdır.

Leipzig Üniversitesi, çocuk arzusundaki bu şaşırtıcı düşüşü anlamlandırmak için, 1999'da ebeveyn ve ebeveyn olmayan 21 ila 50 yaşlarındaki 1.600 kadın ve erkek üzerinde büyük bir sosyal psikoloji araştırması gerçekleştirmiştir.[24] İşin duygusal ve heyecan veren yönü, ebeveynliğin sağladığı toplumsal kabulün (özellikle Batı Alman kadınlar için) ardından en güçlü doğurma motifi olarak ortaya çıksa da, kişisel ve maddi zorlukların üremenin önündeki en büyük engeller olarak öne sürüldüğünü görmek daha da anlamlıdır. Hatta bu, çocuğun mutlak öncelik statüsünü kaybedeceğinin saptanmasından bile daha çarpıcıdır. Araştırma yapılan kişilerden hayatlarının temel değerlerini önem sırasına göre sıralamaları istendiğinde aile ve çocuklar, sağlık; gelir ve maddi güvence; iş; ilişki ve cinsellik; "hayat koşulları"nın ardından ancak altıncı sırada yer alabilmiştir. Çocuklardan daha az önemli görülen tek unsur "arkadaşlar ve boş vakit etkinlikleri" olmuştur. Çocuklar, erkeklerden daha çok kadınlar tarafından, Batı'dakilerden daha çok Doğu'dakiler tarafından, gençlerden daha çok ileri yaştakiler tarafından tercih edilmiştir.

Bu araştırmanın sonuçları genelleştirilemez. Sonuçlar sabit değildir ve farklı faktörlere göre şekillenebilirler. Bu so-

	Batı Almanya		Doğu Almanya	
Çocuk sayısı	Kadınlar	Erkekler	Kadınlar	Erkekler
Çocuğu olmayan	16,6	27,2	5,8	21,1
Bir Çocuk	14,5	13,0	28,7	24,2
İki Çocuk	53,7	40,0	50,6	45,0
Üç Çocuk	11,6	16,2	11,6	7,6
Dört ve daha fazla çocuk	3,7	3,5	3,3	2,0
Ortalama	1,73	1,59	1,78	1,48

24 Yve Ströbel-Richter, Manfred E. Beutel, Carolyn Finck, Elmar Brähler, "The Wish to Have a Child, Childlessness and Infertility in Germany", *Human Reproduction*, 2005, cilt 20, dosya 10, s. 2850-2857.

nuçlar en azından, zihniyetlerde derin bir değişim yaşandığını ve kadınların Alman toplumunu bir hayli aşan arzularının çeşitlendiğini ortaya koyuyor. Bunun bilhassa, annelik görevleri daha yükseklere çıkarıldıkça giderek daha fazla kadının anne olma isteğine direndiği, hatta anneliğe sırt çevirdiği bir ülkede olması da düşündürücüdür.

Evde bir çocuğun varlığının telkin ettiği hayat tarzının artık herkese uymadığını dikkate almamız gerekiyor. En cesur aile politikasının bile, bu kişileri fikirlerinden döndüremeyeceği anlaşılıyor.

YENİ BİR HAYAT TARZININ ORTAYA ÇIKMASI

Yakın zamana kadar çocuk sahibi olmadan iyi yaşayabileceğini düşünen kadınların sayısı azdı. Anneliklerini kötü yaşadıklarını ve bu deneyimden pişman olduklarını itiraf eden kadınların sayısı ise daha da azdı. Annelik yetişkinliğe hakiki anlamda girişi temsil ediyordu; anne olmaksızın mutluluk ve kendini gerçekleştirme söz konusu olamazdı. Annelikten kaçan kadınlara şüphe ve küçümsemeyle bakılıyordu. Onlardan "meyvesiz ağaç", "früstre" ya da kendini tamamlamamış kadınlar olarak söz ediliyordu. Üzgün ve yalnız (mutlu bekâr imgesinin aksine) oldukları düşünülüyordu; zira evlenmeden birlikte yaşama ve çocuksuz evlilik mümkün değildi... Beraber yaşamanın ve kadınların mesleki tutkularının yaygınlaşmasıyla birlikte bu tablo paramparça oldu. Bazı çiftler ilişkilerini, evlenme gereği duymadan büyük bir zevkle sürdürüyorlar ve çocuğun varlığının bir dengesizlik yaratması ihtimalinden korkuyorlar. Özgürlüklerine, zevklerine, tutkularına ve baş-başalıklarına öncelik veriyorlar. Bazı kadınlar için bu, zaman, enerji ve maddi olanaklar bakımından güçlü olmanın güvencesidir ki bir anne-

nin bunları istediği nadiren görülür. Bu hayat tarzı ister hemen seçilsin isterse bir gerçeklik olarak kendini yavaş yavaş dayatsın, çocuk yapma kararında azımsanamayacak bir etkisi olan yeni bir hedonizmin zaferine tanıklık etmektedir.[25] Bununla birlikte türün, varlığını sürdürmek amacıyla başvurduğu bir hile olarak görülen ebeveyn hedonizmi bir hayli kabul görmektedir; oysa tersini tercih edenlere özellikle de kadınlara hâlâ kötü gözle bakılmaktadır. Uzun boylu düşünülmeden sorumsuz ve egoist olarak nitelenen *childfree* kadın aslında, annelik doğal ihtiyaçlar arasında sayıldığı için daha önce hiç sorgulanmamış olan annelik sorumluluğu meselesini ortaya atar.

İdeal annenin içselleştirilmesi (aşırı fazla mı?)

Çocuksuz kadınların tanıklıklarında ve günümüzde onlar üzerine yapılan çok sayıda araştırmada,[26] bu kadınların önceki sayfalarda tanımlanmış mükemmel anne modeline şaşırtıcı ölçüde bağlı oldukları görülüyor: haftada yedi gün, yılda üç yüz altmışbeş gün hiç durmadan dinlenmeden çocuğunun üzerine titreyen geleneksel anne.

Onlara göre aynı zamanda hem iyi bir anne olup hem de kişisel uğraşlarını sürdürmek mümkün değildir. Hem öğretmen, sanatçı, doktor olup ya da arzu ettikleri kadroda yer alıp hem de bir ya da daha fazla çocuğun sorumluluğunu üstlenebileceklerini düşünemiyorlar. Hem tez yazıp hem de bebeğe bakılır mı? Bu kadınlar, La Leche League yandaşlarının ilkelerini ya da en geleneksel çocuk psikiyatrlarının annelikle kariyeri uzlaştırmayı imkânsız hale getiren öğütlerini fena halde içselleştirmişlerdir. Emilie Devienne çocuk sahi-

25 Bkz. TNS-Sofres'un *Philosophie Magazine* için yaptığı anket, s. 21. "Neden çocuk yapılır?" sorusuna verilen yanıtların %73'ü zevkle ilişkilendirilmiştir.

26 Bkz. Kaynakça.

bi olmama tercihi üzerine son derece açıkça yazılmış bir kitapta bu yönde ifadeler kullanıyor.[27] Yazar, çocuk savunucuları olan Edwige Antier ve Claire Brisset'den alıntı yaparak, "çocuğa ait olan zaman"a saygı göstermeyen, onu çok erken kreşe (iki ya da üç yaşından önce) ya da okula veren aceleci anneleri, kısacası, annelik görevlerinden kurtulmak için aşamaları atlayarak giden bütün anneleri kınar. "Açık olmak ve ideal olarak sağlam ve kayıtsız şartsız olması gereken bu refakat mantığını son nefesine kadar benimsemekten hoşlanıp hoşlanmadığını bilmek gerektiğini" söyler. Ona göre annelik (ya da babalık) "ne bir aşk itkisinin sonucu, ne bir deneyim, ne de bir hayat felsefesi olmalıdır. Bu, öncelikle ve her şeyden önce tamamen özgürce benimsenen ve sonuçları özel alanı geniş ölçüde aşan bir ödevdir. İster üstlenilsin isterse çekimser kalınsın."

Yüce bir annelik ödevleri düşüncesine sahip olan ve "ya hep ya hiç" mantığını taşıyan bu kadınlar, anneliğin zevklerini ve yararlarını konuşmaya yanaşmazlar. Onlar anneliğin sadece karanlık ve çetin yönlerini görür, fedakârlık hususunu öne çıkarırlar. Kimileri anneliğin hamilelik ve doğum gibi fiziksel yönlerinden bahsederken çocuğa yapılacak bakımdan da tiksindiklerini eklerler.[28] Kimileri bir bebekle tam zamanlı ilgilenme düşüncesinin kendilerini çökerttiğini itiraf eder: "Annelik her gün sabahtan akşama, zihinsel özürlü, elini dilini tutamayan biriyle tek başına yaşamak gibidir."[29] Bazıları pis, tekrarlanıp duran ve az takdir edilen görevlerin monotonluğundan çekinir. Bu kadınlar yabancılaşma ve kimlik kaybından söz ederler. Ama *childfree* kadınlar üzerine yirmi yıldır yapılan araştırmaların çoğunu yeniden gözden geçiren Amerikalı sosyolog Kristin Park'a göre,

27 *Être femme sans être mère. Le choix de ne pas avoir d'enfant*, 2007, s. 96-98.

28 Elaine Campbell, *The Childless Marriage*, 1985, s. 51.

29 *A.e.*, s. 49.

ilk sırada ve en çok dile getirilen (anketlerin %80'inde) motif özgürlüktür.[30] Annelik sorumluluklarından kurtulmuş olan kadınlar özellikle duygusal ve ekonomik özerkliğe, her türlü kendini tamamlama fırsatından yararlanma olasılığına ve hareket özgürlüğüne sahip olmaktan hoşnutlar. Araştırmaların %62'sinde ortaya çıkan ikinci motif ise, yaşanan ilişkinin çok tatmin edici olması. Bunların ardından mesleki ve maddi gerekçeler, aşırı nüfus artışı korkusu, çocuklara karşı ilgisizlik ya da onlardan nefret etme gibi motifler geliyor.

Çocuk arzu etmeme yönündeki bu açıklamalar, oldukça uzun bir süre –ve belki de hâlâ– büyük bir münasebetsizlik olarak görülmüştür. Bunlar çocukluk travmalarından kaynaklanan bilinçaltı sorunlarının rasyonelleştirilmesiydi. Bir başka ifadeyle psikolojik sorunları ortaya çıkaran olumsuz bir karar verilmiştir: anne ile kötü ilişkiler,[31] kadınlığını reddetmek,[32] "yetersiz narsisistik dayanak",[33] depresyon ya da kendini küçümseme vb. Kısacası, psikanalizin halledebileceği patolojik bir "her şeyden vazgeçme" hali. Niye çocuk yapmayı reddettikleri sorulan çok sayıda kadının kendi annelerinin annelik ödevleri ve endişeleri nedeniyle früstre olduğunu, onlara tekrarlamak istemeyecekleri bir model devrettiklerini söylediği[34] doğrudur, ama kızlarını eğitimlerine devam etmeleri ve özerkliklerini kazanmaları için cesaretlendiren,[35] üste-

30 Kristin Park, "Choosing Childlessness: Weber's Typology of Action and Motives of the Voluntary Childless", *Sociological Inquiry* (2005) cilt 75, sayı 3, s. 372-402.

31 Bkz. Édith Vallée, *Pas d'enfant, dit-elle... Les refus de la maternité*, 2005. Caroline Eliacheff ve Nathalie Heinich, *Mères-filles, une relation a trois*, 2002.

32 Nicole Stryckman, "Désir d'enfant", *Le Bulletin freudien*, sayı 21, Aralık 1993.

33 Gérard Poussin, *La Fonction parentale*, 2004, Geneviève Serre, Valérie Plard, Raphaël Riand, Marie Rose Moro'nun mükemmel makalesinde alıntılanmıştır, "Refus d'enfant: une autre voie du désir?", *Neuropsychiatrie de l'enfance et de l'adolescence*, sayı 56, 2008, s. 9-14.

34 Bkz. Jane Bartlett, *Will you be mother?*, 1994, s. 107-111; Elaine Campbell, a.g.e, 37-41; Marian Faux, a.g.y., s. 16-17.

35 Pascale Donati, *Ne pas avoir d'enfant*, a.g.y., s. 15.

lik bunu onların evlilik ve annelik hakkında cesaretlerini kırmadan yapan, olumlu bir aktif anne imajından söz edenler de vardır. Sonuç olarak mesele, anne olmak ya da olmamak kararının normallik mi yoksa sapma olarak mı analiz edileceğidir. Kişi kendisini çocuk arzusunun meşruiyeti hakkında asla sorgulamaz. Bununla birlikte, annelerin sorumsuzluklarının yol açtığı tahribatı hiçkimse inkâr etmemektedir. Kaç çocuk annelerinin ikâme aracı, oyuncağı ya da aksesuarı olma rolünü oynamak için dünyaya getirilmiştir? Kötü muamele görmüş veya kendi başına bırakılmış kaç çocuk harcanıp gitmiştir? Ne tuhaftır ki toplum, sahip oldukları sorumlulukları inkâr edenlerden çok, onları ölçüp biçenleri sorgulamaktadır...

İlişkiden ve meslekten duyulan tatmin

Fransa'da, aile uzmanlarının çoğu, Philippe Ariès'nin[36] aksine, çağın bireyciliğinin ilişkiyi ebeveynliğin önüne geçirdiğini düşünmez. Tam aksine Pascale Donati, bütün kamuoyu yoklamalarında ailenin değerler sıralamasında ilk sırayı tuttuğunu ve "ilişkinin dengesi açısından çocuğun kaçınılmaz olarak görüldüğünü"[37] gözlemlemiştir. Ayrıca ebeveynliğin bireylere getirdiği sağlık, psikoloji ve kimlik avantajlarının da altı çizilir. Anneliğin kadınlar açısından toplumsal ve mesleki bedelini hiçkimse inkâr etmese de, anneliğin ilişkiye bedeli bilançoda yer almamaktadır.

Bununla birlikte çok sayıda Anglo-Sakson araştırmacı çocuklu ya da çocuksuz çiftlerin ilişkiden duydukları tatmin konusuyla ilgilenmiştir. Her ne kadar iki grup da tatmin olduğunu gösteren gerekçeler ileri sürse de ve sözleri-

36 "Lenfant: la fin d'un règne", *Finie, la famille?* içinde, Autrement, 1975, yeni baskı 1992, s. 229-235. Philippe Ariès doğum oranındaki düşüşü hedonist bir Malthusçuluk ile açıklar. "Kral-çocuk"tan bireylerin ve çiftin tamamlanmasını tehlikeye sokan "dert-çocuk"a geçilmiştir.

37 *A.e.*, 31-32.

nin doğruluğunu ölçmek oldukça zor olsa da, anketlerin çoğaltılması ilginç sonuçlar ortaya koymaktadır. Ebeveyn çiftler üzerine yapılan araştırmalar çiftlerin kırklı yaşlara geldiklerinde ilişkiden aldıkları tatminde bir azalma olduğunu belirtiyor. Uzun bir süre hiçkimse bu olguyu evdeki küçük çocukların varlığıyla ilişkilendirmeyi düşünmedi.[38] Meseleye daha yakından bakıldığında çocukların sürekli olarak anne baba arasındaki diyaloğa dâhil oldukları ve çiftin ihtiyaç duyduğu baş başa kalmayı imkânsız hale getirdikleri görülmektedir. Bir çocuğun eğitimi baba ile anne arasında sürtüşmelere yol açabildiği gibi, ebeveyn rolü ile eş rolünü değiştirmenin zorluğu da bilinmektedir. Çift ilişkisi aşk ve suç ortaklığı üzerine kurulu olduğu için asgari bir samimiyet ve özgürlük gerektiren bu harçlarla beslenir. Oysa ebeveynlik görevi çocukların tasarrufunda olmak için kendini ve kendi arzularını unutmayı gerektirir. Sonuç olarak, annelik (ve babalık) rolünün âşık kadından (ve âşık erkekten) daha keskin bir antitezi olabilir mi? Çocuklar uyuyup da genellikle kan kaybına uğramış haldeki çift yalnız kaldığında, bir anda ebeveynlik alışkanlıklarından sıyrılıp partnerini baştan çıkarmaya çalışmak o kadar kolay olmayabilir. Çocuğun çiftin dayanıklılığını güçlendirdiği fikri biraz uzun sürmüştür. Elbette çocuk baba ile anne arasında çözülmez bir bağ kurar, ama aynı zamanda paradoksal bir şekilde erkekle kadın arasındaki uyumun önündeki hakiki bir engel de olabilir.

Buna karşılık çocuksuz çiftler ise baş başa kalmanın avantajlarını belirtmekten hoşlanırlar: birbiri için yaşamak, ebeveyn olan çiftlere göre daha fazla şeyi beraber yapmak, ötekinin duygularına ve arzularına kulak vermek. Onlar çocuğu bu uyumun karşısındaki bir tehdit olarak algılamaktadırlar. Özellikle de *childfree* kadın, zamanının ve fiziksel, duy-

38 Marians. Faux, *Childless by Choice*, *a.g.e.*, s. 42-43; Jane Cameron, *Without Issue*, *a.g.e.*, s. 61-64 ve 74-76.

gusal ve cinsel enerjisinin tasarrufunu elinde bulundurma keyfini ön plana çıkarır.[39]

Bu hayat tarzından yana olanlar genellikle daha ileri yaştaki çiftler oluyor. Bireyciliklerinin yanı sıra başka özellikleri de oluyor: dinle az ilgili ya da ilgisiz, rasyonalist, toleranslı, kozmopolit, eşitlikçi ve kentli.[40] Üstelik bu çiftler de diğerleri gibi ayrılıyorlar ve şüphesiz çok daha kolay bir şekilde.[41] O halde şu ya da bu hayat tarzının önceliği söz konusu değildir. Söz konusu olan sadece alternatif bir kararın meşruiyetini tanımak ve kendilerini çocuklarıyla zenginleştiren çiftler olduğu gibi, çocukların, ilişkileri adına bir kayıp olabileceğini ya da ilişkilerini kısırlaştırabileceğini hisseden çiftlerin de olduğu gerçeğini kabul etmektir.

Tek başına ya da çift olarak yaşayan çocuksuz kadınlar üzerine otuz yıldır yapılan bütün araştırmalar, bu kadınların mesleklerine güçlü bir şekilde bağlı oldukları savını doğruluyor. 90'larda çalışma hayatında çocuksuz kadınların sayısının çocuklu kadınlarınkinden fazla olduğu (%75'e karşı %87) ve genellikle, kadro ya da yönetici olarak, annelerden

---

39 Marsha D. Somers, "A Comparison of Voluntary Childfree Adults and Parents", *Journal of Marriage and the Family*, cilt 55, sayı 3 (Ağustos 1993), s. 643-650. Jane Cameron, *a.g.e.*, s. 75. Sherryl Jeffries, Candace Konnert, "Regret and Psychological Well-Being among Voluntary and Involuntary Childless Women and Mothers", *International Journal of Aging & Human Development*, 2002, cilt 54, sayı 2, s. 89-106.

40 Sandra Toll Goodbody, "The Psychosocial Implications of Voluntary Childlessness", *Social Casework*, 1977, s. 58, (7), s. 426-434. Ayrıca bkz. Joshua M. Gold ve J. Suzanne Wilson, "Legitimizing the Child-Free Family", *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, cilt. 10, s.1, Ocak 2002, s. 70-74.

41 Kristin Park, "Choosing Childlessness...", a.g.m., s. 375. Yazar, çocuklu ve çocuksuz çiftlerin ilişkiden aldıkları tatmin üzerine yapılan karşılaştırmalı araştırmaların farklı sonuçlar doğurduğunu belirtiyor. Bazılarına göre anlamlı farklar yoktur; bazılarına göre ise çocuksuz çiftler daha fazla tatmin olmaktadır. *British Office of Population Census and Survey* (1995) 16 yaşından küçük çocukların ebeveynlerinin boşanma oranlarının, 16 yaşından büyük çocukların ebeveynlerine göre daha yüksek olduğunu göstermiştir. Çocuksuz çiftlerin boşanma oranı ise ikisinin ortasında yer almaktadır.

daha önemli görevlerde bulundukları[42] (%21'e karşılık %36) tespit edilmiştir. 2000'de Elinor Burkett *childless* kadınların Amerikan elit sınıfına ait olduklarını teyit etmiştir: ortalama anneden daha zengin, daha bağımsız ve daha iyi eğitimli. Hatta isteyerek *childless* olan kadınların yüzdesinin doğrudan doğruya diplomalarına ve üniversite unvanlarına bağlı olduğunu da gözlemlemiştir. Diploma ve üniversite unvanları ne kadar önemliyse, yaptıkları işler de o kadar ilginç oluyor ve çocuksuz kalma tercihine de o kadar sık rastlanıyor: "Düşük eğitimli kadınların sadece %10'u annelikten vazgeçerken, iki yıl üniversiteye gitmiş olanlar arasında bu oran %19, daha da yüksek diplomalı olanlarda ise %28'dir."[43] Kimileri bunda şaşılacak bir yan görmüyor: "Daha yüksek diplomalı kadınların düşük eğitimli kadınlardan daha iyi ekonomik perspektifleri ve özsaygılarını güçlendirecekleri daha fazla fırsat alternatifleri olur ki bu da, diploma düzeyinin anneliğin önemsenmesi ile ters orantılı olduğunun düşünülmesine yol açar."[44] Yazarlar, Amerika Birleşik Devletleri'nde siyahi kadınların beyazlardan daha yüksek bir doğurganlık oranına sahip olmalarının geniş ölçüde eğitim seviyelerine bağlı olduğunu gözlemler. Her iki kesimde de iyi diplomalar almakla daha ileri yaşta anne olmak ve daha düşük doğurganlık oranı arasında ilişki vardır.

Eğitim seviyesi ile doğurganlık arasındaki bu bağlantı hemen hemen her yerde gözlemlenebilmektedir.[45] Jürgen

---

42 Jane Cameron, *a.g.e.*, s. 23.

43 Elinor Burkett, *The Baby Boon*, 2000, s. 182.

44 Julia Mcquillan, Arthur L. Greil, Karina M. Shreffler, Veronica Tichenor, "The Importance of Motherhood among Women in Contamporary United States", *Gender & Society*, cilt 22, sayı 4, Ağustos 2008, s. 480.

45 Jan M. Hoem, Gerda Neyer ve Gunnar Anderson adlı İsveçli nüfusbilimciler bu iddiayı ayrıntılı bir şekilde irdeleyen çok ilginç bir makale yayımladılar. Onlara göre eğitim seviyesi, seçilen mesleki oryantasyondan daha az belirleyicidir. Daha çok kadınlara açık meslekleri (kamu hizmeti, eğitim, tıp dünyası vb.) seçen kadınlar, erkeklerin alanına giren işlerle (örneğin, özel teşebbüs, düzen-

Dorbritz 1955 ve 1960 yılları arasında doğmuş çocuksuz Alman kadın nüfusunun %30 civarında dalgalandığını ve bu oranın 1960'tan sonra doğmuş yüksek diplomalı kadınlar arasında çok daha belirgin bir hale geldiğini belirtiyor: 1964'te doğanlarda %35,3 ve 1965'de doğanlarda %38,5.[46] Isabelle Robert-Bobée aynı saptamayı Fransa için yapıyor.[47] 1945 ile 1953 arasında doğan kadınların sadece %10'u çocuksuz olsa da, bu oran düşük eğitimliler arasında %7 iken yüksek diplomalılarda %16'dır. Çift olarak yaşayan yüksek eğitimli kadınların oranı daha düşüktür (düşük diplomalıların %96'sı bir erkekle birlikte yaşarken yüksek diplomalılarda bu oran %91'di). Bu çiftlerin sayısı daha az olmasına rağmen, bir çocuk doğuranların oranı yine daha düşüktür. Eğitimini kendi kuşağının ortalamasından iki yıl sonra bitiren kadınların %12'si çocuk sahibi olmazken bu ortalamadan altı yıl sonra bitiren kadınların %20'si çocuk sahibi olmamaktadır (çift halinde yaşarlarken %12).

Isabelle Robert-Bobée, aile yaşantısı ile iş yaşantısı arasındaki eklemlenmenin nedenlerinin araştırılması gerektiğini söyler, ama aynı zamanda "daha kalifiye kadınlar işleri dolayısıyla sosyal bir tanınma beklentisi içinde iken daha düşük kalifiyeli kadınlar için bu tanınmanın ebeveyn statüsünün edinilmesiyle gerçekleştiğini" belirtir. I. R-Bobée, ekonomi açısından bakıldığında "bir çocuğun doğumuna bağlı elverişlilik bedelinin kadrolu kadınlar için daha yüksek ol-

---

siz iş saatleri olan meslekler) ilgilenenlerden fazla çocuk yapıyorlar. Bununla birlikte, varsayımlarına, sözlerinin kapsamını kısıtlayan karşı örnekler gösteriyorlar. Bkz. "Education and Childlessness. The Relationship between Educational Field, Educational Level, and Childlessness among Swedish Women Born in 1955-1959", *Demographic Research*, cilt 14, makale 15, s. 331-338. 9 Mayıs 2006'da yayımlanmıştır.

46 Jürgen Dorbritz, "Germany: Family diversity..." a.g.m., s. 570-571. Microcensus 1999-2003 verilerini referans alıyor (Duschek ve Wirth, 2005).

47 "Ne pas avoir d'enfant: plus fréquent pour les femmes les plus diplômées et les hommes les moins diplômés", *France, portrait social*, 2006, s. 181-196.

duğunu ve bunun ücret yükseldikçe daha da arttığını" ekler. Bu kadınların mesleki etkinlikleri her bakımdan tamamlanmaları için o kadar yeterli oluyor ki başka şeyleri hayal etmiyorlar; kaldı ki bir çocuğun bakımı için gereken bütün olanaklara da sahiptirler.

Eğer bu eğilim kabul görürse günün birinde anneliğin kültürel, toplumsal ve mesleki olarak daha az donanımlı kadınların üstüne kaldığını ya da onların tekeline geçtiğini mi göreceğiz? Ya da Amerikalı nüfusbilimci Phillip Longman'ın belirttiği gibi en dindar, en geleneksel ve en muhafazakâr kadınlar mı anne olacak?[48] P. Longman, ulusların bekası ve emeklilik ödemeleri için gerekli olan yüksek doğurganlık oranını koruyabilen yegâne "kültürel rejim" olan patriarkal düzene geri dönüldüğünü haber vermektedir. Yazar, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki dine dönüşün öncüllerine ve dindar Müslümanların davranışına bakarak böyle düşünüyor. Ancak bu iflah olmaz muhafazakâr, hem bireyciliğin güç kazanmasından hem de feminist devrimin derin etkisinden tamamen habersiz görünüyor.

Eleştirilen ve imrenilen bir hayat tarzı

Günümüzde doğurmamayı kadın açısından bir başarısızlık olarak görme eğilimi hâlâ kuvvetlidir. Çocuğu olmayan kadına ya acınacak ya da suçlanacaktır. Sosyolog Pascale Donati'nin de belirttiği gibi: "Döllenmemek normdan bir sapmadır"[49] ve bir bedeli vardır: toplumsal olarak onaylanmamak. Çocuk sahibi olmamış otuz kadın (40-50 yaşlarında) ve otuz erkekle (45-55 yaşlarında) yapılan araştırmadan (biyografik söyleşiler) sonra şu sonuca varır: "Çocuk sahibi

48 Phillip Longman, "The Return of Patriarchy", *Foreign Policy*, 1 Mart 2006.

49 "La non-procréation: un écart à la norme", *Informations sociales*, 2003, sayı 107, s. 44-51.

olabilecekken çocuksuz kalındığı zaman bir kadın olmaktansa erkek olmak, çift olmaktansa yalnız yaşamak ve halinden memnun bir kadın olduğunu çok fazla göstermemek gerekiyor. Bu değerlendirmede anne olmama tercihini yapmış evli bir kadın en şüpheli durumdaki kişidir. [...] Toplumumuz kendi kendisine yeten aşk için meşru bir süre tanımlıyor ki bu, karşılaşma ve çift olma süresidir. Ama bu sürenin aşılması ve daha özgeci (altruist) bir ilişki arzusuna yol açması gerekir: Bu ilişki ise ebeveynliktir. Anne olmayı reddeden kadın acaba aşka çok mu düşkündür?"[50] Bu kadınlarla ilgili bol miktarda negatif basmakalıp söz vardır: egoist, kendini tamamlayamamış, rahatsız, olgunlaşmamış, materyalist ve kariyer düşkünü vb.[51]

Sanki bütün annelerin sorunları ya da kaygı uyandıran psikolojik profilleri olmazmış gibi, anne olmayanın sürekli olarak kendisini aklaması istenir diye yazar Emilie Devienne.[52] O ebeveynleri, ailesi, arkadaşları (ebeveyn olan), işyerindeki meslektaşları... kısacası bütün toplumdan gelen baskıların hedefidir. Öyle ki artık haklı olarak kendi kendisine "çocuk arzusu"ndan ziyade "görev"den söz etmenin daha yerinde olup olmayacağı sorusunu sorar hale gelebilir.[53]

Aslında ebeveynlerin, ebeveyn olmayanların hayat tarzına gizlice imrendiğini gösteren bir sürü işaret vardır. Ebeveynlerin saldırganlığı bunun tek göstergesi değildir. Ancak her ne kadar bazıları bir arkadaşla baş başa yapılan samimi bir teke tek görüşmede ya da tanımadık biriyle yaplan ankette bunu açık yüreklilikle itiraf etse de[54] ebeveyn olmaktan pişman-

---

50 *A.e.*, s. 49-50.

51 Joshua M. Gold ve J. Suzanne Wilson, "Legitimizing the Child-Free Family... a.g.m., s. 71.

52 *Être femme sana être mère. a.g.e.*, s. 32-38.

53 *A.e.*, s. 56.

54 Bkz. Mardy S. Ireland, *Reconceiving Women, a.g.e.*, s. 157. ve Jane Bartlett, *Will you be mother?, a.g.e.*, a. 115. Şu son saptama: "*Childfree*'ler genellikle annele-

lık duyanların çoğu kendilerine bunu dile getirme izni vermez. Elde edilen duygusal ve diğer yararlar için çok fazla fedakârlık yapıldığı nasıl kabul edilebilir ki? Ebeveynliğin ve daha da kötüsü anneliğin bu hesapçı ve egoist yanı açıkça kabul edilemez, dolayısıyla da dile getirilemez. Toplum, mutlu ebeveynler olduğu kadar, bundan vazgeçmekle belki daha iyi yapmış olan, hem früstrasyon yaşayan hem de acı çeken başkalarının da olduğunu duymaya her zaman hazır değildir... Ne var ki anne olmayan kadının kabul görmesi konusunda son yirmi yılda yine de gelişme kaydedilmiştir. Odile Bourguignon gayet haklı olarak 1987'den itibaren şunu bildirmişti: "Çocuk istemeyen kadınların gelecekte, anneliği yalnızca onu isteyen kadınlara bırakarak artık bu konuya hiç aldırmayacakları bir kültürel ortamın doğması muhtemeldir."[55]

YENİ BİR KADINLIK TANIMI ARAYIŞI

Çok sayıda Fransız ya da yabancı nüfusbilimci ve sosyolog gelecekte tercihen *childless* olma sayısında bir artış öngörüyor. "Genç Fransız kadınları arasında çocuğu olmayanların sayısının artması ama bu artışın sınırlı olması muhtemeldir: 1970 doğumlular için bu oran %11 olarak öngörülmüştür."[56] Fransız ve İskandinav kadınlarında öngörülen bu zayıf artış, Avrupa'nın geri kalanı ile ilgili tahminlerle çelişmektedir. İngiliz araştırmacı Rosemary Gillespie, kadınlarda büyüyen çocuksuz kalma eğiliminin altını çiziyor[57] ve 2003 yılın-

---

rin kendilerini kıskandıkları duygusunu taşırlar ve zaman zaman anneler de onlara çocuklarına hayran olduklarını ancak bir daha yapmak gerekse bunu yapamayacaklarını, çünkü çocukların çok fazla fedakârlığa mal olduğunu söylerler."

55 "La question de l'enfant", *L'Année sociologique*, 1987, 37, s. 93-118. Alıntı yapan Pascale Donati, *Ne pas avoir d'enfant*, *a.g.e.*, s. 14.

56 Laurent Toulemon vd., "France: High and Stable Fertility", *a.g.e.*, s. 516.

57 Bkz. "Voluntary Childlessness in the United Kingdom", *Reproductive Health Matters*, cilt 7, sayı 13, Mayıs 1999, s. 43-53; "When No Means No: Disbelief,

da 1973 doğumlu İngiliz kadınları arasında *childless* olacakların oranını %25 olarak tahmin ediyordu.[58] Eski Doğu Avrupa ve Güney Avrupa için de benzer rakamlar ileri sürülmüştür. Ama bu rakamlar bir sürü bilinmeyene dayanmaktadır: Ebeveyn olmanın bedellerini ve yararlarını irdeleyen rasyonalist bakış açısı, ebeveynlik macerasından ve deneyiminden alınan tadın ayağını kaydırabilecek mi? Daha fazla cinsiyet eşitliğinden yana olan aile politikalarının etkisi ve daha az çetin olan bir annelik modeline doğru gelişme bu tahminleri yalanlayabilir. Öyle ki Phillip Longman'ın beklentilerinin aksine patriarkal sisteme geri dönüş hayali kurmak çok inandırıcı değildir.

Buna karşılık *childless* kadınların oranı bugünkü oranla aynı kalmak zorunda olsa bile, geleneksel kadınlık tanımından vazgeçmek kaçınılmazdır. Bu kadınların önemli bir kısmı için annelik artık kendini gerçekleştirme yolu değildir. Onlar kadınlığın geleneksel annelik özünü reddetmekle kalmıyorlar, aynı zamanda anneliklerinden keyif alan kadınlardan çok daha kadınsı olduklarını düşünüyorlar. Kimilerine göre anneliğe bağlı etkinlikler kadınları cinsellikten[59] ve dolayısıyla da kadınlıktan uzaklaştırır. Annelik çeşitli "fedakârlıklarla", kendi kadın kimliklerinin kaybıyla özdeşleştirilmiştir. Kimileri için ise, çocuk arzusu tamamen yabancıdır ve annelik içgüdüsü nosyonunun bile hiçbir anlamı yoktur. Bununla birlikte onları kadın milletinden dışlamak ya da geçmişte yapıldığı gibi patolojik teşhis ile yetinmek yanlış olacaktır.

Disregard and Deviance as Discourses of Voluntary Childlessness", *Women's Studies International Forum*, cilt 23, sayı 2, 2000, s. 223-224; "Contextualizing Voluntary Childlessness within a Postmodern Model of Reproduction", *Critical Social Policy*, cilt 21, sayı 2, 2001, s. 139-159; "Childfree and Feminine", *Gender & Society*, cilt 17, sayı 1, Şubat 2003, s. 122-136.

58 Rosemary Gillespie 2003 tarihli makalesinde *Social Trends* 2000'in tahminlerinden yararlanıyor.

59 Rosemary Gillespie, 1999, s. 49-50.

Amerikalı psikolog Mardy Ireland ya da İngiliz Rosemary Gillespie gibi konuyla ilgili bazı uzmanlar için bu kadınlar feminizmin üçüncü aşamasını temsil ediyorlar. Onlar bir tür öncüdür. Mardy Ireland 70'lerin, bir cinsiyete ya da ötekine özgü bir insani özellikler tanımına dayanan erdişilik kavramını doğurduğunu, erdişinin her iki cinsiyetin rol özelliklerini de sergilediğini gözlemlemiştir. 90'lardan itibaren bu insani özelliklerin bölüştürülmesi ve bir toplumsal cinsiyete atfedilerek tanımlanması gerekip gerekmediğini anlamak için giderek daha fazla soru sorulmaktadır."[60] Catherine Hakim'e göre bu sorunun yanıtı hayırdır. Hakim, *childfree* olanların, kadınları erkeklerden ayıran mutlak ve temel kadın özelliklerinin olmadığını kanıtladıklarını söylüyor.[61]

Bu sözler, cinsiyetlerin birbirine karışması ve benzemesinden hiç hoşlanmayan herkeste korku yaratacaktır. Kadına annelik görevlerini hatırlatmak için "memeli dişi"yi öne sürenleri de korkutacaktır. İstense de istenmese de, annelik artık kadın kimliğinin önemli bir özelliğinden başka bir şey değildir ve de kadının kendi bütünlük duygusunu yaşaması için zorunlu bir etken değildir.

Doğum kontrolü sayesinde ya da nedeniyle kadınlar âlemi bölünmekte ve çeşitlenmektedir. Bunu görmemek için kör olmak gerekir!

60 Mardy S. Ireland, *Reconceiving Women*, a.g.e., s. 6.

61 *Work-Lifestyle Choices in the 21st Century*, a.g.e., s. 82. Ayrıca bkz. Judith Butler'ın çalışmalarında teorisi yapılan *queer* akımı.

YEDİNCİ BÖLÜM

Fransız Kadınlarının Durumu

Fransız annelerinin oldukça kötü bir şöhreti vardır. Bunu atalarından kalan, doğaya ve ahlaka karşı olarak değerlendirilen bir uygulamaya borçludurlar: bebeği annenin vücudundan vaktinden erken ayırmak. Dört yüzyıl önce Fransız kadınları yeni doğan bebeklerini uzaklardaki sütannelere emanet ediyorlardı; bugün ise bebeklerini kreşlere ya da bir dadının kollarına "terk ediyorlar". İstatistiklere bakılırsa, emzirmek için evde oturma fikrinin meraklısı değiller. Benzerlerinin büyük bir kısmının davranışıyla çelişen bu tuhaf tutum, hem psikologlar hem de antropologlar tarafından şiddetle eleştirilmektedir. Örneğin, disiplinin üstatlarından biri olan Bronislaw Malinowski, 20'lerden itibaren, Fransız kadınlarının tutumunu "önemli sapkınlıklar" diye nitelemekte tereddüt etmemiştir.

"Gelenekler, ahlak kuralları ve idealler aracılığıyla anneyi çocuğun sütannesi haline getiren toplum annenin doğum anında canlanan içgüdüsel itkilerini onaylamakta ve pekiştirmektedir; üstelik bu, toplumun hem üst hem de alt sınıfları ve hemen hemen bütün Avrupa ülkeleri için geçerlidir.

Ancak bu kadar temel ve biyolojik olarak bu denli desteklenen bir ilişki karşısında bile geleneğin ve içgüdüsel itkilerdeki gevşekliğin *önemli sapkınlıklar*'a yol açtığı toplumlar vardır. Çocuğu ilk bir yıl boyunca para karşılığı bir sütanneye emanet ederek ondan kurtulmaya dayalı şu sistem gibi. Bu gelenek bir dönem Fransa'da orta sınıflar arasında çok yaygındı; bir sütanne kiralayarak ya da çocuğu yapay sütle besleyerek annenin göğüslerini korumayı amaçlayan şu acınası sistem de öyle..."[1]

Pascale Pontoreau yakın zamanda, geleneksel Fransa'da "*iyi anne* kavramının olmadığını"[2] ileri sürmüştür. Ama meseleye daha yakından bakıldığında bu sözün belki bugün de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Annelerin çoğu, çocukları bir yaşına gelene kadar çalışmayı bırakmaktan hoşnutsuzlar. Çocuklarını yabancılara emanet ediyorlar ve neredeyse tamamı biberon kullanıyor. Ortalıkta yapılan toplu "Büyük Emzirme Törenleri"ne[3] gülümseyerek, omuz silkerek ya da acı bir alayla tepki gösteriyorlar. Bununla birlikte, ezeli ve ebedi iyi anne imajına uygun olanlar, emziren kadınlardır ki bu hiç kuşkusuz dönem bağlamında geçerlidir. 18. yüzyılın "iğrenç anne"sinden 19. yüzyılın "vasat anne"sine uzanan yolda Fransız kadınının toplumsal statüsü üzerinde etkili olan bir tür soy zinciri vardır. Bütün nüfusbilimcilerin sorguladığı bir olguyu kısmen açıklayabilecek bir sabit durum vardır: Fransız kadınlarının doğurganlık oranı. Fran-

1 Bronislaw Malinowski, *La Sexualité et sa répression dans les sociétés primitives* [1921], s. 19-20, 1932 baskısı. Bu metin psikanalist Hélène Deutsch tarafından alıntılanmış ve *Psychologie des femmes, Maternité*'nin 2. Cilt'inde tekrar kullanmıştır, s. 2-3.

2 *A.g.e.*, s. 30

3 La Leche League, kadınları çocuk istediği zaman ve her yerde emzirmeye teşvik etmek için 2006'dan beri Fransa'nın büyük şehirlerinde toplu emzirme günleri düzenliyor. 2006'da etkinliğe katılan annelerin sayısı 500'dü; 2009'da ise 12 Ekim tarihli *Le Parisien*'e göre 2.200, organizatörlere göre ise 2.400 anne katılmıştı.

sız kadınları sadece *childless* hayat tarzının cazibesine daha az kapılmış görünmekle kalmayıp annelik görevleri konusunda en isteksiz kadınlar olarak tanınmalarına rağmen, en çok çocuğu onlar yapıyor. Bu bariz paradoksun açıklamasını bulmak için tarihe bir göz atmak gerekir.

"VASAT" ANNELER, AMA... ANNELER

İskandinav kadınları Avrupa'nın emzirme şampiyonu olurken Fransız kadınlarının sıralamada sonuncu geldiği biliniyor.[4] Tıpkı Kuzeyli kadınlar gibi Fransız kadınları da Avrupa'daki en yüksek profesyonel etkinlik oranına sahip kadınlar arasında sayılırlar, ancak onları diğerlerinden ayıran bir özellikleri vardır: Küçük çocuk anneleri tam zamanlı çalışmaya devam ederler, özellikle de ilk çocuğun doğumundan sonra. İkinci ve özellikle de üçüncü çocukla birlikte sayıları azalır: Üç ya da daha fazla çocuğu olan annelerin %25'i tam zamanlı çalışırken bir çocuğu olan annelerin %50'si tam zamanlı çalışmaktadır.[5] Yarı zamanlı iş olanağını kitlesel olarak kullanan İskandinav ve Hollandalı kadınların aksine Fransız annelerin çoğunluğu yarı zamanlı çalışmanın bir avantaj değil bir zorluk olduğunu düşünüyor. 20 ila 49 yaşındaki kadınların sadece %22'si yarı zamanlı çalışıyor: bunlar arasında bir çocuk anneleri %21, iki çocuk anneleri %32, üç çocuk anneleri ise %45 oranındadır. Toplamda çok az kadın daha az çalışma eğilimi göstermektedir: 20-49 yaşındakilerin sadece %9'u yarı zamanlı çalışma imkânından yararlanmak istemektedir.[6] Yarı zamanlı çalışma, Kuzey ülkelerinin tersine Fransa'da tercih edilen değil zorunda kalınan bir

4 Bkz. Önceki bölümler, s. 129.

5 Olivier Thévenon, "Les politiques familiales des pays développés: des modèles contrastés", *Population & Sociétés*, sayı 448, Eylül 2008.

6 Laurent Toulemon, Arianne Pailhé ve Clémentine Rossier, "France: High and Stable Fertility", Temmuz 2008, a.g.e, s. 533.

uygulamadır. Genellikle bir tehlike işaretidir ve annelerin yükünü hafifletmekten ziyade, şirketler için düzenleme değişkeni işlevi görür.

Fransız kadınlarının doğurganlık oranı bütün dünyadaki nüfusbilimciler için bir merak konusudur. INSEE'nin (Devlet İstatistik ve Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü - Institut national de la statistique et des études économiques) yakın dönemde yaptığı, kadın başına ortalama 2,07 çocuk tahmini, 2008 yılı için yirmi yedi Avrupa ülkesi arasındaki en yüksek orandır.[7] INED (Ulusal Nüfus İncelemeleri Enstitüsü - Institut national études démographiques) başkanı François Héran bu "Fransız istisnası"nı açıklayan üç faktör öne sürüyor: üç yaşındaki (bazen daha da küçük) çocukları kabul eden ücretsiz anaokulu; esnek ve değişken bir ilişki tarzı (günümüzde çocukların büyük bir çoğunluğu evlilik dışı doğuyor ve toplumda kabul görme sıkıntısı çekmiyor);[8] son olarak da, giderek daha fazla sayıda kadının hamileliği kırk yaşından sonraya ertelemesi.[9] Tüm bunlar bir başka özellikle başat gitmektedir: Fransa doğum kontrolü uygulaması konusunda "dünya şampiyonu"dur.[10] 1997'de 15 ila 49 yaşlarında olan ve hamile kalmak istemeyen, cinsel olarak aktif 100 kadının 80'i bir doğum kontrol yöntemi-

7 Ağustos 2009'da yayımlanan INSEE tahminleri. Kadın başına 2,1 çocuk ile sadece İzlandalı kadınlar daha iyi durumdadır. Ancak İzlandalılar henüz Avrupa'ya entegre olmamıştır. Avrupa'da kadın başına düşen çocuk ortalaması 1,5 iken, İrlanda'nın karma doğurganlık endeksi tıpkı Norveç gibi 2,0'dir. Bkz. Gilles Pison, "Tous les pays du monde (2009)", *Population & Sociétés*, sayı 458, Temmuz-Ağustos 2009.

8 *Le Figaro*, 24 Ağustos 2009. 1994'te evlilik içi 465.526 çocuk doğarken evlilik dışı 275.248 çocuk doğmuştur. 2008'de evlilik dışı doğanlar çoğunluktaydı: 393.248'e karşı 435.156.

9 *A.g.e.*

10 Magali Mazuy, *Être prêt-e, être prêts ensemble?*, 2006'da savunulan doktora tezi, s. 153-154. Kullanılan istatistikler Henri Leridon ve Laurent Toulemon'un makalesinden alınmıştır. "La régulation des naissances se generalize", *Cahiers de l'Ined*, 2002, sayı 149, s. 477-495.

ni kullandığını bildirmiştir. Bu, dünya ortalamasının (%58) çok üstünde, Avrupa ve Kuzey Amerika ülkeleri ortalamasının (%72) ise biraz üstünde bir rakamdır. Bu durum yine de Fransız kadınlarının, Katolik İrlandalı kadınların aksine yüksek bir kürtaj oranını tutturmalarını engellemiyor: yılda 210.000'den fazla. Laurent Toulemon ile ekibinin kaleminden, yüksek "doğurganlık oranının sıkça sanıldığı gibi göçmen nüfusa bağlı olmadığı"nı da okuyunca Galya'nın doğurganlık gizemi daha fazla merak uyandırıyor: "Bu varsayım geçerli değildir: 90'larda Fransa'daki toplam doğurganlık seviyesi, sadece Fransa'da doğmuş olan kadınlar hesaba katılsaydı, kadın başına ortalama 0,07 çocuk azalmış olacaktı. Ayrıca Fransa'da doğmuş olan göçmen kızları, Fransa'da doğmuş annelerin kızlarıyla tam olarak aynı doğurganlık oranına sahipler."[11]

Aynı nüfusbilimciler Fransız olgusunu son çare olarak Fransızların yeterince özgün ve hatta kimilerine göre sınıflandırılamaz olan aile politikasıyla açıklıyorlar. Öncelikle bu politikaların çok cömert olduğundan söz etmek gerek; çünkü aileler için yapılan toplam harcamalar GSMH'nın %3,8'i tutarındadır (para yardımları dâhil); bu da Fransa'yı, ortalamanın %2,4[12] olduğu OECD ülkeleri arasında üçüncü sıraya yerleştirir. Fransa yine de, bu politikalardan Danimarka ya da İzlanda'ya göre daha az olumlu sonuç elde etmiştir. Diğer ülkelere göre daha çeşitlendirilmiş olan aile politikamız üç yaşından küçük çocuğuna bakmak için profesyonel etkinliğine ara vermeyi tercih eden annelere (yetersiz olmakla birlikte) küçümsenemeyecek bir yardım da sunar. 1985'te üç çocuklu ailelere yardım etmek için çıkarılan APE'nin (Aile Eğitim Ödeneği) ardından PAJE (Küçük Çocukların Bakım Tazminatı) de 2004'ten beri ebeveynlere (hakikatte annele-

11 Toulemon, Pailhé ve Rossier, *a.g.e.*, s. 522.

12 Olivier Thévenon, "Les politiques familiales", *Population & Sociétés*, *a.g.e.*

re) ilk çocuğun doğumundan itibaren altı aylık bir süre için etkinliklerini bırakma imkânı sağlayarak bu yardımı genişletmiştir. "Hem profesyonel etkinliklerini sürdürmek için bir bakım yoluna başvuran ebeveynlere hem de küçük çocukla meşgul olmak için etkinliğine ara vermeyi seçen annelere [yardım etmek] için uygulamaya konulan bu çifte yardım sistemi"[13] annelik tercihlerinin çeşitliliğine saygılıdır. Bu sistem doğurganlık oranının düşük kaldığı Finlandiya, Norveç ve hatta Avusturya gibi ülkelerde de mevcuttur.

Bununla birlikte Fransızların aile politikası dünyanın en iyi politikası değildir; zira kadınları daha çok çocuk yapmaya ikna etmek için gereken iki önemli özellikten yoksundur. Fransa'nın uyguladığı aile politikası yeni çıkan babalık iznine[14] rağmen babaları, ev işlerini ve çocuğun bakımını eşleriyle daha fazla paylaşmaya teşvik etmek için pek bir şey önermemektedir, öte yandan İskandinav ülkeleri bu anlamda çok çaba sarf etmektedir. Ayrıca işsizlik oranının erkeklerden daha fazla olduğu kadınlara emek piyasasında neredeyse hiç yardımcı olunmamakta ve mesleki bir etkinliği olan anneler için düzenlenen çalışma saatleri politikası maalesef çok yetersiz kalmaktadır. Son olarak, mahalledeki kreşte yer bulmak ya da çalışma saatleri anneninkilerle uyuşan bir dadı bulmak hâlâ oldukça zordur. Fransız anneler elbette diğerlerine göre ayrıcalıklıdırlar, ama durumları hiç de mükemmel değildir. Sonuçta Kuzey ülkelerinde olduğu gibi en iyi sonuçları verse bile, aile politikasının, çocuk arzusunun gerçekleştirilip gerçekleştirilmemesinden tek başına sorumlu olamayacağını hesaba katmak gerekiyor.[15]

13 *A.e.*

14 1 Ocak 2002'den beri babaların çocuk doğduğunda iki haftalık (çoklu doğumlarda üç hafta) ücretli izin hakları var.

15 Bunun *a contrario* kanıtı Amerika Birleşik Devletleri örneğidir. Bu ülkede uygulanan aile politikasının Avrupa ülkelerinin çoğundan daha az cömert olmasına karşın doğurganlık oranı net olarak daha fazladır.

ATALARDAN KALMA BİR GELENEK: ANNEDEN ÖNCE KADIN

Fransız kadınlarının günümüzdeki davranışını anlamak için birkaç yüzyıl geriye gitmek gerekiyor. 17. ve özellikle de 18. yüzyıldan beri, ideal kadın modeli bütünüyle anneliğe adanmaktan uzaktır. Tam tersine, anneliğe karşı saygılı bir mesafede durur. Annelik kocanın adını ve servetini aktarmak için gereken bir görevdi, ama bu isme layık bir kadını tanımlamak için yeterli değildi. Hatta annelik bakımlarının, kadın ve seçkin eşin görevleriyle uyumsuz olarak değerlendirildiği bile söylenebilir. Maddi kaygılardan kurtulmuş olan aristokrat kadınlar çocuksuz yaşama sanatını uygulayan ilk kadınlar olmuşlardır. 13. yüzyıldan itibaren meme vermeyi reddetmişler ve paralı sütannelere başvurmuşlardır.[16] 17. yüzyılda çocuklarını doğar doğmaz sütannelerine verme sırası yüksek burjuva kadınlarına gelmişti. Olayın kent toplumunun bütün tabakalarına yayılması ise 18. yüzyılı bulmuştu.[17] Küçük ya da büyük şehirlerde en yoksullardan en zenginlere kadar, çocukların sütanneye gitmesi -bazen anne baba evinden çok uzağa- yaygın bir uygulamadır. Hayatta kalmak için evlerinin dışında çalışmak zorunda olan en yoksul annelerin başka seçeneği olmamakla birlikte, kusursuz kadın modeline uyum sağlamayı hayal edenler de sadece hali vakti yerinde sınıfların kadınları değildi.

18. yüzyılda kusursuz kadın olma koşulları şu önem sırasındaydı: bir eş, toplumsal görevleri olan bir kişi ve bir anne. Oysa emzirmek ve çocukların bakımı ilk iki önceliğe en-

16 Paris'te ilk sütanne bürosunun açılması bu dönemdedir.

17 Elisabeth Badinter, *L'Amour en plus*, *a.g.e.*, 1980, s. 52-136. Emniyet müdürü Lenoir'ın kayıtlarına göre 1780'de Paris'te doğan 21.000 çocuğun 1.000'den azı annesi tarafından besleniyor, 1.000 tanesi evde bir sütannesi tarafından besleniyor, geri kalanı ise köylerdeki sütannelerine gönderiliyordu. Prost de Royer Lyon'da aynı saptamayı yapıyordu.

gel oluşturuyordu. Sadece, kendini bayağı bulmayan, emzirmenin berbat olduğu kadar gülünç de olduğunu, kendisinin emzirmesinin çok da şerefli bir davranış olmadığını[18] düşünen kadınlar (ve onların aileleri) değil, kocalar ve babalar da emzirmenin ve çocukların reddedilmesi sorumluluğunda eşit derecede pay sahibiydiler. Emzirmek erkeklerin keyiflerini kaçıran bir sıkıntıydı. Tek sorun bazı erkeklerin karılarının vücudundaki kesif süt kokusundan şikâyetçi olmaları değil, aynı zamanda devrin doktorlarının emzirme boyunca (hamilelik boyunca da yasaktı) cinsel ilişkiyi yasaklamalarıydı. O devirde spermin sütü bozduğu ve kaçırdığı düşünülüyordu. Ki bu da babayı uzun bir perhiz dönemine zorluyor ve onu evlilik dışı ilişkilere girmek üzere yatağından uzaklaştırıyordu. Aile, güzel aile! Aile bağının tehdit altında olduğunu gören doktorlar ve ahlak uzmanları hep bir ağızdan yeni anneye çocuğunu bir sütanneye emanet etmesini salık verdiler. Bütün toplum bu uygulamayı onayladı ve kadınlar da şahsen bundan şikâyetçi görünmediler. Tam aksine, o döneme dair pek çok tanıklık kadınların buna çok sevindiklerini gösteriyor. Zira küçük çocuk, cinsel hayatlarına bir engel oluşturmanın yanı sıra keyifleri ve monden hayatları için de bir sıkıntı kaynağıydı. Çocuk sütannesinden geri gelir gelmez, derhal bir başka paralı görevli olan kâhya kadına (oğlanlar daha sonra özel eğitmene) emanet edilirdi; daha sonra sekiz ya da on yaşına doğru oğlanlar yatılı okula, kızlar ise manastıra gönderilirdi.

Aydınlama Çağı'nda annelik görevlerinin minimuma in-

18 *A.e.*, s. 85. "Gülünç" kelimesi o dönemde yazılmış mektuplarda ve anılarda sık sık karşımıza çıkar. Anneler, Kâyınvalideler ve ebeler genç annelere bebeklerini kendilerinin emzirmemesini zira kaliteli bir kadının bebeği emzirmek için her dakika memesini çıkarmasının çok uygun bir davranış olmadığını söylerler. Burada "sağmal inek" gibi hayvansı bir kadın imajı vermenin dışında, bunun pek namuslu bir davranış sayılmaması söz konusudur. Emziren annenin dünyadan saklanması ve sosyal hayatını uzun bir süre dondurması gerekmektedir.

dirildiğini belirtmek gerekir. Çocukla ilgilenmek anne için çok değerli bir şey değildi ve çocuğun bakımıyla ilgili ayrıntılar anneye büyük tatmin sağlıyormuş gibi görünmüyordu. Kendi huzurunu ve zevklerini birinci sıraya yerleştiren kadınlar Coulanges'ın küçük şiirine bayılıyordu:

Hayatta bağıran bir sürü çocuktan
daha nahoş bir şey olabilir mi?
Biri baba der diğeri anne
ve bir başkası arkadaşının arkasından ağlar
Ve bunu sürdürmek için
Bir köpek gibi bağlanıp kalırsın.

En gözde kadınlar kendilerini monden hayatta tamamlıyordu: konuk ağırlamak ve ziyaretlere gitmek, yeni bir elbiseyi göstermek, yürüyüşlerde görünmek, gösterilere koşturmak. Monden kadın, her gece, sabahın ilk saatlerine kadar meşguldür. Haliyle "huzurlu ya da ancak haz almak üzere kesintiye uğramış bir uykunun keyfini sürmek"[19] ister. "Ve öğlene kadar yataktan çıkmaz."[20] Hiç vicdan azabı çekmez; çünkü düşüp kalktığı insanlar sosyal hayatın gerekliliğini kabul ederler ve doktorlar bile bunu onaylarlar; tıpkı 18. yüzyılın ortasında çocukların bakımının "toplumda can sıkıcı bir iş olduğunu" dile getiren Moreau de Saint-Elier gibi. Çocuğundan kurtulmak yavaş yavaş bir sosyal ayrım işareti haline gelir. Monden hayatla pek alakası olmayan küçük burjuvalar, tüccar karıları ya da hâkim karıları en gözde kız kardeşlerini taklit ediyorlardı. Parlak bir sosyal hayatları olmadığı için, onlar da bu imrendikleri statünün ilk alametini, annelik sorumluluklarından para karşılığında kurtularak

19 François-Vincent Toussaint, *Les Moeurs*, 1748.

20 Madame Leprince de Beaumont, *Avis aux parents et aux maîtres sur l'éducation des enfants*, 1750.

edinebiliyorlardı. Bu kadar anlamsız konularla meşgul görünmektense hiçbir şey yapmamak daha iyiydi. Sonuç: Anne sütünün hiçbir ikâmesinin bulunmadığı ve hijyen koşullarının korkunç olduğu bu devirde küçük çocuklar sinek gibi ölüyordu. Bir yaşından küçük çocukların ölüm oranı %25'in oldukça üzerindeydi ve yaklaşık iki çocuktan biri onuncu yaşını görmüyordu.[21] Ama bu istatistiklerin beslenme tarzına göre düzenlenmesi gerekir. Anneleri tarafından bakılan ve beslenen çocukların ölüm oranı, sütannesine verilen çocuklarınkinden iki kat azdı: bölgelere ve çocuğun sağlık durumuna göre %11 ve %18.

Aile uzmanlarını ve dahası kamu hassasiyetini hiç durmadan şaşırtan bu olgu yalnızca, toplumun çocuğa bugün verdiği yeri o zamanlar henüz vermemiş olmasına bağlı değildir. Kadınların kendilerini bu şekilde tanımlamayı ve hiçkimsenin kendilerine minnet duymadığı annelik fonksiyonundan kurtulmayı arzuladıkları da anlaşılmaktadır. 18. yüzyılda kadının toplumsal koşuluna özgü yüklerden kurtulmuş olan en gözde sınıflara mensup Fransız kadını İngiliz kadınıyla birlikte dünyanın en özgür kadınıdır.[22] Akdenizli diğer kadınların aksine, seyahat etme ve dünya ile ticaret yapma özgürlüğüne sahiptir. Daha önemlisi, varlığı ve aklı, rafine sosyal ortamlar için gereken bileşenlerdir. Büyük şehirlerde salon tutar ve önemli erkekleri ve kadınları etraflarında toplamaya çalışırlardı. Bir kadının bu konuda başarılı olmak için namuslu bir cazibe sergilemesi yetmez, aynı zamanda konuşma sanatını bilmesi ve kültürel olaylardan haberdar olması da gerekirdi. Bazı kadınlar burada yerel bir ün elde etmiş, bazılarıysa kendilerini ölümsüzleştiren hakiki

21 François Lebrun, "25 ans d'études démographiques sur la France d'Ancien Régime. Bilan et perspectives", *Historiens et géographes*, Ekim 1976.

22 Bkz. L'abbé de Pure, *La Précieuse*: "Fransamızın en büyük hoşluklarından biri kadınların özgürlüğüdür ve bu özgürlük, bütün krallıkta öyle önemlidir ki kocalar neredeyse iktidar yoksunu, kadınlar ise egemendir."

bir zafere ulaşmıştır. Kadın farklılığının simgesi olan ve 18. yüzyılda isim yapan kadınlar, kültür ve bilgi sahibi kişilerdir ki bunlar genellikle çocuksuz olanlar ya da annelik hizmetini asgari düzeyde, yani dünyaya getirmek ve olabilecek en iyi adayla evlendirmek şeklinde yerine getirenlerdir.

Aydınlanma Çağı'ndaki ninelerimiz bize bu pek yaygın olmayan, özgürleşmiş, annelik kaygılarından kurtulmuş ve kimliği anneliğe indirgenmemiş kadın modelini miras bırakmıştır. 18. yüzyılın sonunda geleneklerde gerçekleşen[23] ve feminizmin ortaya çıkışına kadar devam eden devrime rağmen, Fransız toplumu kadınların statüsü ve annelik görevleri hakkında kendine has bakış açısını her zaman korumuştur.

Bugünün Fransız kadını

Rousseau felsefesinin zaferi; 19. yüzyıl sonuna doğru çıkan doğurma yanlısı ideolojinin ve burjuvazinin güçlenmesi ve nihayet psikanalizdeki devrim, çocuğun statüsünü radikal bir şekilde değiştirmiştir. Toplum ve ebeveynleri için kıymetli ve eşsiz bir varlık haline gelen çocuk, artık anneden daha özenli bir bakım talep eder. Kadından dikkatli ve sorumlu bir anne olması istenir. Yavaş yavaş kadınların çoğu emzirmeye başlar ve çocuklarını aile çatısı altında tutar. Edmond Shorter'ın tabiriyle "fedakârlık testi"nden geçerler.[24] Ancak bu, hali vakti yerinde olan çevrelerde tereddüt ve de dirençle karşılanmıştır. Bu çevrelerdeki anneler kendileri emzirmedikleri için köydeki sütanneleri eve getirtiyorlardı. Bu uygulama biberonun yaygınlaşmasına yol açan asepsi metodunun Pasteur tarafından keşfedilmesine kadar sürecektir.

---

23 Elisabeth Badinter, *L'Amour en plus*, a.g.e., 2. Bölüm, "Une nouvelle valeur: l'amour maternel".

24 Edmond Shorter, *Naissance de la famille moderne*, 1977, s. 210.

Bununla birlikte 19. ve 20. yüzyılda Fransız annelerinin tarihinde çarpıcı olan nokta, kendini tamamen çocuklarına adayan hâkim iyi anne ideolojisinin olmamasına rağmen en isteksiz ya da ilgisiz olanların dahi sınıfı geçmeyi başarmalarıydı. Yüzkarası olmak için *Horozibiği*'nin[25] annesi gibi hakiki bir üvey anne olmak gerekiyordu. Doktorların biberona karşı ve doğal beslenmeden yana[26] şiddetli uyarılarına rağmen, İkinci Dünya Savaşı'nın ertesine kadar çok sayıda anne, babanın da onayıyla, bu uyarıları duymazdan geldi. Savaştan sonra yaygınlaşan biberon, kadının kişisel çıkarlarıyla annelik çıkarlarını uzlaştırmayı hedefleyen bir arabulucu çözüm gibi düşünülecekti. Biberon, hareket edebilme ve küçük çocuğu bir başkasına bırakabilme olanağıdır. O halde biberonun, annelik ve kadınlık yaşantılarını birlikte yürütmek isteyen kadınlara sağlanan özgürlük olduğu söylenebilir. 21. yüzyılın ilk yıllarında Fransız kadınlarının büyük bir çoğunluğu, şu rol üçlemesine bağlı kalmıştır: ilişkideki rolü, annelik rolü ve mesleki rolü. Onlar için annelik gerekli bir tamamlanma faktörüdür, ancak yeterli değildir. Hiçbir şeyden vazgeçmek istemiyorlar; ne giderek daha geç yaşta tattıkları annelikten ne de diğer ihtiraslarından.[27]

Eğer "Fransız kadınları vakası"ndan söz edilebiliyorsa, bunun nedeni Avrupalı kadınların çoğunun aksine, taşıdıkları kadın kimliklerinin çok uzun süreden beri hakiki anlamda tanınmasıdır. 18. yüzyılın toplumu çocuğu sütanneye vermeyi rahatça kabullenmişti; tıpkı 20. ve 21. yüzyılın toplumlarının biberon kullanımını ve çocukların doğumdan kısa bir süre sonra bakıma verilmesini meşru görmesi gibi. Kreş ve iki buçuk-üç yaşındaki çocuklar için anaoku-

25 Jules Renard'ın 1894'te yayımlanan meşhur romanı.

26 Geneviève Delaisi de Parseval, Suzanne Lallemand, *L'Art d'accommoder les bébees*, a.g.e., s. 101-105.

27 İlk çocuğu doğurma yaş ortalaması otuzlara yaklaşmıştır. *Le Monde*, 20 Ekim 2009.

lu (anaokulu Fransız buluşudur) toplumun bu yarı zamanlı annelik modeline rıza gösterdiğinin kanıtlarıdır. Ne anneler, ne kayınvalideler, ne de babalar bunda bir zarar görmüyorlar. Kendisinin ve çocuğun çıkarlarına en uygun düşen hayat tarzını seçme hakkının genç anneye ait olduğu anlaşılmıştır. Tam zamanlı anne olması için üzerinde hiçbir ahlaki ya da toplumsal baskı hissetmez; bu durum doğumu takip eden yıl için de geçerlidir. Fransız toplumu uzun süreden beri annenin çocuğun tek sorumlusu olmadığını kabul etmiştir. Ebeveynlik görevlerinin ve ev işlerinin eşit bir şekilde paylaşılması[28] konusunda kendilerini hep naza çeken babalar ortalıkta olmadığı için, yeni gelenin rahatı ve eğitimi konularında eş sorumlu devlet olarak görülüyor. Herkesin gözünde, devletin anneye ve çocuğa karşı bazı görevleri vardır. Öyle ki kamuoyu devletin eksikleri ve çocuk bakımı olanaklarının yetersizliğine karşı, annenin yetersizliklerinden ve hatta babanınkilerden çok daha sert bir tutum içindedir.

Hem liberal olan hem de suçluluk duygusundan kurtaran bu kolektif ruh hali, doğurma kararında pozitif bir rol oynuyor. Annelik sorumluluklarının yükü ne kadar azaltılırsa, annenin ve kadının tercihlerine ne kadar saygı gösterilirse, kadın da bu deneyime girişmeye ve hatta bunu tekrarlamaya o kadar fazla eğilimli olacaktır. Hiçkimsenin yetersiz bulmadığı, dolayısıyla da suçlamadığı yarı zamanlı anneliği desteklemek, bugün üremeyi sağlamanın en şahane yoludur. Buna karşılık anneden, içindeki kadını feda etmesini istemek olsa olsa ancak ilk annelik vaktinin daha da gecikmesine hatta kadının cesaretinin kırılmasına yol açar.

---

28 İngiliz Jane Bartlett için işbölümünde eşitlik üremenin anahtar faktörüdür. Bkz. *Will You Be Mother?*, *a.g.e.* Son dönemde yapılan araştırmalara göre babalar yirmi yıldır ilerlememişlerdir. Ev işlerinin beşte dördünü üstlenen hep annelerdir. Bkz. Arnaud Régnier-Loilier, "L'arrivée d'un enfant modifie-t-elle la répartition des tâches domestiques au sein du couple?", *Population & Sociétés*, sayı 461, Kasım 2009.

Nereye kadar?

Anlaşılacağı gibi yaklaşık otuz yıldır hakiki bir ideolojik yeraltı savaşı sürüyor ki bu savaşın kadınlar açısından sonuçları henüz tam olarak kestirilemiyor. Natüralizmin, bir hayli zayıflamış olan annelik içgüdüsü kavramına yeniden saygınlık kazandırarak ve kadın mazoşizmini ve fedakârlığını överek tekrar güç kazanması, kadın özgürleşmesinin ve cinsiyet eşitliğinin önündeki en büyük tehlikedir. Bu binlerce yıllık felsefenin yandaşları, gelenekleri diledikleri yönde geliştirmek için eşsiz bir silaha sahiplerdir: annenin suçluluk duygusu. Tarih daha önce bize bu metotla ilgili çarpıcı bir örnek vermiştir: 18. yüzyılın ikinci yarısında ahlakçılar, filantroplar, natalistler ve doktorlar tarafından desteklenen Rousseau, kadınları ve bütün toplumu annelik fonksiyonuna yeniden yatırım yapmaya ikna etmeyi başarmıştı. Doğaya geri dönüş iddiası kimilerini heyecanlandırırken kimilerinde suçluluk duygusu yaratmıştı.[29] Rousseau'nun, aynı adlı romanındaki Émile karakterinin müstakbel karısı Sophie'ye çektiği ahlakçı söylev, kadınlar, özellikle de kaybedecek hiçbir şeyi olmayanlar tarafından iyi karşılanmıştır. Hayran olunacak anne: sonunda kadının statüsünü yeniden yükseltecek bir fonksiyon!

Bugün durum hiç de böyle değildir. Kadınlar toplumda önemli bir rol oynuyorlar ve bütün kadınlar her çocuğun doğumundan sonra, tavsiye edildiği gibi iki ya da üç yıl süreyle eve döndüğü takdirde ülke ekonomisinin bunu hissetmesi muhtemeldir ve kadın istihdamında sıkıntı çekileceği ise kesindir. Her ne kadar kitlesel bir eve dönüş varsayımı söz konusu olmasa da, suçlayıcı söylem akıllarda yer etmektedir. Kadınlar bir annenin her şeyini, sütünü, zamanını ve enerjisini çocuğuna vermesi gerektiğini yoksa bunun bedeli-

29 Elisabeth Badinter, *L'Amour en plus*, a.g.e., s. 195-231.

ni daha sonra çok ağır ödeyeceğini defalarca duyuyorlar. Giderek daha fazla sayıda kadının bu engel karşısında geri çekilmesi kaçınılmazdır.

Natüralizmin hedonist bireycilikten daha büyük bir düşmanı yoktur. Bütün tamamlanmalarını natüralizmin övdüğü annelikte bulan kadınlar dışında kalanların hepsi er ya da geç zevklerin ve acıların hesabını giderek daha fazla yapacaktır. Bir yanda benzersiz bir deneyim, karşılıklı sevgi alışverişi, hayatı aktarma ve sürdürmenin önemi; diğer yanda ise früstrasyon ve gündelik stres, kendini feda etmek, kaçınılmaz çelişkiler ve zaman zaman başarısızlık duygusu ve bu duygudan kaynaklanan vicdan azabı. Çocukları tarafından terk edilmiş yaşlı ebeveynler bir epifenomen [ikincil fenomen] değildir. İnandırılmak istendiğimizin aksine, sevgi asla kendiliğinden gelmez; bu, annenin çocuklarına duyduğu sevgi için de geçerlidir; o çocuklar ki yetişkin olduklarında düşkün ebeveynlerine verecek hiçbir şeyleri yoktur. Aslında ne alındıysa ancak o verilebilir...

Hedonist bireycilik acılar olmadan zevkleri ister ya da en azından zevklerin acılardan öncelikli olmasını. Eğer (Batı) Alman kadınlarının yaklaşık üçte biri çocuksuz kalıyorsa bunun nedeni hesabın tutmamış olmasıdır. Ve eğer çocuksuz kalanlar yüksek diplomalı kadınların %38,5'i ise, bu, o kadınların kendilerini anneliğin dışında bir alanda gerçekleştirdikleri anlamına gelir; *tıpkı onlara öğretildiği gibi.* Keşke ideal annelik (kendi ölçülerine göre) taraftarları da çok geç olmadan bundan gerekli sonuçları çıkarsa!

Şimdilik Fransız kadınları "ya hep ya hiç" ikileminden kaçıyorlar. Daha önce bazı pediatrların fermanlarına zaten gayet iyi direnmişlerdi; dünyanın en saygın kurumlarının sağlam desteğini alan natüralistler karşısında, doğumevlerinde kendilerine bakan doktorlar ve hemşireler karşısında da güçlü duracaklar mı? Tırmanan suçluluk söylemleri karşı-

sında arzularını ve iradelerini kabul ettürmeyi başaracaklar mı? Bunalım ve belirsizlik dönemlerinin direniş ve mücadeleye pek uygun olmaması nedeniyle, genç kadınların büyük kısmının akıllarına eseni yapmaya devam ettikleri görülüyor.

Ama nereye kadar?

KAYNAKÇA

Abécassis, Éliette, *Un heureux événement*, LGF, "Le Livre de Poche", 2005.

Abécassis, Éliette; Bongrand, Caroline, *Le Corset invisible. Manifeste pour une nouvelle femme française*, Albin Michel, 2007.

Allaiter aujourd'hui, dergi.

Antier, Dr. Edwige, *Attendre mon enfantaujourd'hui*, LGF, "Le Livre de Poche", 1999.

–, *Éloge des mères. Faire confiance à l'instinct maternel pour favoriser l'épanouissement de nos enfants*, Robert Laffont, 2001.

–, *Confidences de parents*, Robert Laffont, 2002.

–, *Vive l'éducation!*, Robert Laffont, 2003.

Amy, Marie-Dominique, *Construire et soigner la relationmère-enfant*, Dunod, 2008.

Antony-Nebout, Viviane, *Hôpital ami des bébés. Impact sur l'allaitement. Militantisme ou repect des femmes*. Tıp fakültesi doktora tezi, Poitiers Üniversitesi, 2007.

Ariès, Philippe, "L'enfant: la fin d'un règne" *Finie, la famille?*'in içinde, Autrement, 1975, tıpkıbasım 1992.

Azoulai, Nathalie, *Mère agitée*, Le Seuil, "Points", 2002.

Badinter, Elisabeth, *L'Amour en plus. Histoire de l'amour maternel. XVIIe-XXe siècle*, Flammarion, 1980; yeni baskı 2010.

–, "La place des femmes dans la société française", *Lettre de l'OFCE*, sayı 245, 12 Ocak 2004.

Bartlett, Jane, *Will you be Mother? Women who Choose to Say No*, New York University Press, 1994.

Beaudry, Micheline, "Recréer une culture d'allaitement", Le *Périscope*, Ilkbahar 2002, cilt 61.

Beilin-Lévi, Catherine, "Le congé parental trop mal rémunéré pour séduire les papas européens" *Courrier Cadres*, sayı 28, Mart 2009.

Bitoun, Dr. Pierre, Valeur économique de l'allaitement maternel, *Le Dossier de l'obstétrique*, Nisan 1994.

Björnberg, Ulla, Ideology and Choice between Work and Care: Swedish Family Policy for Working Parents. *Critical social policy*, 2002, 22 (1), s. 33-52.

Blum, Linda M., *At the Breast. Ideologies of Breastfeeding and Motherhood in the Contemporary United States*. Boston, Beacon Press 1999.

Bobel, Christina G., "Bounded Liberation. A Focused Study of La Leche League International", *Gender & Society*, cilt 15, sayı 1, Şubat 2001, s. 130-151.

Del Boca, Daniela; Aaberge, Rolf; Colombino, Ugo; Ermisch, John; Francesconi, Marco; Pasqua, Silvia; Strøm, Steinar, *Labour Market Participation of Women and Fertiliy: The Effects of Social Policies*, 2003 yılında Benedetti Vakfı'na sunulan rapor. Rapora internetten ulaşılabilir.

Del Boca, Daniela; Pasqua, Silvia; Pronzato, Chiara, "Why are Fertility and Women's Employment Rates so Low in Italy? Lessons from France and UK" *Discussion Paper*, sayı 1274, Ağustos 2004, IZA, s.1-36.

Boulay, Anne. *Mère indigne, mode d'emploi*, Denoël, 2006.

Brazelton, T.Berry, Points forts. *De la naissance à trois ans*, LGF, "Le Livre de-Poche", 1999.

–, *Écoutez votre enfant*, Payot, Petite Bibliothèque Payot, 2001.

Burkart, Günter, Eine Kultur des Zweifels: Kinderlosigkeit und die Zukunft der Familie *Ein Leben ohne Kinder*, Wiesbaden'den, Verlagfür Wissenschaften, 2007, s. 401-423.

Burkett, Elinor, *The Baby Boon. How Family-friendly America Cheats the Childless*, New York, The Fee Press, 2000.

Cain, Madelyn, *The Childless Revolution. What iy Means tobe Childless Today*, Cambridge. Massachusetts, Perseus publishing, 2001.

Cameron, Jan, *Without Issue: New Zealanders who Choose not to Have Children*, Canterbury University Press, 1997.

Cambell, Annily, *Childfree and Sterilized*, Londra, Cassel, 1999.

Cambell, Elaine, *The Childlessness Marriage. An Exploratory Study of Couples who Do not Want Children*, Londra, Tavistock Publications, 1985

Cannold, Leslie, *What, No Baby? Why, Women Are Loosing the Freedom to Mother, and How They Can Get it Back*, Curtin University Books, 2005.

Carmel, Marlène, *Ces femmes qui n'en veulent pas. Enquête sur la non-maternité volontaire au Québec*, Éditions Saint-Martin, 1990.

Carter, Pam, *Feminism,Breasts and Breast-Feeding*, Londra, Palgrave Macmillan, 1995.

Chodorow, Nancy, *The Reproduction of Mothering*, University of California Press, 1978.

Coppola, Lucia; Cesare, Mariachiara di, "How Fertility and Union Stability Interact in Shaping New Family Patterns in Italy and Spain", *Working Paper*, WP 2007-21, Max Planck Institute for *Demographic Research*, Haziran 2007.

Cornelissen, Waltraud, "Kinderwunsch und Kinderlosigket im Modernisierungsprozess" Der Demographische Wandel, Frankfurt am Main et New York, Campus Verlag, 2006, s.137-167.

Darrieussecq, Marie, Le Bébé, POL, 2002.

Daune-Richard, Anne-Marie; Nyberg, Anita, Entre travail et famille: à propos de l'évolution du modèle suédois, *RFAS*, sayı 4, 2003, s.515-527.

Dayan, Jacques; Andro, Gwenaëlle; Dugnat, Michel, *Psychopathologie et périnatalité*, Masson, 2003.

Debonnet-Gobin, Vicky, *Allaitement maternel et médecine générale*. 26 Eylûl 2005'te savunulan tıp doktora tezi, Picardie Jules-Vernes Üniversitesi/Amiens Tıp Fakültesi.

Delaisi de Parseval, Geneviève; Lallemand, Suzanne, *L'Art d'accomoder les bébés*. Le Seuil, 1980, tıpkıbasım Odile Jacob, 1998.

Delphy, Christine, *L'Ennemi principal 1. Économie politique du patriarcat et L'Ennemi principal 2. Penser le genre*, Syllepse, 1998 ve 2001.

–, *Questions féministes* dergisi(1977-1980), *Nouvelles Questions féministes* adıyla devam eder (1981'den beri).

Delgado, Margarita; Meil, Gerardo; Zamora Lopez, Francisco, "Spain: Short on Children and Short on Family Policies", *Demographic Research*, cilt 19, makale 27 Temmuz 2008, s. 1059-1104.

Der, Geoff ve ark., "Effects of Breastfeeding on Intelligence in Children", *British Medical Journal*, Ekim 2006. Internet adresi: http://www.bmj.com

Descarries, Francine; Corbeil, Christine (haz.) *Espaces et temps de la maternité*, Québec, Les Éditions du remueménage, 2002.

Deutsch, Hélène, *La Psychologie des femmes*, cilt 2, Maternité, PUF, 1949, s. 2-3.

Devienne, Émilie, *Être femme sans être mère. Le choix de ne pas avoir d'enfant*, Robert Laffont, 2007.

Didierjean-Jouveau, Claude-Suzanne, *Anthologie de l'allaitement maternel*, Éditions Jouvence, 2002

–, *Partager le sommeil de son enfant*, Éditions Jouvence, 2005.

–, Laganier, Martine, *Maman bio. Mon bébé de la naissance à deux ans*, Eyrolles, 2009.

Donati, Pascal, "Ne pas avoir d'enfant, costruction sociale des choix et des contraintes à travers les trajectoires d'hommes et de femmes", *Dossier d'études*, sayı 11, Allocations familiales, Ağustos 2000.

–. "La non-procréation: un écart à la norme", *Informations sociales*, sayı 107, 2003, s. 44-51.

Dorbritz, Jürgen, "Germany: Family Diversity with Low Actual and Desired Fertility", *Demographic Research*, cilt 19, makale 17, Temmuz 2008, s.557-598.

Dreux, Claude; Crépin, Gilles, "Prévention des risques pour l'enfant à naître", *Bulletin de l'Académie nationale de médecine*, sayı 3, 2006 s. 713-724.

Eliacheff, Caroline; Heinich, Nathalie, *Mères-filles, une relation à trois*, Albin Michel, 2002.

Eyer, Diane E., *Mother-Infant Bonding: A Scientific Fiction*, Yale University Press, 1992.

Faux, Marian, *Childless by Choice*, Anchor Press/Doubleday, 1984.

Flis-Trèves, Muriel, *Bébé attitude*, Plon, 2005.

Fouque, Antoinette, *Il y a deux sexes, Gallimard*, Le Débat, 1995.

Freud, Sigmund, *Nouvelles Conférences sur la psychanalyse*, Gallimard, Idées NRF, 1971.

Garner, Hélène; Méda, Dominique; Mokhtar, Jamila, La place de travail dans l'identité des personnes en emploi, *DARES*, Ocak 2004, sayı 01.1.

Gauchet, Marcel, "L'enfant du désir", *Le Débat*, sayı 132, Kasım/Aralık 2004, s. 98-121.

Gilbert, Neil, *A Mother's Work. How Feminism, the Market and Policy Shape Family Life*, Yale University, 2008

Gillespie, Rosemary, "Voluntary Childlessness in the United Kingdom", *Reproductive Health Matters*, cilt 7, sayı 13, Mayıs 1999, s.43-53.

–, "When No Means No: Disbelief, Disregard and Deviance as Discourses of Voluntary Childlessness", *Women's Studies International Forum*, cilt 23, sayı 2, 2000, s. 223-234.

–. "Contextualizing Voluntary Childlessness within a Postmodern Model of Reproduction: Implications for Health and Social needs" *Critical Social Policy*, sayı 21, 2001, s. 139-159.

–, Childfree and Feminine", *Gender & Society*, cilt 17, sayı 1, Şubat 2003, s. 122-136.

Gilligan, Carol, *Une voix différente*, Flammarion, "Champs", 2008.

Glenn, Evelyn Nakano; Chang, Grace; Forcey, Linda Rennie (ed.), *Mothering. Ideology, Experience, and Agency*, New York, Routledge, 1994.

Gold, Joshua M., J.Suzanne WILSON, "Legitimizing the Child-free Family" *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, cilt 10, sayı 1, Ocak 2002, s. 70-74.

Goodbody, Sandra Toll, "The Psychosocial Implications of Voluntary Childlessness", *Social Casework*, 1977, sayı 58.

Guerlais, Maryse, "Vers une nouvelle idéologie du droit statuaire: le temps de la différence de Luce Irigaray", *Nouvelles Questions féministes*, sayı 16-17-18, 1991.

Guillaumin, Colette, *Sexe, race et pratique du pouvoir: l'idée de nature*, Côté-femmes, 1991.

Hakim, Catherine, *Key Issues in Women's Work*, Londra, 1996; tıpkıbasım Athlone, 2004.

–, *Work-Lifestyle Choice in the 21st Century*, Oxford University Press, 2000.

–, "For Decades We've Been Told Sweden is a Great Place to Be a Working Parent. But We've Been Duped" Johanna Moorhead ile söyleşi, *The Guardian*, 22 Eylül 2004.

Halmos, Claude, *Pourquoi l'amour ne suffit pas*, NIL Éditions, 2006.

Hays, Sharon, *The Cultural Contradictions of Motherhood*, Yale University Press, 1996.

Henz, Ursula, "Gender Roles and Values of Children: Childless Couples in East and West Germany", *Demographic Research*, cilt 19, makale 39, Temmuz 2008, s.1451-1500.

Hoem, Jan M., "Why Does Sweden Have Such High Fertiliy?", *Demographic Research*, cilt 13, makale 22, Kasım 2005, s. 559-572.

Hoem, Jan M.; Neyer, Gerda; Anderson, Gunnar, "Education and Childlessness: The Relationship between Educational Field, Educational Level, and Childlessnes among Swedish Women Born in 1955-1956", *Demographic Research*, cilt 14, makale 15, Mayıs 2006, s.331-380.

Hrdy, Sarah Blaffer, *Les Instincts maternels*, Payot, 2002.

Hurting, Marie-Claude, Michèle KAIL, Hélène ROUCH (yön.) *Sexe et genre. De la hiérarchie entre les sexes*. CNRS, 1991, 2. Baskı 2002.

Institut National de Prévention et d'Éducation pour la santé [INPES], *Zéro Alcool pendant la grossesse*, basın bülteni, Eylül 2006.

Ireland, Mardy S., *Reconceiving Women, Separating Motherhood from Female Identity*, New York, The Guilford Press, 1993.

Jeffers, Susan, *I'm Okay, You are a Brat*, Los Angeles, Renaissance Books, 1999.

Jefferies, Sherryl; Konnert, Candace, "Regret and Psychological Well-Being among Voluntary and Unvoluntary Childless Women and Mothers", *International Journal of Aging & Human development*, 2002, cilt 54, sayı 2, s. 89-106.

Jolivet, Muriel, *Un pays en mal d'enfants. Crise de la marnité au Japon*, La Découverte, 1993.

Journal of the American Dietetic Association, Mayıs 2005, cilt 105, sayı 5.

Kaufmann, Jean-Claude, *L'Invention de soi*, Armand Colin, 2004.

Klaus, M.; Jerauld, P.; Kreger, N.; MCalpine, W.; Steffa, M.; Kennell, J., "Maternal Attachment: Importance of First Postpartum Days", *New England Journal of Medicine*, 286 (9) Mart 1972 s. 460-463.

Klaus, M.; Kennell, J., "Maternal Infant Bonding: The Impact of Early Separation or Loss on Family on Family Development", Saint- Louis, Mosby, 1976.

–, *Parent-Infant Bonding*, Saint- Louis, Mosby, 1982.

Klaus, M.; Kennell, J.; Klaus, Ph., *The Doula Book: How a Trained Labor Companion Can Help a Shorter, Easier and Healthier Birth*, Perseus Books, 2002.

Kneale, Dylan; Joshi, Heather, "Postponement and Childlessness: Evidence from Two British Cohorts", *Demographic Research*, cilt 19, makale 58, Kasım 2008, s. 1935-1968.

Kneuper, Elsbeth, "Die Natürliche Geburt – eine globale Errungenschaft? , in A. Wolf, Viola Hörbst (éds), *Medizin und Globalisierung: Universelle Ansprüche, lokale Antworten*, Hamburg, Londra, 2003, s. 107-128.

Knibiehler, Yvonne, *La Révolution maternelle depuis 1945*, Perrin, 1999.

–, L'allaitement et la société , *Recherches féministes*, cilt 16, sayı 2, 2003, s. 11-33.

Koropeckyj-Cox, Tanya; Pendell, Gretchen, "Attitudes about Childlessness in the United States", *Journal of Family Issues*, cilt 28, sayı 8, Ağustos 2007, s. 1054-1082.

Kramer, Pascal, *L'Implacable brutalité du réveil*, Mercure de France, 2009.

Lamb, Michael, "The Bonding Phenomenon: Misinterpretations and their Implications", *Journal of Pediatrics*, 101, (4) Şubat 1982, s. 555-557.

–, "Early Contact and Maternal-Infant Bonding. One Decade Later", *Journal of Pediatrics*, 70, (5) Kasım 1982, s. 763-768.

Lafayette, Leslie, *Why Don't You Have Kids? Living a Full Life Without Parenthood*, New York, Kensington Books, 1995.

La Leche League International. İnternet sitesi: http://www.llli.org/

La Leche League, *The Womanly Art of Breastfeeding*, 1985, 7.baskı, 2004, La Leche League International tarafından basılmıştır.

Lee, Christina; Gramotnev, Helen, "Motherhood Plans among Young Australian Women", *Journal of Health Psychology*, cilt 11, sayı 1, 2006, s. 5-20.

Letherby, Gayle, "Mother or Not, Mother or What?", *Women's Studies International Forum*, cilt 17, sayı 5, 1994, s. 525-532.

–, "Other than Mothers and Mothers as Others: The Experience of Motherhood and Non-Motherhood in Relation to "infertility" and "involuntary childlessness"", *Women's Studies International Forum*, cilt 22, sayı 3, 1999, s. 359-372.

–, "Childless and bereft?: Stereotypes and Realities in Relation to 'Voluntary' and 'Involuntary' Childlessness and Womanhood", *Sociological Inquiry*, cilt 72, sayı 1, 2002, s. 7-20.

Longman, Phillip, "The Return of Patriarchy", *Foreign Policy*, 1 Mart 2006.

Maher, Jane Maree; Saugères, Lise, "I Forgot to Have Children", *Journal of the Association for Research on Mothering*, 2004, sayı 6, s. 116-126.

–, "To Be or Not to Be a Mother", *Journal of Sociology*, The Australian Sociological Association, cilt 43 (1), 2007, s. 5-21.

Malinowski, Bronislaw, *La Sexualité et sa répression dans les sociétés primitives* [1921], 1932 baskısı.

Marshall, Joyce L.; Godfrey, Mary; Renfre, Mary J., "Being a 'Godmother': Managing Breastfeeding and Merging Identities", *Social Science & Medecine*, 65, 2007, s. 2147-2519.

Mathieu, Nicole Claude, *L'Anatomie politique: catégorisations et idéologies des sexes*, Côté-femmes, 1991.

Mazuy, Magali, *Être prêt-e, être prêts ensemble? Entrée en parentalité des hommes et des femmes en France*. Eylül 2006'da savunulan demografi doktora tezi, Paris 1 Panthéon-Sorbonne Üniversitesi.

Mcallister, F.; Clarke, L., *Choosing Childlessness: Family and Parenthood, Policy and Ptactice*, Londra, The Family Policy Studies Centre, 1998.

McQuillan, Julia; Torres Stone, Rosalie A.; Greil, Arthur L., "Infertility and Life Satisfaction amon Women", *Journal of Family Issue*, cilt 28, sayı 7, Temmuz 2007.

McQuillan, Julia; Greil, Arthur L.; Shreffler, Karina M.; Tichenor, Veronica, "The Importance Motherhood among Women in the Contemporary United States", *Gender & Society*, cilt 22, sayı 4, Ağustos 2008, s. 477-496.

Milewski, Françoise; Périvier, Hélène (ed.), "Travail des femmes et inégalité "*Revue de l'OFCE*, sayı 90, Temmuz 2004, s. 225-258.

Morell, Carolyn M., *Unwomanly Conduct. The Challenges of International Childlessness*, New York, Routledge, 1994.

Nemet-Pier, Lyliane, *Mon enfant me dévore*, Albin Michel, 2003.

Niel, Xavier, "Six femmes au foyer sur dix aimeraient travailler mais une sur dix cherche vraiment un emploi" *DARES*, Şubat 1998, sayı 09-1.

Nursey-Bray, Joanna, *Good Wife s and Wise Mothers*, Asya Araştırmaları Merkezi'nde savunulan tez, Adélaïde Üniversitesi, 1992.

Olah, Livia Sz.; Bern, Eva M., "Sweden: Combining Childbearing and Gender Equality", *Demographic Research*, cilt 19, makale 28, Temmuz 2008, s. 1105-1144.

Onfray, Michel, *Théorie du corps amoureux*, LGF, "Le Livre de Poche", 2007.

Pancol, Katherine, *Moi d'abord*, Le Seuil, 1979, tıpkıbasım 1998.

Park, Kristine, "Choosing Childlessness: Weber's Typology of Action and Motives of Voluntary Childless", Sociological Inquiry, 2005, cilt 75, sayı 3, s. 372-402.

Pernoud, Laurence, *J'élève mon enfant*, Horay, 2008.

Philosophie Magazine, Mart 2009.

Pison, Gilles, "France 2008: pourquoi le nombre de naissance continue-t-il d'augmenter?", *Population & Sociétés*, sayı 454, Mart 2009.

Plutarque, *Œuvres morales, t. I, Sur l'éducation des enfants*, Paris, Hachette, 1870.

Pontoreau, Pascale, *Des enfants, en avoir ou pas*, Les Éditions de l'Homme, Kanada, 2003.

Prioux, France, "Recent Demographic Development in France: Fertility at a More Than 30-Year High", *Population-E*, 62 (3), 2007, s. 415-456.

–, "L'évolution démographique récente en France: l'espérance de vie progresse toujours", *Population-F*, 62 (3), 2008, s. 437-476.

Prskawetz, Alexia; Sobotka, Tomas; Buber, Isabella; Engelhardt, Henriette; Gisser, Richard, "Austria: Persistent Low Fertility Since The Mid-1980's", *Demographic Research*, cilt 19, makale 12, Temmuz 2008, s. 293-360.

Régnier-Loilier, Arnaud, "L'arrivée d'un enfant modifie-t-elle la répartition des tâches domestiques au sein du couple?", *Population & Sociétés*, sayı 61, Kasım 2009.

Rey, Jean, "Breastfeeding and Cognitive Development", *Acta Paediatrics Supplement*, 2003, 442, s. 11-18.

Robert-Bobée, Isabelle, "Ne pas avoir eu d'enfant: plus fréquent poul les femmes les plus diplômées et les hommes les moins diplômés", *France, portrait social*, 2006, s. 181-196.

Ronsin, Francis, *La Grève des ventres. Propagande néomalthusienne et baisse de la natalité en France, XIXe-XXe siècles*, Aubier, 1980.

Rose, Alesandra de; Racioppi, Filomena; Zanata, Anna Laura, "Delayed Adaptation of Social Institutions to Changes in Family Behaviour", *Demographic Research*, cilt 19, makale 19, Temmuz 2008, s. 665-704.

Rossi, Alice, "A Biological Perspective on Parenting", *Dacdalus*, 106 (2), Ilkbahar 1977, s. 1-31.

Sandre-Pereira, Gilza, "La Leche League: des femmes pour l'allaitement maternel (1956-2004)", *Maternités, CLIO* (21), 2005, s. 174-187.

Sardon, Jean-Paul, "Évolution démographique récente des pays développés", *Population*, sayı 1, Ocak-Mart 2002.

Sautière, Jean, *Nullipare*, Verticales, 2008.

Schedenig, Vera, "Mit einem Kind bin ich da eing'sperrt und kann nimmer raus", Uber das weibliche Selbstverständnis gewollt kinderloser Frauen, Viyana, Ihr-Land, 2000, s. 61-79.

Serre, Geneviève, "Les femmes sans ombre ou la dette impossible. Le choix de ne pas être mère", *L'Autre, cliniques, cultures et sociétés*, 2002, cilt 3, sayı 2, s. 247-256.

Serre, Geneviève; Plard, Valérie; Riand, Raphaël; Moro, Marie Rose, "Refus d'enfant: une autre voie du désire?" *Neuropsychiatrie de l'enfance et de l'adolescence*, sayı 56, 2008, s. 9-14.

Serre, Michel, *Le Contrat naturel*, François Bourin, 1990.

Singly, François de, *Le Soi, Le couple et la famille*, Nathan, 1996.

–, *Fortune et infortune de la femme mariée*, PUF, 1987, 2004 baskısı.

–, *L'Injustice ménagère*, Armand Colin, 2007.

Société française de pédiatrie, *Allaitement maternel. Les bénéfices pour la santé de l'enfant et de sa mère*, Sağlık, Sosyal Yardım ve Aile Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır, 2005.

Somers, Marsha D., "A Comparison of Voluntary Childfree Adults and Parents", *Journal of Marriage and the Family*, cilt 55, sayı 3, Ağustos 1993, s. 643-650.

Stanworth, Michelle (ed.), *Reproductive Technologies: Gender, Motherhood and Medicine*, 1987.

Ströbel-Richter, Yve; Beutel, Manfred E.; Finck, Carolyn; Brähler, Elmar, "The Wish to Have a Child, Childlessness and Infertility in Germany", *Human Reproduction*, 2005, cilt 20, fasikül 10, s. 2850-285.

Stryckman, Nicole, "Désir d'enfant", *Le Bulletin freudien*, sayı 21, Aralık 1993.

Sutton, Nina, *Bruno Bettelheim. Une Vie*. Stock, 1995.

Tavarez, Elisabeth W., "La Leche League International: Class, Guilt, and Modern Motherhood", *Proceedings of the New York State Communication Association*, 2007.

Thevenon, Olivier, "L'activité féminine après l'arrivée des enfants. Disparités et évolutions en Europe à partir des enquêtes sur les forces de travail, 1992-2005", *Documents de travail*, 148, Eylül 2007, INED, s. 3-61.

–, "Les politiques familiales des pays développés: des modèles contrastés", *Population & Sociétés*, sayı 448, Aralık 2008.

Thirion, Dr. Marie, L'Allaitement. *De la naissance au sevrage*, Albin Michel, 1994; tıpkıbasım 2204.

Toulemon, Laurent, "Très peu de couples restent volontairement sans enfant", *Population*, 50.yıl, sayı 4/5, Temmuz-Ekim 1995, s. 1079-1109. INED tarafından yayınlanmıştır.

–, La Fécondité en France depuis 25 ans. Nüfus ve Aile Yüksek Konseyi'ne sunulan rapor, Ocak 2003.

–, Rita Testa, Maria, "Fécondité envisagée, fécondité réalisée: un lien complexe", *Population & Sociétés*, sayı 415, Eylül 2005.

–, Pailhé, Ariane; Rossier, Clémentine, "France: High and Stable Fertility", *Demographic Research*, cilt 19, makale 16, Temmuz 2008, s. 503-556.

Tyler May, Elaine, *Barren in the Promised Land. Childless Americans and the Pursuit of Happiness*, Harvard University Press, 1995.

Vallée, Édith, *Pas d'enfant, dit-elle... Le refus de la maternité*, Imago, 2005.

Vatanasomboon, Parance ve ark., "Childlessness in Thailand: An Increasing Trend Between 1970 and 2000", *Journal of Public Health and Development*, cilt 3, sayı 3, 2005, s. 61-71.

Veevers, Jean E., *Childless by choice*, Toronto, Butterworths, 1980.

Wall, Glenda, "Moral Constructions of Motherhood in Breastfeeding Discourse", *Gender & Society*, Ağustos 2001, s. 592-610.

Weiner, Lynn Y., "Reconstructing Motherhood: The La Leche League in Postwar America", *The Journal of American History*, cilt 80, sayı 4, Mart 1994, s. 1357-1381.

Wheeler, Janet, "Decision Making Styles of Women Who Choose not to Have Children", *9. Avustralya Aile Araştırmaları Enstitüsü Konferansı*, Melbourne, 9-11 Şubat 2005.

Wirth, Eike, "Kinderlosigkeit von hochqualifizierten Frauen und Männern im Paarkontext. Eine Folge von Bildungshomogamie?" *Ein Leben ohne Kinder, Kinderlosigkeit in Deutschland*, Wiesbaden, Verlag für Sozialwissenschaften, 2007, s. 167-199.

Yalom, Marilyn, A History of the Breast, A. Knopf, New York, 1997.

İLETİŞİM
Bugünün Kitapları

Annelik, kadın olmanın bittiği nokta mıdır? Eğer günümüzün "ideal anne"sinden söz ediyorsak, evet... Beklentiler öylesine ağır ki, kadının anneliği "hak etmek" için ekonomik özgürlüğüyle birlikte sosyal ve cinsel hayatından da vazgeçmesi gerek. Hayatından ödün vermeye yanaşmayan "anne-kadın"ın ise sinirleri sağlam olmalı. Çünkü Elisabeth Badinter'in de ortaya koyduğu gibi "vicdan azabı", ideal annelik şablonuna uymak istemeyenler üzerinde gerçekten etkili bir baskı aracı. Bugün kadınlar, mücadele vererek geldikleri noktadan, tıp camiası ve aile kurumunu yücelten kesimler tarafından uzaklaştırılıyor. Üstelik emzirmeyi ve annelik rolünü öven feminist akımların işbirliğiyle!

Kadınları bu modern kölelik düzenine sürükleyen ne? Badinter'e göre, kadının profesyonel hayattaki yeri hâlâ sağlamlaşmış değil. Öte yandan, bitmez tükenmez annelik yükümlülükleri kadına sürekli evinin yolunu gösteriyor. "Yeşil" siyaset ve idealleştirilen natüralizm nosyonu ise "doğal" doğum yapmasını, hazır mama, bez ve biberon kullanmamasını, kısacası, hayatını kolaylaştıran her şeyi bırakmasını telkin ediyor.

Sonuçta kadına iki seçenek sunuluyor: Ya "çocuk-egemen" bir yaşama razı gelmeli ya da çocuk yapmaktan bütünüyle vazgeçmeli. Doğum oranlarındaki düşüş ikinci şıkkın güçlendiğinin ispatı. Badinter, *Kadınlık mı Annelik mi?* sorusunun kadınlar için nasıl tehditler içerdiğini etkileyici bir biçimde gösteriyor: Bu tercih dayatması, sonuç ne olursa olsun, kadınlara mutsuzluktan başka şans tanımıyor...

İLETİŞİM 1569
BUGÜNÜN KİTAPLARI 126